

בני עיר הבדל

תוכן העניינים

2	הכוונה מוראלית בצבא המצרי בשנים שקדמו למלחמת יום הכיפורים סא"ל יונה
11	הפסגה של יוני 1974 סא"ל חיים
15	ה"דטנט" בעיני הסובייטים פ. ה. ויגור
19	ברית ורשה עבר, הווה ועתיד רס"נ מאיר
22	הפעלת כוחות מוטסים סובייטיים רס"נ שבתאי
25	תמרון הגנה ניידת סא"ל גבי
31	המפקדה העוצבתית המפוצלת למה וכיצד בנימין עמידרור
38	השגות על אימון חיל הרגלים סא"ל עמוס
41	מוקשים פזירים קפטן ויליאם ג. קראון
42	טנק סובייטי חדיש M-1970 רס"נ רוני

העורך : סגן-אלוף אליצור פלד
עיצוב : פ' קור
תמונת השער : מיכה בר-עם

מערכות

בית ההוצאה של
צבא הגנה לישראל

עורך ראשי : סא"ל משה ברימר
צוות המערכת : רס"נ ש' אביבי, סג"מ ק' כותנאי,
מרקות המערכת : מ' דרורי
"מערכות-חימוש" : קצין-עריכה רס"נ משה אלון
"מערכות-פלס" : קצין-עריכה אריה אבירם
"מערכות-ים" : קצינת עריכה נעמי פרנקל
"קשר ואלקטרוניקה" : קצינת עריכה מלכה שניר

הכוונה מוראלית בצבא המצרי בק

רקע

מאז מלחמת ששת הימים חזרו וטענו דוברים רשמיים של ההנהגה המצרית, ובכללם מפקדים בכירים של הכוחות המזוינים, כי לצבא מצרים לא ניתנה בפועל האפשרות להוכיח את כושרו במהלך אותה מלחמה. הטיעון היסודי, שהושמע בניסוחים שונים, היה כי הצמרת הבכירה של הפיקוד הגבוה נתקפה בהלם בשעות הראשונות למלחמה, איבדה את השליטה — ופקדה על נסיגה מבוהלת של הכוחות מסיני. האבדות הרבות נגרמו לכוחות בעת הנסיגה, בהיותם חשופים לתקיפות חיל האוויר הישראלי. לעומת זאת, באותם מקרים בהם נוצר מגע פנים אל פנים בין כוחות הצדדים הלוחמים, הצליחו יחידות השדה המצריות לעמוד בהצלחה מול חיילי צה"ל, וגרמו להם אבדות כבדות. להמחשה ובמגמה לבסס טיעון זה, הופצו הסיפורים על הצלחתה הרבה של התקפת-נגד, שערכה חטיבה משוריית ביום השלישי למלחמה בסביבת ביר גפגפה; או הצלחתו של מי שמונה מאוחר יותר לתפקיד הרמטכ"ל, הלוא (מיג'ור-גנרל) סעד אל-שאדלי, לחלץ את כל הכוח שהיה נתון לפיקודו מן הכיתור אליו נקלע, — לחצות את סיני — ולחזור בשלום למצרים. אלה הן רק שתי דוגמאות לסיפורים שהפיצו במצרים עיתונאים שונים, ואשר נועדו להוכיח, כי התבוסה שנחלה מצרים במלחמת ששת הימים לא נגרמה באשמת הכוחות הלוחמים, ואין בה כדי להעיד על כושרם ויכולתם האמיתית. מאז מותו של ג'מאל עבד אל-נאצר (בספטמבר 1970), החלו נשמעות בהדרגה טענות, כי התבוסה במלחמת ששת הימים נגרמה לא רק כתוצאה ממחדליה ואבדן עשתונותיה של צמרת הפיקוד הצבאי, אלא גם כתוצאה משיקולים מוטעים של ההנהגה המדינית — קרי: עבד אל-נאצר. ביטוי פומבי ברור למגמה זאת ניתן בזכרונות שפירסם בקיץ 1972 הפריק (לויטננט גנרל) צלאח אל-חדידי, שכיהן בעת מלחמת ששת הימים כראש המודיעין הצבאי; ובזכרונות הפריק אול (גנרל) צדקי מחמוד, מפקד כוחות האוויר דאז, שהתפרסמו בראשית 1974.

אלה הן, באורח תמציתי, שתי נקודות הטיעון המרכזיות, שהושמעו במצרים מאז מלחמת ששת הימים שנועדו לתרץ ולהסביר את שאירע ביוני 1967. אולם תיאור זה לא התקבל בנקל במדינות הערביות האחרות, ואפילו במצרים עצמה נתקל בהסתייגויות רבות ביותר. עיתונאים ופרשנים צבאיים ערבים תלו את הקולר לתבוסה לא רק במחדלי הפיקוד וצמרת ההנהגה המדינית, אלא אף בשורת גורמים נוספים, שמקורם בכוחות המזוינים*: איכותם הנמוכה של הקציני והחייל המצרי, מערכת היחסים העכורה ששררה בין המפקדים, שיטות ונוהגים מעוותים של מינויים וקידום מפקדים ועוד כיוצא באלה. כן הצביעו הללו על העדר מוטיבציה ללחימה בכוחות המזוי-

* פרטים על גורמי התבוסה, כפי שהשתקפו בעתונות הערבית בתום השנתיים הראשונות למלחמת ששת הימים, ראה מאמרו של סרן משה, "תבוסת מצרים בעיני הערבים", מעריבות 200, יוני 1969, עמ' 31-37.

ים שקדמו למלחמת יום הכיפורים

סא"ל יונה

יינים ועל מוראל לקוי שמקורו, בין היתר, בניכור מוחלט בין הקצינים לפקודיהם. ניכור זה התבטא לא רק ב„שמירת מרחק“, אלא גם בהשפלות והתעללות מצד הקצינים כלפי החיילים שבפיקודם**. מאז היבחרו כנשיא מצרים לאחר מותו של עבד אל-נאצר, חזר אנואר אל-סאדאת והביע בנאומו את בטחונו המלא בכוחות המזויינים, ואת אמונו ביכולתם ובכושם המבצעי הגבוה. סאדאת טען, כי ארה"ב וישראל מנהלות נגד מצרים, לרבות כוחותיה המזויינים, מה שכינה „מלחמה פסיכולוגית“ בלתי פוסקת. במרכזו של מלחמה פסיכולוגית זו, כך טען בנאומו, מצוי הנסיון לטעת בקרב העם המצרי חוסר אמון ביכולת העצמית של המערכת הלאומית המצרית על כל מרכיביה. חוסר אמון זה, מתבטא בין היתר, באי נכונות להילחם לשם „חיסול תוצאות התוקפנות“, היינו, התוצאות הטריטוריאליות של מלחמת ששת הימים. מטרתה של המלחמה הפסיכולוגית, אליבא דסאדאת, לגרום לכך שמצרים—ביאווה נוכח חולשתה מזה והמשך קיומן של „תוצאות התוקפנות“ מזה — תחל להתפורר מבפנים. התפוררות זו פירושה, כי מצרים תיטוש את שליחותה ואת צביונה „המהפכני“, תתכחש לעולם הערבי ולמאבקו, ותסתגר בתוך ד' אמותיה.

בנאומו בפני מועצת העם ב־16 באוקטובר 1973, בעיצומה של המלחמה, מנה נשיא מצרים שתי מטרות מרכזיות שלהשגתן חתר בצאתו למלחמה בצהרי 6 באוקטובר: שבירת מצב הקיפאון בו נתון המשבר המזרח-תיכוני, לפחות מאז נכנסה הפסקת האש לתוקפה באוגוסט 1970, ושיקום הכבוד הערבי אשר נפגע במלחמת ששת הימים. בראיון המאלף שהעניק שר המלחמה המצרי, הגנרל אחמד אסמאעיל עלי, לעורכו הקודם של היומן הקהירי „אל-אהראם“, מחמד חסנין היכל, אשר פורסם ב־18 בנובמבר 1973, הוסיף שר המלחמה מניע נוסף, שהכריע למען היציאה למלחמה, והוא הצורך בשיקום תדמיתם וגאוותם הפצועה של הכוחות המזויינים. בדברו על ההכנות למלחמה, במיוחד מאז התמנה לכהונתו, באוקטובר 1972, הדגיש שם אחמד אסמאעיל עלי במיוחד את המאמצים שהושגו קעו בהכנת הלוחמים לקרב, אשר התבטאו בהגברתו של קצב האימונים ובחזיון חוסנם מן הבחינה המוראלית. הכנה זו נועדה, לדבריו, להשגת ארבע מטרות, שיש עניין להביאן בזה כלשונן:

א. „על הכוחות להשתכנע, כי אין מנוס מלחימה ואין פתרון בלא מלחמה... אין מנוס משינוי המצב שאנו נמצאים בו, שאם לא נשנה אותו אנחנו, יכפה עלינו האויב את השינוי. פירוש הדבר הוא, כי אם לא נתחיל בלחימה — יתחיל הוא (האויב) בלחימה, שכן המצב של לא שלום ולא מלחמה אינו יכול להימשך עד אין סוף“.

ב. על האנשים לבטוח בנשקם: „רציתי לשנות את התפיסה הישנה, לפיה כוחו של האדם נעוץ בנשק. האמת היא שכוחו

** לפירוט — ראה אבישי „חיל מצרים — הצבא בו לחם צה"ל בששת הימים“, מערכות 227, ינואר 73, עמ' 7-10.

של הנשק נעוץ באדם. אם לא יבטח בעצמו, לא יגן עליו שום נשק..."

ג. „על האימון להיות אינטנסיבי. אם אמרתי, כי כוחו של הנשק באדם, הכוונה היא בראש וראשונה, ליכולתו של האדם לקלוט את נשקו ולשלוט בו שליטה מלאה."

ד. „עלינו להעמיד כוחות שיבינו, כי המלחמה היא בלתי נמנעת; יבינו את ערך נשקם וייתבו להתאמן בו; כוחות הרואים עין בעין את מה שיעמדו בפניו (היינו: המטרה וה- סכנות שבמלחמה) ואשר מנפצים את האימה החוצצת בינם לבינו."

בדבריו של שר המלחמה המצרי משתמעת ברור ההכרה, שהדריכה את צמרת הפיקוד הצבאי, בדבר ההכרח לרכו את המאמצים בהעלאת רמתו של החייל המצרי ובחזוק חוסנו הנפשי כתנאי ראשון במעלה כדי לשבור את הקיפאון מבלי שהדבר יגרור בעקבותיו תבוסה נוספת נוסח 1967. שר המלחמה חשש, מן הצד האחד, מתבוסה חדשה, שמשמעותה אינה אלא כניעתה של מצרים, „ואם מצרים תיכנע, תאבד לדור זה ולדורות הבאים". מן הצד האחר העריך, כי לצה"ל יתרונות בסיסיים, על המצרים, ובהם, „עליונותו באויר, יכולתו הטכנולוגית והאימון הקפדני של חייליו". המטרה המצרית היתה, אם כן, יצירת צבא משוחרר ככל האפשר מן הליקויים והחולשות הבסיסיות, שאיפיינהו בעת מלחמת ששת הימים ואשר התרכזו באיכותו של המרכיב האנושי. הנטל העיקרי בפעולות שנעשו לשם כך במהלך השנים שקדמו למלחמת יום הכיפורים היה על „מינהלת ההכוונה המוראלית" במפקדה הכללית של הכוחות המזויינים.

מינהלת ההכוונה המוראלית

אחריות המטה לכל פעולות ההסברה, החינוך וטיפול המוראל נתונה בידי מינהלת ההכוונה המוראלית (אדארת אל-תוגיה אל-מענויה), שבמסגרת האגף לארגון ומינהלה במפקדה הכללית. עם זאת, קבע הרמטכ"ל בהנחיות שהופצו למפקדים מיד לאחר מלחמת ששת הימים, כי האחריות הסופית להכוונה המוראלית „מוטלת על המפקדים אישית בכל הדרגים. זאת — כשיים לב להשלכה הרבה, הנודעת לכך (למוראל) על הכושר הקרבי."

מינהלת ההכוונה המוראלית מפרסמת מדי שנה את „מדריך ההכוונה המוראלית", שהוא נספח לתכנית השנתית של ההדרכה והאימונים, המוצאת על-ידי אגף ההדרכה ומהווה — על-כן — חלק אורגני הימנה. מדריך זה קובע את העקרונות וההדגשים בפעולות הגופים העוסקים בהכוונה מוראלית, בר-מות השונות של הכוחות. כן כולל המדריך מערכי-שיעור, רשימת הקורסים, שיעורו בשנת-אימונים נתונה בבית-הספר להכוונה מוראלית, שבקהיר, במחנות אל-מאטיה ועוד. מינהלת ההכוונה המוראלית מפקחת על ביצוע תכנית ההדרכה ועל פעולות ההכוונה המוראלית ביחידות של הכוחות המזויינים. נוסף למדריך השנתי מפרסמת ומפיצה המינהלה ספרים בנושאים שונים הנוגעים להכוונה המוראלית; מפיקה סרטון גים; מפיצה עותקים של גאומי הנשיא ושל מנהיגים בכירים אחרים, שהם מן היסודות החשובים באינדוקטרינציה הפוליטית לכוחות המזויינים; אחראית על שירותי הדת לכוחות ומקצה אמאם (כהן דת) לכל יחידת-משנה בסדר-גודל של גודד;

אחראית לתכנית הלימודים של המלחמה בבערות ולהקצאת מורים לכוחות; ממונה על פעולות הבידור ובהן משלוח אמ-גים, סרטי קולנוע ועוד. תפקידיה של מינהלת ההכוונה המוראלית רבים אם כן ומגוונים ומקיפים את כל התחומים, הכלולים במכלול הרחב של הכשרת הלוחם לקרב מבחינה מוראלית. מכלול-פעולות רחב זה נעשה בידי קציני ההכוונה המוראלית, הנמנים על תקן היחידות בכל הנורעות של הכוחות המזויינים. במפקדות הארמיות, הפיקודים הצבאיים המרחביים והנורעות מצוי ענף (פרע) ההכוונה המוראלית. ענף זה אחראי לעבודה המפורטת של תכנית ההכוונה המוראלית השנתית של המינהלה ולשיבוץ הנושאים השונים בתכנית האימונים של העוצבות. כן מקיים הענף מעקב שוטף אחרי ביצוע פעולות ההכוונה המוראלית ביחידות-המשנה, ומרכז את הדו"חות החודשיים של קציני ההכוונה המוראלית ביחידות על מצב המוראל בקרב הכוחות. קציני ההכוונה המוראלית, אשר תוארם הרשמי הוא „עוזר המפקד לטיפול המוראל", נמצאים בכל הרמות מגדוד ומעלה, ואף ביחידות-משנה קטנות יותר אם אלו מרותקות למקומות מבודדים.*

גורם נוסף העוסק בהכוונה המוראלית ביחידות הוא האמאם. בהנחיות הרמטכ"ל המצרי מיוני 1967 נקבע, כי האמאם ילבש מדי-קרב ויצויד בנשק אישי, ועל המפקדים לדאוג לספק לו תנאים אישיים הוהים לאלה מהם נהנים כל חיילי היחידה. מינהלת ההכוונה המוראלית היא אשר קובעת את נושא הדרשה השבועית של האמאם בתפילת יום ו'. כן קובעות הנחיות הרמטכ"ל, כי „הטקסים הדתיים יהוו חלק ממערך השעורים של ההכוונה המוראלית". את ההנחיה האחרונה יש לראות על רקע של המקום החשוב הנודע למוטיבים מן המורשה המוסלמית בהכוונה המוראלית.

נושאים והדגשים בהכוונה המוראלית

המשימה המרכזית של פעולות ההכוונה המוראלית לשנת האימונים 1973 הוגדרה במלים הבאות: „התמדה בטיפול

* ביחידות משנה (גדוד ומטה) יש וקצין ההכוונה המוראלית ממלא גם את תפקיד קצין הביטחון. זאת, בין השאר, בגלל הקשר ההדוק, הקיים לדעת מפקדות הכוחות, בין מצב המוראל למצב הביטחון הפנימי ביחידות — המחבר.

בקרב הלוחמים את האיבה והשנאה כלפיו, וכך להגביר אצלם את הנכונות להקרבה ולחרוף נפש למען מולדתם.

ד. הבנת מגמותיה של התעמולה שמפעיל האויב, נסיונותיו להשפיע על המוראל של כוחותינו והמאמצים שמשקיעה ישראל במלחמה הפסיכולוגית שהיא מנהלת, המיועדת לתוריד את המוראל של כוחותינו ולשבור את רצונם לקרב.

קצר המצע מלדון באורח ממצה במיגוון הרחב של הנושאים, אשר שימשו את מינהלת ההכוונה המוראלית בפעולותיה בשנים שקדמו למלחמת יום הכפורים. אמנם, רבים מנושאים אלה אינם חדשים, תפסו מקום מרכזי בהכוונה המוראלית גם בשנים שקדמו למלחמת ששת הימים. על אלה נמנים, בין היתר, הצגת ישראל כמדינה מלאכותית, שכל קיומה מותנה בחסדי האימפריאליזם (קרי: ארה"ב); כמדינה תוקפנית השואפת באורח תמידי להתפשט ולהרחיב גבולותיה על חשבון הערבים, ובכך אין היא אלא כלי שרת בידי האימפריאליזם; בעיית פלסטין והפלסטינאים, אשר כתוצאה מתוקפנותה של ישראל הפכו פליטים, וכיוצא באלה. מלחמת ששת הימים רק חיזקה את המגמה של הצגת ישראל כתוקפנית; החזקתם של השטחים על-ידיה נוצלה להמחשה אקטואלית של מגמות ההתפשטות המיוחסות לה, והוסיפה מימד לאומי להצדקת המאבק בה. בהתבססה על הקו שננקט בידי ההנהגה המדינית העליונה, חזרה והבהירה מינהלת ההכוונה המוראלית, כי „חיסול תוצאות התוקפנות“ אינו אלא השלב הראשון של המאבק בישראל, אשר יעדו הסופי הוא חיסולה כישות מדינית ריבונית בעלת אופי ומהות יהודיים. היריעה רחבה ומגוונת ביותר, ולהלן נתרכו רק בהארת כמה מהנושאים, אשר שימשו את מינהלת ההכוונה המוראלית בפעולותיה:

* האלוף (מיל.) פרופ' יהושפט הרכבי עסק בנושאים אלה ודוגמתם בספרו: כיצד הופברה העמדה הערבית נגד ישראל כצבא המצרי (לפני מלחמת ששת הימים) — מטכ"ל/קצין חנוך ראשי, נובמבר 1967.

** בהסברה המצרית קיימת שניות ברורה באשר לקשר ולזיקה בין המאבק בישראל כישות מדינית, לבין היחס כלפי היהדות והיהודים והעמדה שיש לנקוט כלפיהם. דוברים רשמיים דואגים להבחין בבידור בין הציונות וישראל לבין היהדות. לדבריהם, הואיל וישראל והציונות חד הם, המאבק בציונות הכרחי ובלתי נמנע. ואף נושא אופי של מלחמת-קודש (ג'יהאד). ואולם, הם מוסיפים, למאבק בישראל אין ולא כלום עם יחסם של המצרים כמוסלמים ליהודים כפרטים וליהדות כדת. במגמה לבסס הבחנה זאת חוזרים הם ומצביעים על מסורת ממושכת של חיים בצוותא, שהתקיימה משך דורות במדינות ערב. לעומתם ישנם רבים המזהים ביהדות את המקור הרוחני של הציונות; לפיכך הציונות, בהיותה ההתגלמות המדינית של היהדות, מגשימה את המאויים ואת השאיפות ההיסטוריות של היהדות כדת וכרעיון משיחי, שבוטאו בספרות הדתית של היהדות מאז התנ"ך. המאבק בישראל כישות מדינית ריבונית הוא על כן גם, בעת ובעונה אחת, מאבק ביהדות וביהודים, וככזה טומן בחובו סימנים מובהקים לג'ינוסייד — (השמדת עם).

דיון מפורט בסוגיה זו, של השניות ביחס כלפי היהדות והיהודים, על כל היבטיה מצוי בכתביו של אלוף (מיל.) פרופ' יהושפט הרכבי: הדיון הממצה והמפורט ביותר נמצא בפרקים ד—ה' של ספרו עמדת הערבים בסכסוך ישראל—ערב ת"א, דביר, 1968. דיון תמציתי ומרוכז יותר מצוי בפרקים המתאימים של הפרסומים הבאים: כיצד הופברה העמדה הערבית נגד ישראל כצבא המצרי — מטכ"ל/קצין חנוך ראשי, נובמבר 1967; בישראל לערב, מערכות, ינואר 1968; יסודות בסכסוך ישראל—ערב — מטכ"ל/קצין חנוך ראשי, פברואר 1971.

המוראל של הכוחות לשם הגדלת כושרם בביצוע נכון של אימוני הקרב, טיפוח כוח ההתקפה כדי להשמיד את האויב ולשחרר את האדמה. במקביל יש לנקוט, במסגרת הפעולות לטיפוח המוראל, את כל הצעדים הדרושים להכשרת כוחותינו להדוף ולסכל כל נסיונות התקפיים של האויב נגדם ביבשה, באויר ובים".

פקודת האימונים של מינהלת ההכוונה המוראלית פרטה את הדרכים והפעולות להשגת המשימה הנדונה, ולהלן החשובות בהן:

- א. טיפוח האמונה בקרב ובערכים הנשגבים שמקורם בדת.
- ב. לימוד מלחמות האסלאם ופעולות המפקדים הערבים.
- ג. לימוד ההיסטוריה של האויב ומעשי התוקפנות שלו בעבר ובהווה.
- ד. הכנה מוראלית של ביצוע נכון של האימונים והמשימות הקרביות.
- ה. פתרון הבעיות האישיות, המינהליות והסוציאליות של החיילים.
- ו. הסברת הארועים המדיניים, הכלכליים והצבאיים, המתרחשים באורח שוטף בתחום הלאומי — המקומי, הערבי והבינ-לאומי.
- ז. לימוד מטרות התעמולה של האויב וסיכול כל נסיון מצידו לפגוע במוראל הכוחות המזוינים.
- ח. הפעלת לוחמה פסיכולוגית נגדית במטרה לערער את מוראל האויב ולמוטט את רצונו להלחם.
- ברמה אחת נמוכה יותר, הוגדרו לקראת שנת 1973 הנושאים המרכזיים בהכוונה המוראלית כלהלן:
- א. הסברת ההתפתחויות השוטפות של הארועים המדיניים, הכלכליים והצבאיים החלים בתחום הלאומי-המקומי, הבין-ערבי והעולמי. זאת במטרה להכין את הכוחות הכנה מוראלית, להעמיק את תודעתם וכך ליצור בקרבם את המניע הדרוש לביצוע נאות של יעדי ההדרכה הקרבית.
- ב. העמקת האמונה בקרב בקרב הלוחמים, תוך התבססות על הערכים הרוחניים ועל האידיאלים שמקורם בדת.
- ג. לימוד בתולדותיו של האויב הישראלי והתפקיד התוקפני שמילא בהיסטוריה הקדומה והנוכחית של האיזור, כדי לחזק

- א. האסלאם, היהדות וישראל ;
- ב. היחס לחייל כפרט, היחסים בין בעלי דרגות לחיילים והדאגה לרווחת החיילים ;
- ג. פעולות לביעור הבערות ;
- ד. שיטת השכר והעונש.

מוטיבים הלקוחים מן האסלאם והמסורת המוסלמית וניצולם על-ידי מינהלת ההכוונה המוראלית

הג'יהאד — מלחמת הקודש נגד הלא-מוסלמים — תופס מקום מרכזי באסלאם. מלחמת המצווה נתפסת כאחת הדרכים למות על קידוש השם. הג'יהאד אינה נמנית על „חמשת העמודים של האסלאם“ — חמש המצוות החשובות ביותר, המוטלות כחובה על כל מאמין — אלא מוטלת על הציבור כולו, אף כי יש המוסיפים אותה כמצוה שישית. הג'יהאד הופך לחובה אישית כאשר מועיק החליף את המאמינים להגנת האסלאם. הואיל ומוסד החליפות אינו קיים עוד, אין בנמצא, באורח תיאורטי, חליף היכול להכריז על מלחמה כעל ג'יהאד. עם זאת מרבה מינהלת ההכוונה המוראלית להשתמש בפרסומיה במו"באות לקוחות מן הקוראן ואמרות המיוחסות למוחמד, אשר מדגישות את המקום המרכזי של הג'יהאד ואת ה„זכויות“, אשר מקנה ההשתתפות בו. בפרסומים ניתן למצוא בתדירות רבה מובאות דוגמת „האמונה באלוהים, בנביא ובג'יהאד היא אשר תצילכם מעיניו ויפורים. כן יסלח לכם אלהים על חטאיכם ויכניסכם לגן העדן“ או: „מי שבחר באלהים כאל, באסלאם כדת ובמוחמד כנביא זוכה בגן עדן. כדי לזכות במקום נכבד יותר (בגן העדן) מוטלת עליו החובה: ג'יהאד למען האל...“ כל אשר חסר להשלמת המעגל הוא הצגת המאבק בישראל כג'יהאד. ואכן בפרסום שהופץ בקרב הכוחות המזוינים מצוי גם המשפט הבא: „בימים אלה אנו נלחמים למען מולדתנו, קרובינו ורבושנו. מי שמקריב עצמו במערכה זאת ייחשב, איפוא, כקדוש אשר מקומו בגן העדן...“ מאחר שהיה זה אחד ההיבטים של מהות המאבק בישראל, כפי שהוצג לכוחות בשנים שקדמו למלחמה, טבעי הוא כי בפקודת-היום שפירסם מפקד הארמיה ה-3, הלוא (מיג'ור גנרל) עבד אל מענעם מוחמד ואצל, לחייליו ערב מלחמת יום הכיפורים נכלל גם המשפט הבא:

„לפניכם התעלה — תעלתכם... שם, על הגדה המזרחית, נמצאת האדמה, שאויבכם שדד אותה. הגיע היום והזמן להחזרתה ולטיהורה... הגיעה שעת הג'יהאד. האל אמר: הילחמו למען אללה וקיימו את חובת הג'יהאד (שכן) צודקת היא מלחמתו...“ יהודים, יהדות וישראל — כבר הצבענו על כך, שבעמדה הפומבית של דוברים מצרים רשמיים, קיימת שניות ברורה באשר לקשר ולזיקה בין המאבק בישראל כישות מדינית, לבין היחס אל היהדות והיהודים. במהותה מקורה של שניות זו בעמדה האמביוולנטית המצויה בקוראן בסוגיה זו. לצרכינו די אם נציין, כי מחד גיסא מכיר האסלאם בקיומה של היהדות (כמו גם של הנצרות) ומגדיר את היהודים כנמנים על „בני החסות“, שהם אמנם בעלי מעמד נחות, אך זכאים להגנה מצד המאמינים. מאידך גיסא מצויים בקוראן פסוקים רבים, שבהם מוצגים היהודים באור שלילי ביותר, כאויבי המוסלמים, אשר לפיכך על האחרונים לנהוג בהם כאויבים. רבים בפרסומיה של

מינהלת ההכוונה המוראלית מתייחסים כך ליהודים ומוזהים את המאבק בישראל גם כמאבק ביהודים. בספר הדן בנושאים להסברה לשנת 1969, נקבע כי כשם שהאל ברא את השטן, את חיות הטורף ומזיקים אחרים, אשר חובה להישמר מהם ולהרגם, כך „ברא האל את היהודים — אויבי האנושות... והוסבר לנו בספר הקוראן, שהם האויבים המושבעים של המאמינים. היינו — הרגו אותם כאשר תמצאו“ בפרסום אחר נסקרות תולדות היחסים בין היהודים למוחמד בראשית האסלאם. הפרסום קובע, כי „כיום נשארו היהודים כפי שהיו, איבתם לאסלאם, למוסלמים ולערבים אינה פחותה מאשר היתה בראשית ימי האסלאם“. אליבא דאנשי ההכוונה המוראלית, מתבטאת איבת היהודים למוסלמים ולערבים בהווה, בשאיפות ההתפשטות של ישראל. כהוכחה לכך קובע פרסום אחר של ההכוונה המוראלית, כי „על שער בית המחקקים שלהם, הכנסת, מתנוססת סיסמא: מן הנילוס עד לפרת. זוהי המדינה, שחולמים (היהודים הציונים) להקים לעצמם“. ישראל הזקמה בתוך „חבל ארץ יקר, שהוא חלק מאדמתכם, ושהיה ערש ההתגלות, השליחות והנבואה. חרפה היא למוסלמים, שרגלי הציונים מטמאות ארץ זו“. בחוברת-כיס שהתפרסמה ב-1973 וכותרתה „אמונתנו הדתית היא דרכנו לנצחון“, קובע רמטכ"ל צבא מצרים הפריק סעד אל-שאדלי: „היהודים עברו את גבולותינו בעושק ובשחצנות. אנו, בני מצרים, גמרנו אומר להתזירם על עקבותיהם, לחדור לתוך עמדותיהם תוך שאנו הורגים והורסים. כדי למחות את חרפתה של תבוסת 1967... הרגו אותם בזריזות והיזהרו פן ירמו אתכם, שכן הם רמאים, המעמידים פנים של נכנעים, כדי שיוכלו להתגבר עליכם ולהרוג אתכם בשפלות“. דוגמת הצגת המאבק בישראל כג'יהאד, כך מצויים גם כל האלמנטים שתוארו לעיל, בפקודת היום של מפקד עוצבה אחרת, שפורסמה בשלב של ריכוז הכוחות לקראת מלחמת יום הכיפורים:

„ישראל קמה על בסיס של בוגדנות ומרמה... לישראל היסטוריה ארוכה של בוגדנות ובגידה... (הם) אינם מסכימים לעימות גלוי בקרב, שכן הם פחדנים מדי לכך (כך אמר הנביא): אתם מפיחים בליבם אימה יותר מאללה, כי הם עם שאינו מבין ואינו נלחם בכם אלא מתוך מבצרים או מאחורי גדר — שם אומץ לבו גדול... אמת דברי אללה! השמידו אותם והשמידו את עמדותיהם המבוצרות; הכניסו בלב הכופרים את הפחד ואת הבהלה...“

טיפוח הפרט ויחסים בין הדרגות

התבוסה במלחמת ששת הימים הגיעה את הפיקוד הצבאי הבכיר לתור אחר הסיבות והגורמים לה, והוא הסיק, כי מקורה, בין היתר, במוראל נמוך של הגייסות. אחת הסיבות היסודיות למו"ב ראל הנמוך היתה חוסר דאגה ויחס לחייל כפרט, התנשאות הגובלת בהתעללות מצד הקצינים אל פקודיהם ועוד. מכאן נבעה גם המסקנה הנוספת, כי יש להקדיש מאמצים רבים יותר מבעבר בתחום טיפוח יחסי האנוש בקרב הכוחות המזוינים, כאחד הדגשים המרכזיים בהכנתם ל„חיסול תוצאות התוקפנות“, שהוגדר כמשימה הלאומית הראשונה במעלה של מצרים. במסמך העוסק בנושא ההכוונה המוראלית נאמר: „אין דבר קשה לחייל מאשר פגיעה בכבודו, ואין דבר ההורס יותר את המוראל מאשר הכאה או הטחת עלבון. יש לשים קץ לכל פגיעה בכבודו של החייל“.

האחריות הישירה לטיפוח יחסי האנוש ביחידות, לשמירת זכויות-

תיהם של החיילים ולדאגה לרווחת הפרט, הוטלה על המפקדים בכל הרמות, תוך הסתייעות במינהלת ההכוונה המוראלית וקציני טיפוח המוראל.

הנביא מוחמד הוצג כסמל המפקד הטוב. קצין בכיר במינהלת ההכוונה המוראלית הסביר בהרצאה, כי הצלחתו של מוחמד בקרבות שעמד בראשם נבעה גם מכך, שהנהיג „צדק מוחלט בין אנשיו, בני כל העדות והדתות — והם צייתו לו מרצון ולא מפחד, ומכאן נבעה נכונותם להרף למענו את נפשם“. במקום אחר נקבעו הקריטריונים הבאים ליחס הטוב לפקודים:

א. אין לפגוע בכבודם של החיילים;

ב. אין לפנות אל החיילים מתוך יוהרה ועליונות;

ג. יש לנהוג בחיילים יחס שווה וללא משוא פנים;

ד. אין להעיר למש"קים בנוכחות החיילים;

ה. יש לדאוג למנוחתם של החיילים;

ו. יש לעודד את המתאמצים ולהעניש את המתרשלים.

אחת הדרכים שנקבעו ליצירת זיקה ישירה בין המפקדים לבין פקודיהם, כדי לאפשר למפקדים לשמוע את המעיק על החיילים, היה קיום פגישות קבועות בין המפקדים לחיילים. בהנחיות לפגישות אלה נקבע, כי „גולת הכותרת של הכושר הצבאי על כל מרכיביו, חייבת להיות פיקוד מפורכח המסוגל לשמש דוגמא ומופת ולהשתלב עם הלוחמים; זאת במטרה להגביר את רוח הצוות ואת רמת הלחימה... כדי להשיג כל זאת יש לקיים פגישות קבועות בין המפקדים לחיילים בכל רמות הפיקוד“. נקבע, כי על מפקד פלוגה לקיים פגישה יומית של לא פחות מ-15 דקות עם כל חיילי הפלוגה, ולקיים כנס שבועי שיימשך לפחות 60 דקות; על מפקד הגדוד לקיים עם חיילי הגדוד לפחות פגישה שבועית אחת, של לא פחות מ-60 דקות, אשר תקיים במרוכז או עם כל פלוגה בנפרד; פגישה ברמת החטיבה חייבת להיערך אחת לשבועיים, וברמת הדיביזיה — אחת לחודש. במסגרת פגישות אלה על המפקדים לפתוח במסירת דיווח לחיילים על האירועים המרכזיים בתחום המדיני, הצבאי וכיוצא באלה, לסכם את פעילות היחידה מאז הפגישה הקודמת, ולמסור בקיום כלליים על הפעילות המתוכננת עד לפגישה הבאה. במסגרת מפגש מעין זה יציין המפקד בפומבי את שמות החיילים, שהקדישו מאמצים ראויים לשבח בביצוע המשימות השוטפות, ויוקיע אותם חיילים שהתרשלו במילוי תפקידם. כן נקבע, כי במפגשים יש לעסוק בעיקר בבעיות החיילים תוך ציון אותן הבעיות שמצאו את פתרונן במסגרת העוצבה או היחידה ואחרות שהועברו לטיפול לרמה הממונה. הוטל על המפקד להקשיב „בתשומת לב לכל חייל, החפץ להעלות בעיות או להציע הצעות וכך להעניק לחייל הרגשת ערך עצמי כמנהגה על משפחת הלוחמים“. מעניינת ההוראה לפיה „על מפקד המחלקה והפלוגה להכיר את שמות הלוחמים בלא לעיין ביומן המחלקה או הפלוגה. על המפקד להיות בקיא בדו"חות ההתנהגות וההסתגלות החברתית של כל לוחם. בקיאות מעין זה יוכלו המפקדים לרכוש על-ידי פגישות מתמידות עם החיילים וקיום מעורבות ישירה עמם“. בסיום ההנחיות, שהוצאו על-ידי דרג בכיר, נקבעת שנית מטרת המפגשים, תוך הדגשת החשיבות שהוא מייחס להם: „לפגישות ולכנסים מטרת מיוחדת: העלאת רמת הפיקוד, טיפוח התכונות המוסריות והצבאיות של הלוחמים והשתלבות המפקדים בקרבם. כל אלה נובעים מהמגמה לטפח את רוח הלחימה בצוות, לפעול

למען פתרון בעיות החיילים ולהעלות את הרמה של המשמעת הצבאית“. נוכח חשיבות זו, שיוחסה לקיומם של המפגשים עם החיילים, נקבע כי אין הם מהווים חלק מהזמן שהוקצה לאימונים וגם לא חלק מהביקורת והפיקוח על האימונים. המפגשים הם נוסף לכל פעילות שוטפת אחרת.

מינהלת ההכוונה המוראלית זוקפת לזכותה פעולות חקיקה רבות וצוים מינהליים, שמגמתם היתה לפתור את בעיות החיילים ולהיטיב את תנאי שירותם. על אלה נמנים חוקים וצוים בדבר תשלום משכורות למשפחות הנופלים בקרב ושחרורן ממסים; תשלום נוסף לחיילים בחזית; תוספת תשלום לדירוג מקצועי; קדימה לנכי מלחמה בקבלת משרות ממשלתיות וצייבוריות; קדימה לנכי מלחמה ולמשפחות שכולות בחלוקת אדמות חקלאיות ועוד כהנה וכהנה.

במרוצת הזמן החלו, כנראה, פעולות אלה ואחרות נותנות אותותיהן וגרמו, ככל הנראה, לשיפור לא מבוטל בתנאי השירות של החיילים, ביחסים בין בעלי הדרגות לחיילים, ובשיפור היחס כלפי החיילים. עם זאת לא ניתן היה לבטל בבת אחת מסורת ממושכת של התעללות בחיילים והשפלתם, התנשאות והתבדלות של קצינים ותופעות דומות. התברר כי הכאות חייבים בידי מפקדיהם, הטלת עבודות משפילות על החיילים וכדומה — לא היו תופעות חריגות לחלוטין וזאת למרות קיומן של הוראות חמורות האוסרות כל אלה. יחס משפיל צויין כאחד הגורמים לעריקתם של חיילים מיחידותיהם, לפגיעות גופניות של חיילים בעצמם לשם השגת פטור מן השירות או כדי לעבור ליחידה אחרת, ולירי חיילים במפקדיהם. ואולם, תופעות אלה הועברו לידיעת הפיקוד הצבאי הבכיר, ואף ננקטו צעדים משמעתיים חמורים נגד האשמים בהן — כולל מפקדים בכירים, שהועברו מתפקידיהם והועמדו לדין צבאי. הפיקוד הצבאי הגבוה דאג לאתר תופעות של גילוי יחס משפיל לחיילים, והזהיר בפני הישגות. כך למשל ננקטה פעולה מיוחדת נגד תופעת עונש גזיזת שער על-ידי קצינים זוטרים. הפעולה הוגדרה כנובעת „ממסורת מיושנת והוראות שרירותיות שהנהיגו האנגלים נגד המצרים“. סוכם כי „מותר להטיל עונש גזיזת השער רק על אלה שדונו לתקופת מאסר העולה על חודש ימים, וגם זאת רק במשך ימי השהות בכלא“.

מקרי רצח של קצינים זוטרים בידי הכפופים להם הדאיג, כנראה, במידה רבה את הפיקוד הצבאי הבכיר, אשר ראה באלה סימפטום לכך, שהמפקדים הזוטרים אינם שולטים די הצורך באנשיהם, אינם מקדישים להם שימת-לב מספקת, וכי עדיין לא הושגה הרמה הנדרשת של ליכוד בין הקצינים למש"קים והחיילים. בדיקה של מקרי הרצח של קצינים, הראתה כי הסיבות שהניעו את החיילים לרצח נבעו „רובן ככולן מיחס רע, שגילו קצינים זוטרים לחייליהם; הקצינים התנכלו לחייליהם במכות ובקללות או שמנעו מהם לצאת לחופשה, וזאת ללא כל הצדקה ממשית“. הוצאו הוראות בהן נקבע כי קצינים הנוהגים כך חסרים למעשה בטחון עצמי ויכולת מנהיגות אמיתית שמשמעה, בראש וראשונה, „קיום יחסי אנוש... המביאים את החיילים לציית מתוך אהבה ואמונה ולא מתוך פחד ואימה... קיימת, אם כן, תהום נפשית עמוקה בין סוג כזה של קצינים לבין חייליהם, בשעה שאנו כולנו מאמינים בצורך ובחשיבות, שתשרור אחוות לוחמים בין הקצינים לחיילים“. בהנחיות לביצוע נדרשים שוב הקצינים

הגדול יותר של בעלי ההשכלה בקרב טירוני 1972 נובע משינוי שחל מאז ראשית 1968 במדיניות הגיוס של בעלי השכלה. חוק שירות החובה מחייב, אמנם, בעלי השכלה גבוהה בשירות בן שנה אחת, ובעלי השכלה תיכונית — בשירות בן 18 חודשים (חסרי השכלה או בעלי השכלה יסודית חייבים, לפי החוק בשירות בן שלוש שנים). אולם, לפני מלחמת ששת הימים לא הוקפד על גיוס בעלי ההשכלה הגבוהה, ואף מקרב בעלי התש-כלה התיכונית לא גויסו רבים. מאז ראשית 1968 הוחל חוק שירות החובה במלואו גם על בעלי השכלה תיכונית וגבוהה, ואלה החלו מגיעים במספרים גדלים ליחידות-השדה, ושובצו בתפקידים של טוראים ומש"קים. השינוי במדיניות הגיוס היה, ככל הנראה, אחד הלקחים שהפיקו המצרים מתבוסתם במלחמת ששת הימים, ונבע משאיפתה של ההנהגה המדינית והצבאית להכשיר במהירות צבא טוב יותר. אין ספק, כי למדיניות הגיוס החדשה נודעה השפעה מסוימת על רמת הקליטה, התפעול והאחזקה של אמצעי הלחימה ויתכן כי היתה לה גם השפעה חיובית ברמת הביצועים של יחידות המשנה. מתברר, כי השפיעה גם על עליית המוראל של הכוחות, ומכל מקום כך הוצג הדבר בדו"חות מצב המוראל של קציני ההכוונה המוראלית ביחידות*. אולם, למרות גידול מספרם של בעלי ההשכלה בקרב הכוחות המזוינים, רחוק היה המצב מלענות לדרישות הפיקוד הצבאי הגבוה.

במחצית שנת 73 נדונה בעיית מספרם הגדול של האנאלפביתים בקרב הכוחות המזוינים ודרכים אפשריות לביעור הבערות. בסיכום הדיון נאמר: „הכוחות המזוינים מופקדים אמנם על הכשרת הפרט למלחמה, אולם הם מאמינים, כי הכשרה חינוכית לפרט תסייע לקצר את משך הזמן של אימונו ולהעלות את

להקפיד על קיום המפגשים עם החיילים באורח סדיר ולמתן חופשות בהתאם להוראות הקבע. נקבע בלשון ברורה, כי חובה לנהוג „כתקיפות וכיר חזקה" באותם קצינים, לגביהם הוכח כי הם מתנכלים לחיילים ב„דיבור ובמעשה". הוראה חמורה ניתנה למ"מים ולמ"פים „לאכול את ארוחותיהם יחד עם החיילים וממטבח החיילים". זהו, לדעתנו, מסמך מאלף ממדרגה ראשונה, בהיותו משקף באופן ממצה את המערכת הסבוכה של יחסים בין בעלי הדרגות, את מודעותו של הפיקוד הבכיר להמשך קיומן של בעיות בתחום זה ולמאמצים שהשקיע בחיפוש אחר פתרונות מתאימים.

מתברר, כי במחצית 1973 חלה עליה במספר מקרי הרצח של מפקדים בידי חייליהם. על מינהלת ההכוונה המוראלית הוטל ללמוד במהירות את כל ההיבטים השונים הקשורים בסוגיה זאת. כצעד ביניים הוחלט על קיום קורס מרוכז בן שבוע ימים לקצינים זוטרים עד דרגת נקיב (סרן) בנושא „אמנות ניהוג אנשים והפסיכולוגיה של הפעולה בין אנשים". נקבע, כי עד ל-31 באוגוסט 1973 חייבים כל הקצינים הזוטרים לעבור קורס זה.

פעולות לביעור הבערות

שיעור הבערות הגבוה הקיים עדיין במצרים הציב בפני הכוחות המזוינים בעיה חמורה, אשר הלכה והחמירה ככל שקיבל הצבא אמצעי-לחימה מתוחכמים ומשוכללים יותר. התפלגות הטירוני שגויסו לכוחות המזוינים ב-1972 לפי רמת השכלתם היתה כלהלן:

- א. בעלי השכלה תיכונית וגבוהה — 16% ;
- ב. בעלי השכלה יסודית וחטיבת הביניים (תשע שנות לימוד) — 41% ;
- ג. בורים — 43% .

בפועל רחוקים הנתונים מלשקף את המצב לאשורו, שכן ידוע כי חלק גדול מן הרשומים לכאורה כבעלי השכלה יסודית הם, לאמיתו של דבר, בורים או כמעט בורים. עם זאת גבוה אחוז בעלי ההשכלה התיכונית והגבוהה בין טירוני 1972 לאחוזם בין הטירוני בשנים שקדמו למלחמת ששת הימים. האחוז

* בדו"ח מצב המוראל של אחת היחידות, בראשית שנת 73, נאמר בין היתר: „אין ספק, כי לבעלי ההשכלה חשיבות מרובה במצב המוראל ביחידה, כיוון שהם בעלי תודעה, כשרון ותפיסה מהירה. כל אלה עושים אותם לעמודי התווך של הצבא. הם מעריכים את גודל האחריות המוטלת עליהם, ומאמינים בתפקידים שעליהם לבצע."

רמתו הקרבות. לפיכך נחשב ביעור הבערות בין הלוחמים לחלק מהכשרת הפרט למלחמה... הוחלט על פעולה נרחבת בתחום זה, באחריות מינהלת ההכוונה המוראלית. שלושה השלבים הראשונים לפעולה זו היו: עריכת מפקד שמי של האנאלפביתים בכל אחת מן היחידות, וחלוקת ספרי הלימוד הדרושים לביעור הבערות. שני שלבים אלה אמורים היו להסתיים עד 30 ביוני 1973. השלב השלישי, שנקבע לדצמבר 1973, אמור היה להיות ביקורת התקדמות בכל היחידות, שנועדה לקבוע את רמת הישגיה של כל יחידה בביעור הבערות בקרב חייליה. קרוב לוודאי, כי היו אלה אך שלושה השלבים הראשונים במשימה זו — שכן קשה להניח, כי המטכ"ל המצרי האמין שיוכל לפתור את בעיית הבערות במאמץ חד-פעמי בן ששה חודשים.

שיטת השכר והעונש

הדיון בפעולה לביעור הבערות מגלה היבט נוסף של המצב בכוחות המזוינים של מצרים, שניתן להגדירו כעקרון, "השכר והעונש". בדיון, שהוזכר בסוגיית ביעור הבערות, הומלץ לאשר הענקת פרסים לעוסקים בהוראת חיילים אנאלפביתים, כדי לעודדם בביצוע משימתם. ההצעה נדחתה בנימוק, שלא יתכן שביעור הבערות יוטל רק על המורים העוסקים בו שכן המדובר, באחריות קולקטיבית, המתחילה במפקד וכוללת את מפקדי המשנה ואת המגויסים עצמם. עם זאת הוסכם להעניק פרסים קולקטיביים ליחידות המצטיינות בביעור הבערות בקרב חיילי-הן. נקבעו פרסים כספיים לעשר היחידות שיתפסו את המקומות הראשונים בפעולה זו, ועם זאת נקבע כי יוטלו, קנסות מתאימים על מפקדי היחידות, אשר יתפסו את עשרה המקומות האחרונים בדירוג של הכוחות המזוינים.

שיטה זו של, "שכר ועונש" היתה מקובלת מאד בקרב הכוחות — לא רק בפעולות מינהלת ההכוונה המוראלית, אלא בפעולות של כלל הכוחות; זאת בהתבסס על הנחת-יסוד, לפיה עצם האקט התחרותי, במיוחד בהיותו מלווה בפרסים אישיים או קבוצתיים, הוא גורם מדרבן להשקעת מאמצים כדי להגיע לרמת ביצוע גבוהה יותר. לדוגמה, התפרסמו הנחיות בהן מדדים מדויקים לביצוע משימות שונות של הנדסה, חימוש, ועוד בשלושה תנאי ביצוע: אידיאליים, רגילים וקשים. מדדים אלה עמדו להיות מופעלים בראשית 1973 בהתאם לעיקרון, "מענק תמורת תפוקה. עונש והרתעה לרשלנים וחסרי התפוקה". בהתאם להנחיות אלה חלו השכר והעונש הן אישית על החיילים והמפקדים, והן קבוצתית — על היחידה כולה. מאלפות יותר הנחיות לעידוד אומץ הלב. הרקע להנחיות אלה היה אירוע באחד מלילות מאי 1973, בו הודיע מפקד פלוגת מכ"מ מסויימת על טיסתם של ארבעה מסוקים מעליו וביקש תגבורת. תחקיר של האירוע העלה, כי המסוקים לא זו בלבד שלא התקרבו אל הפלוגה, אלא שכל אשר ראה מפקד הפלוגה היו מספר נורים, שהושלכו במרחק ניכר מהמקום. לאור לקחי אירוע זה נקבע, כי בעתיד, תפרסם המפקדה הכללית של הכוחות המזוינים הודעה על כל התנהגות של מוג לב. באופן זה ידע כל קצין וכל חייל את שמות מוגי הלב והפעולות המגונות שעשו. הובהר בהנחיות, כי הפחד הוא תכונה אנושית טבעית; אך בעוד שמוג הלב מניח לאינסטינקט הפחד להשתלט עליו, מצליח האמין להשתלט על הפחד ולהמשיך לפעול למרות הסכנה. "אדם אמין הוא זה, אשר יצא לקרב נגד האויב למרות ידיעתו, כי האויב

עולה עליו מבחינות רבות, או — במקרה הטוב — שווה לו בכוחו. מאידך-גיסא, מוג הלב הוא זה, אשר למרות כוחו יברח בעוד שמולו ניצב כוח קטן. שמותיהם של הנמנים על הקבוצה הראשונה יירשמו ברשימות הפאר, ואילו שמות הנמנים על הקבוצה השנייה יירשמו ברשימות הקלון". שאלה היא, מה היתה השפעתה המעשית של, "שיטת השכר והעונש" על הכוחות המזוינים: האם אמנם היוותה גורם מדרבן ליתר מאמץ ול-חתיירה להישגים גבוהים יותר, או שמא הפכה התחרות לעיקר — וההישג הכמותי בא על חשבון ההישג האיכותי כפי שהיה המצב ערב מלחמת ששת הימים? אין בידינו תשובה ברורה לשאלה זו.

הערכת מצב המוראל

הסוגיה של הערכת מצב המוראל ביחידות היתה מן הבעיות המרכזיות בפעולותיה של מינהלת ההכוונה המוראלית. כדי לעמוד על הגורמים להם נודעת השפעה חיובית או שלילית על מצב המוראל, הונחה שיטה מורכבת של דיווח, מעקב והערכה. שיטת המעקב כוללת הגשת דו"חות התקדמות ועריכת ביקורות ביחידות מצד הגורמים העוסקים בטיפוח המוראל וב-הכוונתו. ההערכה מתבססת על מבחנים ביחידות, שמטרתם להסיק מסקנות בדבר מידת ההצלחה של הפעולות שבוצעו בתחום ההכוונה המוראלית. הערכת מצב המוראל מתבססת על ניתוחם של מרכיבי-היסוד הבאים:

- א. מצב המוראל וניתוח רוח הצוות על מרכיביו השונים;
- ב. מידת התעניינותם של המפקדים ושל החיילים בבעיות המינהליות, הכלכליות והאישיות;
- ג. לימוד התופעות המעידות על מוראל גבוה או ירוד;
- ד. מידת הבנתם של החיילים את נושאי ההכוונה המוראלית;
- ה. מידת הביצוע של ההנחיות, שפורסמו מטעם מינהלת ההכוונה המוראלית.

כל אחד מחמישה מרכיבי יסוד אלה נחלק חלוקת משנה לשורה ארוכה של גורמים, שלכל אחד מהם נקבע ניקוד. צירוף הניקוד דות של המרכיבים השונים ושקלולם בשיטה שעובדה במיוחד לצורך זה, אמורים היו לשקף את תמונת המצב של המוראל ביחידה נתונה כלשהי. שיטת, "השכר והעונש" הופעלה גם בתחום זה על-ידי מתן מענקים ליחידות שהשיגו ניקוד גבוה בהערכת מצב המוראל, ולבודדים אשר תרמו תרומה אישית להעלאת מצב המוראל ביחידתם. אמצעי נוסף למעקב צמוד ושוטף אחר מצב המוראל ביחידות הוא דו"חות המוראל השבועיים והחודשיים, שהגישו קציני הכוונה המוראל או קציני הבטחון היחידתיים לרמות הפיקוד הגבוהות יותר. דו"חות אלה הוגשו במבנה קבוע, ובו הנושאים העיקריים הבאים:

- א. גורמים שהעלו את מצב המוראל;
- ב. גורמים שפגעו במצב המוראל;
- ג. ההסברים והפרשנויות שנתנו החיילים לאירועים ולתופעות שונות;
- ד. נושאים שהעסיקו את החיילים;
- ה. שמועות.

כדוגמה לדו"ח מעין זה על מצב המוראל מובא להלן, כלשונו, דו"ח שבועי מ-4 באוקטובר 1973, דהיינו — יומיים לפני שפרצה מלחמת יום הכיפורים:

1. גורמים שהעלו את המוראל

קיימים סימנים מעידים לפתרון המשבר באמצעים צבאיים, דבר שיוביל לבסוף למלחמה;

2. גורמים שפגעו במוראל

א. איך ניכנס למלחמה כשאיננו מוכנים לכך ולישראל עליונות צבאית עלינו;

ב. יש האומרים „ניכנס למלחמה ויקרה אשר יקרה“, בלא איכפתיות לגבי תוצאות המלחמה;

ג. אחרים אומרים, כי חלק מאנשי המילואים נקראו לתקופה קצרה, מספר ימים בלבד, ולא למען ביצוע פעולה קרבית.

3. ההסברים והפרשנויות

א. גיוסם של שלושת מחזורי המילואים, מגויסי השנים 1964—1966, מעיד אמנם על כוונה להפעילם; ואולם, הם נעדרי נשק וציוד ונמצאים עדיין במנטליות אזרחית;

ב. קריאתם של אנשי המילואים, החזרת החיילים מהחופשות ומקורסים וכן ביטול החופשות מוכיחים, כי עומדת לפרוץ מלחמה;

ג. האם הוכרו מצב החרום מחשש שישראל עומדת לפתוח במיתקפה או שהדבר נעשה בגלל מלחמה בפועל (דהיינו: מלחמה יזומה על-ידי המצרים)?

ד. היום הופיעו שני מטוסי אויב — מדוע לא ירינו בהם?;

ה. הסיבה להכרזת מצב החרום היא שקיימת תכנית לארמיה 3, אשר ביצועה ימשך עשרה ימים. מה יקרה אם מצב זה יסתיים בלא מלחמה?

4. נושאים שהעסיקו את החיילים

א. האפשרות לפתרון צבאי במטרה להפשיר את הקיפאון הפוליטי והצבאי;

ב. האם אכן מוכנים אנחנו להילחם באויב;

ג. קריאת המילואים;

ד. ביטול החופשות;

ה. מדוע לא ירינו במטוסי האויב?

5. שמועות

א. חטיבה 10 תועבר מאלכסנדריה לחזית;

ב. האם הכרזת הכוננות הגבוהה ביותר היא תרגיל או פעולה?

ג. הרכבת הצבאית תפסיק לפעול, והסעת החיילים לחופשה תיעשה במכוניות;

ד. מפקדת החטיבה תועבר לירדן;

ה. יציאה לחופשות תתחדש ב-7 באוקטובר;

ו. המילואים ישוחררו ב-10 באוקטובר.

סיכום

עמדנו לעיל על אחדות מן הבעיות המרכזיות שעמהן ניסתה מינהלת ההכוננה המוראלית להתמודד, על מנת להכשיר את הגייסות מן הבחינה המוראלית, למילוי משימותיהם. כן דנו

באחדים מן הנושאים בהם השתמשה מינהלת ההכוננה המוראלית בפעולות ההסברה, שניהלה בקרב הכוחות המזויינים. פעולות אלה נעשו בהתאם לתפיסת היסוד הבאה:

„אין ספק, כי למוראל חשיבות עליונה בחישול הכושר הקרבי של הכוחות המזויינים ומכאן לניצחון במערכה, אשר אינו ניתן להגשמה באמצעים חומריים בלבד; העיקר אינו בנשק, אלא באנשים המפעילים אותו.“

אין ספק, כי בשנים שקדמו למלחמת יום הכיפורים הושקעו מאמצים רבים לשיקום מצב המוראל של הכוחות המזויינים, אשר נפגע באופן חמור במלחמת ששת הימים. נעשו פעולות לחיסון הכוחות בפני מה שכינו המצרים „המלחמה הפסיכולוגית“ המופעלת בידי ישראל, אשר נועדה, לדבריהם, לטעת בקרב המצרים מודעות לעליונות הצבאית והטכנולוגית הכוללת ממנה נהנית ישראל, ולהגביר בקרבם תחושה של יאוש ותוסר אמון ביכולת העצמית „לחסל את תוצאות התוקפנות“. הושקעו מאמצים בהחדרת שנאה לישראל וליהודים, תוך שימוש רב במוטיבים הלקוחים מן האסלאם והמורשה המוסלמית, כמו גם באינדוקטרינציה הפוליטית הרצויה למשטר. דומה, כי פעולות רבות מבעבר נעשו בשיפור תנאיהם של החיילים, בהעלאת הכרתם בערכם העצמי כבני אדם בעלי זכויות, בשיפור היחסים בין בעלי הדרגות לחיילים, בטיפוח רוח הצוות והגאווה ביחידה ובכוחות המזויינים כגוף כולל.

השאלה המרכזית המתעוררת בהקשר זה היא מידת ההשפעה שנועדה לכל אלה על רמת הלחימה של הכוחות המזויינים המצריים במלחמת יום הכיפורים. שאלה נוספת היא, האם אמנם ניצב צה"ל במלחמת יום הכיפורים בפני צבא מצרי „חדש“ או „שונה“, מבחינת איכותו של המרכיב האנושי, מן הצבא עמו התמודדו במלחמות קודמות? קשה מאוד להשיב תשובה חד-משמעית לשאלות אלה, מה עוד שקשה לבודד את המרכיבים השונים, אשר קבעו את רמת הלחימה של החייל המצרי, ולהצביע על זה או אחר מביניהם כמכריע בחשיבותו. דומה כי לעובדה שבמלחמת יום הכיפורים נקבעה מטרה מוגדרת, שח-סרה היתה במלחמת ששת הימים, וכן להישגי הכוחות בשלושה הימים הראשונים למלחמה, הודות להפתעה, נודעת השפעה ראשונה במעלה על רמת הלחימה שלהם בתחילה. ואכן, בימים אלה גילו הכוחות המצריים בהשגת המשימה דבקות ועיקשות, שחסרו להם במלחמת ששת הימים, ואולם, מששובשה תכנית המבצעים שתורגלה קודם במשך שנים, וכוחות צה"ל הצליחו לבלום את ההתקדמות המצרית ולאחר מכן לעבור להתקפת-נגד, שהעבירה את המלחמה מערבה לתעלה, חזרו ונגלו חול-שות-היסוד של הצבא המצרי, שהכרנו בעבר. גם במלחמה זו התגלה החייל המצרי כפרט כמי שמסוגל לבצע כהלכה תוכנית מוכרת לו, אותה חזר ותירגל פעמים אין ספור, וזאת — כל עוד שולט הפיקוד במצב. בלימת המיתקפה על-ידי כוחות צה"ל ומעברם להתקפת-נגד החל מליל 15-16 באוקטובר, הוציאו את הפיקוד המצרי משיווי משקלו, ולכך נודעה השפעה מיידית על רמת הלחימה של החייל. תוצאתה הסופית של מלחמת יום הכיפורים, מן הבחינה הצבאית הטהורה, הוכיחה כי בראיה של מכלול המרכיבים לא ניצב צה"ל בפני צבא „חדש“, הגם שהכוחות המצריים פתחו במלחמה בתנאים אופטימליים מבחינתם.

הפסגה של יוני 1974

סא"ל חיים

מפגשי הצמרת בין מנהיגי שתי מעצמות-העל הפכו לנוהג המסמל יותר מכל את „עידן ההידברות“. ביקורו של נשיא ארה"ב, ריצ'רד ניקסון, לראשונה במאי 1972, במוסקבה פרץ למעשה את הדרך לקיומם, אחת לשנה, של מפגשים כאלה, פעם בברה"מ ופעם בארה"ב. כך התקיים ביוני 1973 ביקורו הראשון של ברז'נייב בוושינגטון, וכך מתקיים עתה, ביוני 1974, ביקורו השני של ניקסון במוסקבה.

בדרך הטבע, ובשל צרכים דומסטיים של כל אחד משני המנהיגים, קיבלו מפגשים אלה אופי של מטרה בפני עצמה, שלמען השגתה — קיום הביקור — נאלצו שתי המעצמות לעמול במשך השנה כדי למלא כל מפגש כזה בתוכן של ממש, ולהכתירו בהשג ספקטקולרי כיאה למנהיגיה של מעצמות-על. אין זה פלא, איפוא, כי כל צד שואף להבטיח לעצמו השגים באותם תחומים שהוא אישית, ובוודאי המערכת השלטונית עליה הוא מתבסס, מיחסים להם חשיבות מרכזית, כשלמעשה מדובר בשני מישורים עיקריים: —

א. המישור לו מעניקה ארה"ב חשיבות מרכזית, והוא, ללא ספק, זה של ההבנה האסטרטגית, והגבלת החימוש הגרעיני, בין שתי מעצמות-העל, כבסיס ליצירתם וגיבושם של כללי משחק מחייבים של המעצמות בזירה הבינלאומית. כל זאת כדי להבטיח, במידה גדולה ככל האפשר, יציבות אסטרטגית

בזירה העולמית, ולצמצם עד כמה שאפשר את הסכנה של עימות צבאי ישיר בין ארה"ב לבין ברה"מ, הטומן בתוכו מטבע הדברים איום של שואה גרעינית.

ב. המישור לו מעניקה ברה"מ חשיבות מרכזית, והוא, ללא ספק, זה של ייבוא ידע ומידע טכנולוגי וטכני מהמערב, ושל הסתייעות במערב — כולל על-ידי השקעות מערביות בברה"מ — לשיקום וביצור כלכלתה ותעשייתה של ברה"מ. כל זאת כדי להבטיח כושר עמידה כלכלי לברה"מ נוכח התגבשותם של שלושה מוקדים כלכליים מערביים — ארה"ב, הקהילה הכלכלית המערב-אירופית ויפאן — שהתחרות של ברה"מ עם כל אחת מהן, בתנאים של יציבות אסטרטגית יחסית בזירה העולמית, הופכת ליותר ויותר קשה, ונושאת כתוצאה מכך סיכונים רבים למעמדה ויורתה של ברה"מ כמעצמת-על בזירה הבינלאומית, ולמידת השפעתה במדינות העולם השלישי. מתבקשת לכן המסקנה, כי בכל פעם שמתקיים ביקור צמרת בווינגטון, או במוסקבה, מתעוררת השאלה של מה תהיה מידת נכונותה של כל מעצמה להעניק לבת-זוגתה/יריבתה באותו מישור שהיא מיחסת לו חשיבות מרכזית. התוצאות הן, עד עכשיו, מרחיקות-לכת ביותר, כמובן ביחס למצב ששרר ערב עלייתו של ניקסון לראשונה לכס הנשיאות (ינואר 1968): —

א. נקבעו כללי משחק מחייבים לשתי המעצמות בזירה העולמית: —

1. במסמך המכיל את העקרונות המנחים את פעולתן של שתי המעצמות, שנחתם במוסקבה במאי 1972.
2. בהסכם למניעת מלחמה גרעינית, המחייב התיעצויות-חובה בין שתי המעצמות במקרה של התפתחות מצב המאיים לגרור לעימות גרעיני ביניהן (כדוגמת מלחמת אוקטובר 1973), שנחתם בווינגטון ביוני 1973.

ב. הושגה התקדמות משמעותית בתחום ההסכמה להגבלת מירוץ החימוש הגרעיני: —

1. נחתמה, במאי 1972, אמנת-קבע הקובעת תקרה למערכות הטילים נגד טילים ולאיותם, שכל אחת משתי המעצמות רשאית להחזיק בשטחה, וכן גם הגבלות היערכותן של מערכות אלה (100 טילים להגנת הבירה ו-100 להגנת מערכת טילים ביניבשתיים).
2. נחתם, במאי 1972, הסכם ביניים הקובע תקרה כמור-תית בלבד, ולתקופה של 5 שנים (המסתיימת בספטמבר 1972), למספר המשגרים של טילים ביניבשתיים, ביבשה ובים שכל מעצמה רשאית להחזיק (ראה, "מערכות" מס' 236 עמ' 17).

3. נחתם, ביוני 1973, הסכם הקובע את לוח הזמנים להשגת הסכמים משלימים בתחום הגבלתו של הנשק הגרעיני ההתקפי, ולהשגתו של הסכם קבוע שיחליף את ההסכם הזמני ממאי 1972. הסכם כזה אמור, לפי ההתחייבות מיוני 1973, להיות מושג עד סוף שנת 1974.

ג. הופשרו מספר עסקות מסחריות בעלות אופי אסטרטגי, כגון מכירת החיטה לברה"מ בשנים 1972/73 בשעה שהבצורת והריקבון פקדו את שדות החיטה הסובייטיים, וניתן אישור לחברות אמריקניות להיכנס לעסקות השקעה רחבות-היקף עם ברה"מ. כן הושג הסכם המסדיר, בתנאים מרחיקי-לכת לטובת

ברה"מ, את שאלת החובות הסובייטיים לארה"ב מתקופת מלחמת הע"ז.

אולם, תהינה אשר תהינה התוצאות המושגות באמצעים דיפלומטיים, הנטייה הטבעית אצל שני הצדדים היא להתיחס אליהן כאל נקודת-מוצא להבטחת השגים נוספים, מרחיקי-לכת עוד יותר. יתר-על-כן, אצל שני הצדדים מעוררים ההסכמים שהושגו ביקורת חריפה מצד הגורמים האופוזיציוניים, דבר שהוא במיוחד נכון לגבי משטר דמוקרטי כמו זה של ארה"ב.

א. במישור האסטרטגי

1. ניכסון הואשם כמי שהעניק יתרונות עצומים לסובייטים בהסכם הביניים להגבלת הנשק ההתקפי, ונמתחה עליו ביקורת על שבמפגש וושינגטון (יוני 1973) לא הצליח לחייב את ברה"מ להגבלות נוספות ולאמצעי פיקוח אמינים יותר. כמובן שדעת הסובייטים שונה, באשר לדעתם, במידה רבה של היגיון, היתרון שניתן לברה"מ במספר המשגרים בטל ומבוטל בשל היתרון הענקי שיש לארה"ב במספר ראשי-הנפץ בגלל הראשים האשכוליים שמוצבים כבר עתה על 550 מתוך 1,054 טיליה היבשתיים ועל למעלה ממחצית הטילים המשוגרים מצוללות, שלא להזכיר את הנשק הגרעיני הטקטי אשר לגביו כלל לא הושגה הסכמה.

2. גוברת הביקורת על הממשל האמריקני גם באשר לכללי המשחק שהושגו בהסכם 12 העקרונות ובהסכם למניעת מלחמה גרעינית, באשר — לדברי הביקורת — ברה"מ מנצלת לרעה את מלוא חופש התמרון שניתן לה במסגרתם של כללי משחק אלה כדי להפוך אותם ליתרונות חד-צדדיים לעצמה. ביקורת זו קיבלה משנה-תוקף במהלך מלחמת יום-הכיפורים ואחריה, כשברה"מ נמנעה מלהתריע על כוונת הערבים לפתוח במתקפה נגד ישראל, ויתר-על-כן, מיהרה להזרים אל הזירה כמויות נשק עצומות, ובאיכויות חדישות, בכדי להטות את המאזן הצבאי לטובת הצד הערבי. גם בעניין זה קיימת ביקורת נגדית של גורמים בברה"מ הטוענים, כי ההשגים שארה"ב הבטיחה לעצמה במזרח-התיכון במהלך מלחמת יום-הכיפורים ואחריה, נובעים בראש וראשונה מן המגבלות שברה"מ הטילה על עצמה בצמידות להסכמיה עם ארה"ב. זאת ועוד, טוענים בברה"מ כי בעוד שהם, הסובייטים, מוכנים לשתף-פעולה עם ארה"ב לקידום הסדרים מדיניים לסכסוך הישראלי-ערבי, הרי שארה"ב מעדיפה לשחק לבדה על-מנת להפיק רווחים חד-צדדיים לטובתה בעולם הערבי, על חשבון ההשפעה הסובייטית באזור.

ב. במישור שיתוף הפעולה הטכנו-כלכלי

1) יש בברה"מ ביקורת קשה מאוד על שניכסון לא קיים עד עתה את הבטחתו בדבר העניקה לברה"מ של זכות המדינה המועדפת ביותר, ועל אף ה,הבנה" שהביקורת מגלה באשר למבנה הדימוקרטי בארה"ב, מוטחת האשמה נגד ראשי הממשל שלא עשו די כדי להכשיל את, "הגורמים האנטי-סובייטיים" בקונגרס האמריקני (ג'קסון). גם בעניין זה קיימת ביקורת-נגדית בארה"ב נגד מה שמכונה מכירת הטכנולוגיה האמרי-קנית לברה"מ, בנוסף לסיוע הכלכלי מרחיק-הלכת שהממשל שואף להגיש לברה"מ, דבר שלא יוביל, לדעת מותחי ביקורת

זו, אלא להתעצמותה הצבאית והגרעינית של ברה"מ עד כדי הפיכתה למעצמה החזקה ביותר בעולם.

2) בארה"ב מוטחת גם ביקורת על כי הממשל של ניקסון לא עושה די כדי להבטיח בתמורה לסיוע הטכנו-כלכלי שהוא חפץ להגיש לברה"מ, יתר ליברליזציה של המשטר הסובייטי, ובוודאי התנהגות אלמנטרית בכל הנוגע לחופש התנועה וה- הגירה של אנשים החפצים בכך בברה"מ (העליה היהודית). ביקורת זו מלווה בטענות חמורות מצד גורמים באירופה המערבית נגד ההליכה החד-סטריית של המערב לטובת האינטרסים של ברה"מ, במה שקרוי, "עידן ההידברות" או, "הדטנט", בעוד שהסובייטים לא עושים מאומה באותם נושאים סמליים לחברה המערבית, כמו חופש הפרט ותנועת אישים ודעות בין שני הגושים. לעומת זאת, ברה"מ רואה בדרישות אלה של המערב, "התערבות גסה בענייניה הפנימיים", וניסיון בולט מצד המערב לערער את בסיסו האידיאולוגי של המשטר הקומוניסטי בברה"מ, ובמיוחד במדינות מזרח-אירופה. הסובייטים אף מנסים להסביר בצינורות שונים, כי הליכה באפיקי ההידברות וה"דטנט" עם המערב, מחייבת את המשטר הסובייטי להדק את החגורה האידיאולוגית בפנים הגוש, ובתוך ברה"מ עצמה, משום ש, התרופפות האחיות של המשטר הסובייטי יכולה להוליד מתיחות צבאית מסוכנת לעולם כולו, ובוודאי, "להפר את אורת הדטנט" שהושגה בין מזרח ומערב.

אין ספק כי מנהיגי שתי המעצמות יצטרכו להתקדם האחד לקראת השני, כדי להבטיח מידה מזערית של הצלחה בשני מישורים מרכזיים אלה: ארה"ב תעשה צעד קדימה לקראת ברה"מ בנושא הסחר, יתכן תמורת מס-שפתיים סובייטי בנושא ההגירה; וברה"מ תיאלץ להסכים להשלים את הסכם הביניים להגבלת הנשק הגרעיני-התקפי מ-1972, בהסכם נוסף (להגב- לה חלקית של הראשים האשכוליים — MIRV) ובהסכמה להתקדם הלאה בנושא זה להשגתו של הסכם קבוע ושלם יותר עד סוף 1974, עם אפשרות לעבור פרק זמן זה. המגעים המקדימים בין הצדדים (ביקורי קיסינג'ר במוסקבה וביקוריהם של גרומיקו וברז'נייב בושינגטון) גועדו להבטיח התפתחות כזו, כשניכסון מצדו עושה מאמץ ניכר להחלשת חוק התיקון של ג'קסון לחוק הסחר וסחר החליפין.

אולם, מעבר לשני מישורים דו-צדדיים מרכזיים אלה, חייבים מנהיגי שתי המעצמות לטפל בבעיות מרכזיות אחרות, רב- צדדיות, של המערכת בין מזרח ומערב, ושל מוקדי המתיחות העולמיים, ובראשם המשבר הערבי-ישראלי ודרכי פתרונותיו האפשריות: —

א. בנושאים אירופיים: —

1) שני הצדדים יצטרכו לתת דחף נוסף לקידום השיחות על קיצוץ הכוחות באירופה (MBFR) שנכנסו בשנה האחרונה למבוי סתום, כתוצאה מהגשתה, בספטמבר 1973, של הצעה סובייטית מרחיקת-לכת בקיצוניותה. המחלוקת היא עתה בעיקר עקרונית, כאשר המערב דורש קיצוץ מאוזן (באחוזים) שלא יפגע ביחסי הכוחות (יצירת משוואה המחייבת קיצוץ נרחב יותר ביחידות הסובייטיות במרכז אירופה); והמזרח רוצה בקיצוץ שווה של יחידות, שפירוש, למעשה, הוצאת כמות גדולה יותר של כוחות מערביים (בשל השוני במבנה היחידות) או לכל היותר קיצוץ שווה בשנה הראשונה (1975) של כלי

מלחמה ואנשים עד לקיצוץ מאוזן, כלומר באחוזים, בשנה השלישית (1977).

2) שני הצדדים חייבים יהיו לתת חיות מחודשת לוועידה לביטחון ושיתוף פעולה באירופה, שנתקעה עד כה סביב הסעיפים המרכזיים הבאים: —

א) הסעיף הדן בשיתוף הפעולה המדעי, כלכלי וכו'... שאינו יותר מאשר גושפנקה להעברת ידע, מידע טכנולוגי וכלכלי, והשקעות מהמערב למזרח. המערב מתנגד להתקדם בסוגיה זו רב-צדדית (כי דו-צדדית ישנם הסכמים הפוגעים כבר בכושר העמידה המערבי), כל עוד אין ברה"מ מוכנה להתקדם בסעיף של חופש התנועה של דעות ואנשים בין מזרח ומערב.

ב) הסעיף של חופש התנועה של אנשים ודעות נקלט על-ידי ברה"מ וגרורותיה כ, "התערבות בענייניה הפנימיים" וכניסיון, "התירה גס וגלוי" של המערב לערער המשטרים הקומו- ניסטיים. הצד הסובייטי מוכן, לעומת זאת, להתפשר על, "חופש תנועה" של להקות זמר וריקוד, אמנים ואנשי מדע על-פי הסכמים בין-ממשלתיים, או לפחות כשממשלת ברה"מ היא בכל מקרה צד בהסכמים. המערב, "לא קונה" רעיון זה. סביר שגם כאן תהיה הצהרה בלתי מחייבת מצד מנהיגי ברה"מ שתאפשר, אם לא התקדמות משמעותית בוועידתה של הוועידה לביטחון ושיתוף פעולה באירופה, אזי כינוס מסכם בדרג מדיני גבוה ככל האפשר, שיעניק הסכמה רב-צדדית לסטטוס קוו הטריטוריאלי של אירופה של היום.

ב. בנושאים אסיאתיים — שני הצדדים יצטרכו להעלות מספר נושאים בעלי השלכה על היציבות האסטרטגית העולמית, כשהעיקריים ביניהם הם: —

1) שאלת המאזן הגרעיני הבינמצמתי לאור המשך תנופת ההתעצמות הגרעינית של סין, וכיצד ניתן יהיה לחשב את יחסי הכוחות האסטרטגיים בין ארה"ב וברה"מ, כשזו האחרונה צריכה (יותר מאשר ארה"ב) להפנות חלק מעוצמתה כלפי סין. יתר-על-כן, יצטרכו לדון במכלול האסטרטגי הרחב יותר, הגרעיני והקונבנציונלי, לאור כניסתה של הודו למועדון הגרעיני וההשלכות שתהיינה לכך על המערך האסיאתי הכולל (יפן-סין-הודו-ברה"מ-ארה"ב) ועל יחסי הכוחות בזירה של האוקיאנוס ההודי בפרט (הודו-פקיסטן-אירן-אפגניסטן-טאן-קרן-ערב-קרן-אפריקה). בצל כל אלה עומדת גם השפ- עתה של תעלת סואץ פתוחה לגבי הערכותן הימית של שתי מעצמות-העל.

2) שאלת המשך המלחמה בויאט-נאם והצורך בשמירת רמה נמוכה יחסית של הלחימה כדי למנוע את היגררותה מחדש של ארה"ב להתערבות צבאית פעילה.

3) שאלת שיתוף הפעולה האמריקני-יפני-סובייטי לפיתוח נקורות האנרגיה בסיביר, המחייבת השקעות ענק של שתי המעצמות המערביות, ומשום כך מתבקשת תרומה חוזרת סובייטית כלפי יפן (החזרת איי המחלוקת) וכלפי ארה"ב (תרומה פעילה מצד ברה"מ לשמירת היציבות בקוריאה ובדרום מזרח-אסיה).

כל אלה מובילים אל מוקד ההתמודדות העיקרי בין ברה"מ וארה"ב בזירה העולמית, שהוא המזרח-התיכון. זהו האיזור שבו צבורים הניגודים המהותיים באינטרסים שבין שתי מעצ- מות-העל, שעה שמעורבותן הפעילה בו — צבאית ומדינית

ואפילו כלכלית — הולכת ומעמיקה. המזרח-התיכון הפך גם בשנה האחרונה להיות מרכז לפעילות המעשית והשוטפת של שתי מעצמות-העל מחוץ לגבולותיהן; פעילות שהביאה במהלך מלחמת יום-הכיפורים את שתיהן למהלכי הרתעה והרתעה נגדית, ברמה ובעוצמה שלא היו דוגמתן מאז משבר קובה באוקטובר 1962. זהו האיזור, אשר במונחים סובייטיים, וגם כלשון ניכסון עצמו, הוא הרגיש ביותר מבחינה אסטרטגית והמסוכן ביותר לשתי המעצמות, משום שהידרדרות בלתי נשלטת בו עלולה לגרום את ארה"ב ובר"מ לעימות צבאי ביניהן. על אף הליכתן של שתי המעצמות עד סף העימות הישיר ביניהן, תוך ניצולו המלא של מרחב התמרון שנותר להן מבלי לגרום למלחמה גרעינית, הקפידו מנהיגי שתי המעצמות שלא לחרוג מכללי המשחק ולהזהיר את הצד שכנגד לבל יטעה ויעבור את "הקו האדום". דווקא לשם כך צריכות היו שתי המעצמות לקיים את התחייבויותיהן במישור האסטרטגי במסגרת ההסכם ביניהן למניעת מלחמה גרעינית, על-ידי התייעצות דו-צדדיות בכל מהלך המלחמה, ועל-ידי פעולה משותפת לסיומם של הקרבות בטרם תושג הכרעה אסטרטגית שתפר את כל המאזן האזורי (מניעת כיבוש דמשק ובלית חיסולה של הארמיה ה-3 הנצורה תוך יצירת איום צבאי על קהיר). לכן גם הושגה לראשונה הסכמה אמריקנית-סובייטית היסטורית להצעת החלטה משותפת להפסקת-אש (החלטה 338) ולפתיחת תהליך הידברות בין ישראל לשכנותיה (בוועידת השלום בג'נבה) על בסיס נכונות הצדדים לבצע את החלטה 242. מצע משותף זה הקנה לבר"מ, שוב לראשונה בהיסטוריה, מעמד של מעצמת-חסות בתהליך קביעת ההסדרים המדיניים בין ישראל לשכנותיה.

אלא שהשג זה נשאר במישור הפורמלי בלבד, שעה שבמישור המעשי ארה"ב פעלה לבדה כשושבינת המגעים הדו-צדדיים (מצרים—ישראל; סוריה—ישראל) שהולידו את ההסכמים להפרדת כוחות, ואשר כתוצאה מכך הם שיקפו את מעמדה העולה, ואת עליונותה של ארה"ב במאזן ההשפעה הבינו-מעצמתי באיזור. זהו מצב בלתי-נסבל בעיני הסובייטיים, אך האלטרנטיבה הינה מסוכנת, מצד אחד, בשל החלטתה של ארה"ב לגשת לטיפול אינטנסיבי בעניין זה מתוך עמדת-כוח, ומצד שני, בלתי ריאלית משום שלקוחותיה של בר"מ, מצרים ואפילו סוריה, העדיפו בסיכומו של דבר את דרך הטיפול האמריקנית.

סביר, איפוא, כי ההנהגה הסובייטית מטילה את מלוא כובד משקלה בדיוני הצמרת עם ניכסון ופמלייתו במוסקבה, תוך קישור בין מכלול הנושאים, כולל האסטרטגיים, בין שתי המעצמות לבין הנושאים המזרח-תיכוניים, כדי להביא את הצד האמריקני להתחייבות מפורשת, שבר"מ תשולב באורח פעיל כמעצמת-חסות גם במישור המעשי של השגת הסכמים נוספים בין ישראל לשכנותיה. בצד דרישה זו, ממנה משתמע כי בר"מ מעוניינת לצמצם כל מו"מ ומגעים בין הצדדים במזרח-התיכון לדיוני ועידת ג'נבה בלבד, מקפידים הסובייטים להזהיר כי התנהגות אחרת מצד ארה"ב עלולה לדחוף אותם למדיניות דסטרוקטיבית, שיש בה כדי לבלום את עצם קיומו של תהליך ההידברות ולהפר את היציבות האזורית שארה"ב כה חפצה בה. כדי להמחיש זאת ליכדה סביבה בר"מ ערב ביקורו של ניכסון, את הגורמים הקיצוניים ביותר

בעולם הערבי: עיראק, לוב, ארגוני המחבלים ובמידה לא מבוטלת גם סוריה.

לעומת זאת, עצם עריכתו של ביקור ניכסון במזרח-התיכון לפני קיום הביקור במוסקבה נועד, בין היתר, להבהיר לסובייטים כי אין בכונת ארה"ב להיכנע לתכתיבים הסובייטיים בעניין זה, וכי מעמדה והשפעתה של ארה"ב באיזור, לאחר השגת הסכמי הפרדת-הכוחות, מאפשרים לה להתמודד בהצלחה עם כל מהלך הרסני מצדה של בר"מ, ובמקרה הצורך גם לפעול לעיקרתה ממאחזיה הנותרים בעיראק וברד"ת. אולם, נראה כי בכונת הממשל האמריקני לשכנע את הסובייטים שלא לבחור בדרך של ההתמודדות הגסה במזרח-התיכון, דבר שמאיים לפגוע בכל אוירת ההידברות ושיתוף הפעולה בין המזרח ובין המערב, המשרתת אינטרסים סובייטיים בסיסיים ולאומיים. במסגרת מאמצי השכנוע האמריקניים תשולב גם נכונות אמריקנית לתת לבר"מ, בכל מקרה, להמשיך ולהיות שותפה פורמלית בהסדרים המדיניים שיושגו במזרח-התיכון, בתנאי שזו תימנע מצעדים שליליים ותבחר בדרך של תחרות, "הוגנת" על עמדות השפעה, ובשיטה של "נורמליזציה" ביחסיה עם כל הצדדים במזרח-התיכון, כולל עם ישראל (חידוש היחסים).

לפי שעה, נראה כי ההנהגה הסובייטית שמודעת לנחיתותה, בת השעה, של בר"מ במאזן ההשפעה הבין-מעצמתי במזרח-התיכון, תבחר לצעוד בדרך הביניים, ולהימנע מהתנגשות גלויה עם הדיפלומטיה האמריקנית באיזור, בתנאי שארה"ב תקפיד על שיתופה במהלכים המדיניים, היינו תסכים לתת יד לכינוסה של ועידת ג'נבה ולמתן חיות לדיוניה. אולם, בהחלט סביר שהסובייטים יעשו כל שביכולתם כדי להטות מחדש את מאזן ההשפעה בעולם הערבי לטובתם-הם, ואם יצליחו בכך, הרי שהם ללא ספק יערכו מחדש את "החשבון" עם עמיתיהם האמריקאים, אפילו במחיר של פגיעה ביציבות שהושגה בעקבות ההסכמים להפרדת כוחות בין מצרים לישראל מזה, וסוריה לישראל מזה.

לסיכום ייאמר כי האינטרסים הבסיסיים של שתי מעצמות-העל, והאינטרסים האישיים של מנהיגיהן, מחייבים את המשך קיומן של מסגרות ההידברות בין ארה"ב לבר"מ, ועצם ההמשכיות תחייב גם עריכתם של הסכמים מהותיים יותר בין שתי המעצמות. אולם, שעה שמנהיגי שתי המעצמות, "יורדים" מהמסגרת של ההידברות אל תוכן היחסים המהותיים, שמטבע הדברים טומנים ניגודים חריפים, נתקלת התקדמותם לעבר הסכמה, ולפחות הבנה, במכשולים כבדי משקל. יחד עם זאת, ברור כי "עידן ההידברות" אינו אלא המשך ההתמודדות בין שתי המעצמות, באמצעים דיפלומטיים ובדרכי נועם, וגם זאת רק במישור האסטרטגי והדו-צדדי, שם הן חשות עצמן כ"בנות-זוג" לאחריות הכוללת למניעת מלחמת-עולם גרעינית. במישורים אחרים, אלה הקשורים בעצם מהותן כמעצמות-העל השואפות לקיים נוכחות והשפעה במרחב-עולם, נמשכת ההתמודדות, אם כי תוך שמירה על כללי-משחק אסטרטגיים. במרכזה של התמודדות זו ניצב היום המזרח-התיכון, ובמיוחד חלקו הקשור לסכסוך הערבי-ישראלי. למהלכים הטקטיים של המעצמות, ובוודאי לאופרטיביים, יכולה להיות משמעות של "להיות או לחדול" לגבי הצדדים המקומיים המעורבים בסכסוך זה.

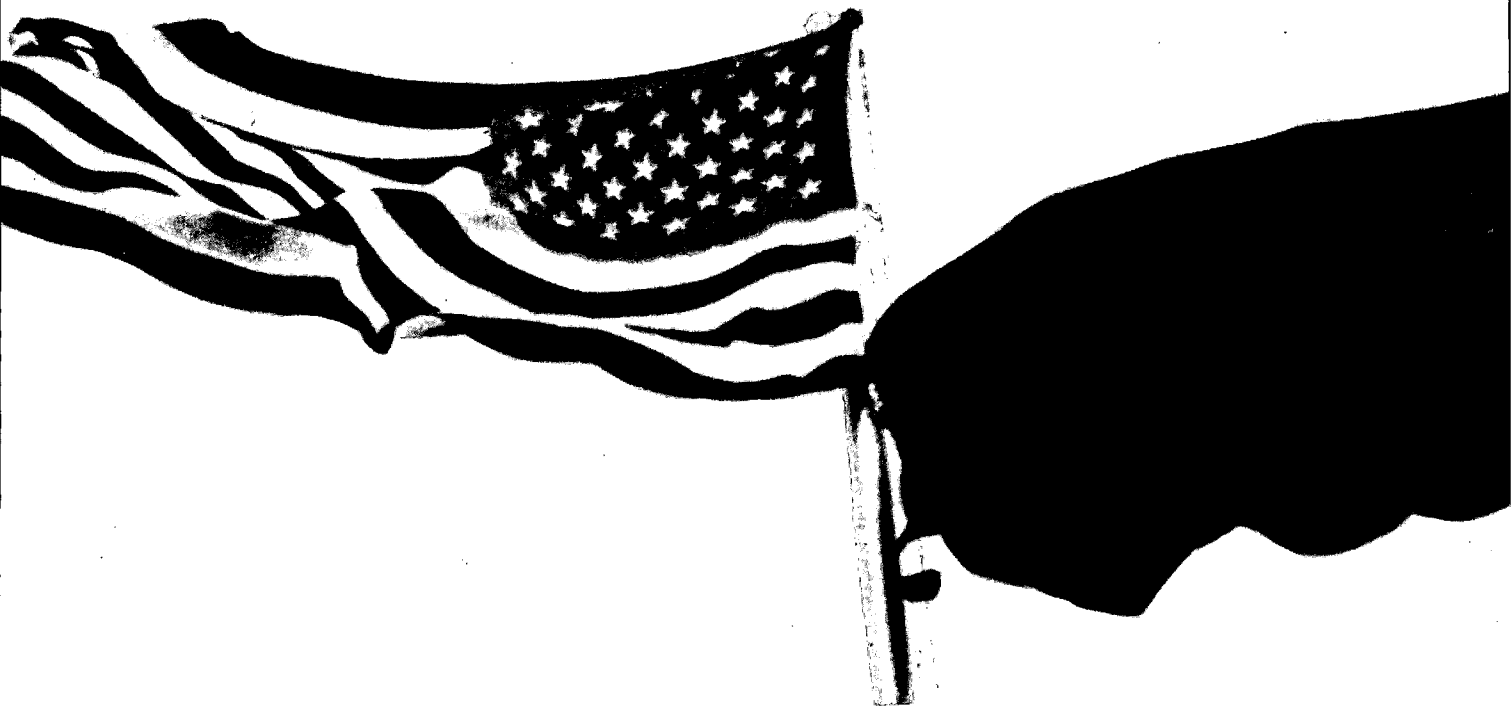
ה"דטנט" בעיני הסובייטים

פ. ה. ויגור

לא מכבר, התעוררה השאלה האם השינויים האחרונים במדי-
ניות-החוץ הסובייטית השפיעו על גישת ה"פוליטבירו" כלפי
אמונת-היסוד של תורת מרקס-לנין — כלומר, האם ה"פוליט-
בירו" עודו מאמין בהתקדמות הבלתי-גמגמת של כל החברות
האנושיות לקראת קומוניזם אמיתי; ובמקרה שאמונה זו עודה
שרירה וקיימת — באיזו מידה יהיה ה"פוליטבירו" נכון
להפעיל את המנגנון הממשלתי והמפלגתי כדי לזרז ולהחיש
את התפתחותו של אותו תהליך בלתי-גמגע?

הכרחי קודם להבהיר כי אין לנו כל דרך לדעת האם ה"פוליט-
בירו" אמנם מאמין בדברים אשר להם הוא מטיף. דעתי
האישית היא כי אמנם כן הדבר, או כי לפחות מרבית חברי
ה"פוליטבירו" מאמינים במה שהם אומרים. בזאת איני מתכוון
לטעון כי הם דבקים בעיקרי המרקסיזם-לניניזם באותו להט
מיסיונרי, שבו דגלו ראשוני המנהיגים הבולשביקים כאשר
האמינו, מייד לאחר "מהפכת אוקטובר", כי נבואותיו של
מרקס עומדות להתגשם על כל תג ופרט שבהן וכי העולם
כולו עומד להפוך במהרה-בימיהם לעולם קומוניסטי. אחד או
שניים מחברי ה"פוליטבירו" אולי שומרים עדיין על שלהבת
האמונה הצרופה, אך חושדני, שמרבית החברים בגוף זה
אינם כאלה.

אם נקבל שכזו היא, פחות-או-יותר, מידתו של להט-האמונה
הקומוניסטי השורר בקרב המנהיגות הסובייטית, נוכל כעת
לעיין במידה רבה יותר של ביטחון, בדברים אשר הם מטיפים.
במקרה פורסם השנה כרך 12 של ה"אנציקלופדיה הסובייטית
הגדולה", ובו מופיע ערך נכבד וארוך — "קומוניזם". מן הראוי
להעיר בהקשר זה כי כל מילה באנציקלופדיה זו נבדקת על-

ידי הצנזורים הסובייטים ב„שבע עיניים“, כדי להבטיח שתוכנה תואם את ה„קו“. מאמר על נושא לניניסטי בסיסי כל-כך כמו „קומוניזם“ נבחן ודאי אף הוא ב„שבע עיניים“ בטרם הועבר לדפוס; לכן יכולים אנו להיות סמוכים ובטוחים כי מה שנמצא באותו מאמר ודאי תואם בדיוקנות מירבית את „תורת המפלגה“ באותו עניין. אמנם לא כאן המקום לבחון בפרטי-פרטים את מה שנאמר באותו מאמר אנציקלופדי, אך די לנו אם נציין כי עיקרי-היסוד של הלניניזם המוכרים לנו היטב לא נשתנו אף כמלוא הנימה. האמונה המודגשת שם עודנה דוגלת בכך ש„חוקי הברזל של ההיסטוריה“ (כביטוי החביב על המרקסיסטים) יביאו, במקדם או במאוחר, לכך שכל מדינות תבל יהפכו למדינות קומוניסטיות.

קשה להתייחס אל מאמר באנציקלופדיה זו כאל חריג יוצא-דופן; אך אם יטענו שמסקנותי ממאמר אחד לגבי גישת המפלגה כיום לקומוניזם הן מרחיקות לכת מדי, הרי שיש עוד פרסומים סובייטיים רבים, שניתן לצטט בתמיכה לאותה מסקנה. לדוגמה, לפני זמן קצר בלבד פירסמה הוצאת „פולי-טיודאט“ (בית ההוצאה של המפלגה) מהדורה חדשה של „התכנית“ המפורסמת, שהגיש חרושצ'וב לקונגרס המפלגה ה-22 ב-1962, ואשר בה הבטיח לעמי רוסיה כי כבר ב-1980 יעמדו „על סף“ הקומוניזם. (מעניינת העובדה כי המהדורה החדשה מהווה תעתיק נאמן של התכנית המקורית: לא הצלחתי לגלות בה אף לא שינוי אחד, וזאת אף שחלק מן המספרים והעובדות שנקב חרושצ'וב, יש בהם כדי להביך מאוד כיום.) בשנת 1971 פירסמה הוצאת „פוליטיודאט“ ספר בשם „ברית-המועצות בדרך לבניית הקומוניזם, 1959—1970“. גם ספר זה מטיף לרעיון המוכר, שהאנושות כולה צועדת לקראת עידן הקומוניזם, עם ברית-המועצות כחלוץ לפני המחנה. אותו ספר מתייחס באהדה ל„תכנית“ של חרושצ'וב ולסיכוי שפתחה להשגת הקומוניזם. (יצוין כי נעים להיווכח, ששמו של חרושצ'וב אמנם מוזכר שם במפורש — אם כי דרך-אגב — בקשר עם „התכנית“.) ניתן לצטט עשרות רבות של פרסומים דומים, לרבות נאומיו של מר ברז'נייב עצמו, כדי להוכיח שעל אף כל השינויים שחלו במדיניות-החוץ הסובייטית, אם בכלל, הרי שלא חל כל שינוי מהותי בעיקרי היסוד של המרקסיזם-לניניזם. אם כך הדבר, ואם רשאים אנו להניח (ולדעתי אנו רשאים אף רשאים) כי מרבית המנהיגים הסובייטים דבקים מספיק באמונתם, כדי לחשוב שנעים יהיה לראותה מתגשמת במציאות — ובמקרים מסוימים אפילו יהיו מוכנים לפעול למען הגשמתה (אף שבעניין זה עלי להדגיש שב„לפעול“ אינני מתכוון לפעולה דרמטית נוסח חרושצ'וב, אלא לפעולת-עקיפין והירה בנוסח שאיפיון עד כה, למעט בפרשת צ'וכסלובקיה, את ברז'נייב) — הרי העובדה שהנשיא ג'ימסון ביקר במוסקבה ושרברז'נייב התארח אצלו בואשינגטון, חשיבותה אינה אלא משנית ביותר לגבי הדברים שבהם אנו דנים כאן.

קיימת כמובן אפשרות, שבמועד כלשהו בעתיד יקבלו פגישות ג'ימסון-ברז'נייב וההסכמים שנבעו מהן, מעמד הרבה יותר חשוב במחשבתם של חברי ה„פוליטבירו“, ואז תהיה לעובדות אלה השפעה מכרעת על שינוי הלך-מחשבתם של חברי גוף זה. יתכן אפילו, שתהליך זה כבר התחיל. ככלות הכול, מאמרים וספרים אינם אלא ביטוי למחשבותיהם של אנשים ולא להיפך;

וכיוון שביקורו של ברז'נייב בואשינגטון התקיים רק אחרי שאותו מאמר אנציקלופדי נמסר לבית-הדפוס, יתכן אפילו שתמורה רעיונית זו כבר עברה על המנהיגות הסובייטית, וכתוצאה מכך יתפרסם במהדורה הבאה של ה„אנציקלופדיה הסובייטית הגדולה“ מאמר שילעג לקומוניזם ויכנה אותו „אופיום להמונים“ וישבח תחת זאת את מידותיהם של בנקאי „וול-סטריט“.

אם כך הדבר, אם אמנם חל שינוי בממדים כאלה, עתידים אנו להיווכח בכך היש-מהר; שכן דבר אופייני הוא לחברות הנתונות לשליטה מרכזית הדוקה — כמו לצבאות — שכאשר אתה משנה את כיוון ההתקדמות שלך, הינך חייב לפרסם פקודות מפורשות בעניין זה, כדי שהגייסות יידעו לאן אתה עומד לנוע. שאם לא כן תוכל להיות צד לחיזיון מעניין שבו הגנרל ומטהו האישי צועדים לעבר צפון-צפון-מזרח, בעוד שהגייסות מת-קדמים בכיוון דרום-דרום-מערב — וכבר היו דברים מעולם, ואפילו בצבא הבריטי. במושגים של המשמעת האידיאולוגית הסובייטית משמעות הדבר ש„המפלגה“, כאשר היא משנה כיוון, מרגישה צורך לפרסם הרבה הצהרות רשמיות המציגות את האמונה החדשה. אם לא תעשה כן, תמצא עצמה „המפלגה“ מוטרדת על-ידי מספר גדול של אנשים, אשר בכוונות טובות ביותר, עודם מטיפים לאמונה של אתמול; ובחברה כמו רוסיה הסובייטית, שבה יש חשיבות כה גדולה לקולקטיביות רעיונית (או, לפחות, לקולקטיביות של הרעיונות המתפרסמים), חשוב מאוד להסדיר דבר זה בעוד מועד.

לסדרה של מסעים טקטיים במסגרת ביצועה של אותה מדיניות — ולא לתמורה מקיפה באסטרטגיה. במילים אחרות, אין לנו כל סיבה להאמין כי מה שמתרחש אינו אלא שינוי זמני וקצר-טווח שכלל אינו משפיע על עיקרי-האמונה של השאיפות והמטרות הסובייטיות המסורתיות.

בנקודה זו עלינו למהר ולציין שתי הסתייגויות: הראשונה היא האפשרות, שתמורות יסודיות בהשקפה הסובייטית על הקומוניזם אמנם התרחשו כבר, אף כי פשוט עוד לא היתה שהות לפרסמן ולהביאן לידיעת העולם. יתכן שאין זו אלא תקרית היסטורית שאני משרבט מילים אלו במרווח-הזמן הקצר שבין המרת הקו לבין פרסום הדבר ברבים; יתכן, שימים מספר אחרי שתקראו מילים אלה כבר יתחילו העתונות והרדיו הסובייטיים לבשר את „הקו“ החדש. אם כך הדבר, ניווכח במהרה.

השניה היא האפשרות שהתמורה הנוכחית במדיניות-החוץ הסובייטית, השיחור הנמרץ אחרי „דטנט“ ושיתוף פעולה עם מדינות אימפריאליסטיות — וארצות-הברית במיוחד — עתידים להתפתח עד כדי-כך ולהעניק לרוסיה יתרונות עצומים כאלה, שזו תמצא לבלתי-אפשרי לנהוג ב„דטנט“ כבתרגיל זמני קצר-טווח, ותמצא עצמה נאלצת להפכו למדיניות קבועה. יש להניח, כמובן, שאף אם זו תהיה השקפתה של המנהיגות הסובייטית, עדיין תשתדל לצמצם ככל האפשר את מגעיה של רוסיה עם החברה המערבית ותגביל את הזדמנויות-המגע לאותם אנשים שבעיני „המפלגה“ ייחשבו למהימנים בהחלט;

לכן, כפי שאמרתי, ניווכח עד מהרה אם חלה תמורה, אם לאו. ברזנייב ישא נאום חשוב; „פוליטיזדאט“ יפרסם ספרים וחברות; „פראבדה“, „איזבסטיה“, „הכוכב האדום“ וכל יתר עתוניה היומיים של רוסיה, יפרסמו מאמרי-מערכת, בהם יב-הירו לאורח הסובייטי כי האמונה של אתמול היא אפיקורסות היום, וכי האמונה של היום היא כזו-וכזו. למען הדיוק, הם לא ירצו כל-כך להדגיש את משגיה של אמונת האתמול, ותחת זאת יסתפקו בכך שישאגו בקול גדול את מעלותיה של אמונת-היום. כך יחסכו לעצמם את המבוכה הקשורה בצורך להודות במשגי-האתמול, וכל מוסקבאי פקוח-עיניים כבר יסיק בעצמו את המסקנות בדבר מעמדו היום של מה שהיה אתמול „הקו“ הנכון. וכיוון שהעולם הלא-קומוניסטי, עם שפעת ה„קרמלינו-לוגים“ ופרשני-רוסיה שלו קונה לא פחות עותקים של „פראבדה“ מאלה שנמכרים במוסקבה, הרי שקיומו של „קו“ חדש ייוודע בעולם הגדול באותה מהירות כמו במוסקבה.

הצד השני של המטבע נכון לא פחות. עד שיתרחשו כל התהפוכות הפומביות האלה, עד שברזנייב וחבורתו יתחילו להרביץ ברבים את תורתם החדשה, סביר להניח כי התורה הישנה לא הוחלפה — וכי ה„פוליטבירו“ דוגל בה ואף ישתדל להגשים את מטרותיה באותו להט, שעשה זאת לפני-כן.

אם נעביר כעת מסקנה זו לתחום מדיניות-החוץ ואל המדיניות הצבאית של הסובייטים הטרורים תמיד להסביר לנו (בעקבות קלאווביץ) כי האחרונה אינה אלא מכשיר בידי מדיניות-החוץ שלהם, הרי שנהיה חייבים להגיע למסקנה כי אנו צדים

וכי לא יבוטלו אותם אמצעים הננקטים על-ידה כיום כדי למנוע את הרקב של הערכים המערביים מלהשחית את נפשו של האזרח הסובייטי הרגיל. עם זאת, סביר לצפות לכך, שאם תדגול רוסיה ב„דטנט“ אמיתי ובשיתוף-פעולה נמרץ עם המערב במשך פרק-זמן ארוך, אזי חייבים יהיו ערכיו של המערב ואורח-חשיבתו להשפיע השפעה כלשהי, לפחות, על החברה הרוסית. אין כוונתי לאמור בכך, שהחברה הסובייטית תהפוך לחברה מערבית; אולם יש ברצוני לאמור, כי בחברה הסובייטית יהיו ניכרים סימני ההשפעה המערבית הרבה יותר מכפי שהם נראים שם כיום. אולם שוב הכרחי להבין, כי אם עומד להתרחש בברית-המועצות שינוי כלשהו — ואפילו קל-ערך כמו זה שדיברנו עליו — הרי גם על כך נדע במערב חיש-מהר.

אך ברגע זה לא ידוע לנו על כל שינוי וכל תמורה. לפיכך עלינו להניח כי פשוט אין כל שינוי וכל תמורה. מכאן אנו מגיעים למסקנה הבלתי-נמנעת כי ביסודי-של-דבר לא חלה כל תמורה בשאיפות ובמטרות ארוכות-הטווח של הסובייטים; וכי מדיניות-החוץ הסובייטית המפגינה כרגע מצב-רוח של „דטנט“, מסוגלת בהחלט „להחליף מהלך“ ולהגביר את המת-חות הבינלאומית. מנקודת-ראותה של המדיניות הצבאית הסובייטית פירוש הדבר הוא, שזו תמשיך להתנהל באותם קוים לפיהם נוהלה תמיד, כלומר: ברית-המועצות תעשה ככל שביכולתה כדי שלא להסתבך במלחמה בקנה-מידה מלא עם המערב, במיוחד כיוון שהיא משוכנעת שמלחמה כזו תהיה גרעינית. אין להסיק מכך שרוסיה לא תתגונן, אם המערב (או מישהו אחר) יפלוש לשטחה. אדרבא, הרוסים יגנו על ארצם באותה מידה של אומץ, כישרון צבאי והתמדה מפליאה כפי שגילו בהגנתה מפני נפוליון והיטלר.

נוסף על כך, אין להניח שהכוחות-המוזינים הסובייטיים יקבלו הוראה לפתוח במלחמה נגד מדינה אחרת, אלא אם כן תהיה מלחמה כזו הדרך היחידה להשיג אחת ממטרותיה של מדיניות-החוץ הסובייטית, ובתנאי שמטרה זו תהיה בעלת חשיבות ראשונה-במעלה בעיני ה„פוליטיבירו“. יתר על כן, גם כש-יתמלאו תנאים אלה כולם, אין לצפות לכך שהרוסים ינקטו בדרך של מלחמה, אלא אם יהיו בטוחים ביטחון מוחלט בניצחון הצפוי להם.

אולם ניצחון במלחמה ניתן להשיג באחת משתי הדרכים הבאות: או על-ידי בניין כוחותיך-שלך עד לרמה הגבוהה

ביותר מבחינה כמותית ומבחינה איכותית, או על-ידי שתיא את אויבך לידי כך שיפזרו מרצונם החופשי את כוחותיהם וייוותרו בלי כל אמצעי מגן והתנגדות. לדוגמה: אם יפורקו כוחות גאט"ו לגמרי, ואם תוסר ה„מטריה הגרעינית“ האמרי-קנית לחלוטין, אזי תהווה אירופה המערבית מטרה כה מגרה בעיני מנהיגי הקרמלין, שיתכן וייכנעו לפיתוי להסתער עליה. שכן בנתונים כאלה לא ייוותר עוד כל ספק בלבם, שהניצחון מובטח להם — ועוד במהירות. אכן, הדבר יהיה, פשוטו כמש-מעו, טיול לחוף האטלנטי.

פירותיו של ניצחון כזה יהיו חשובים ויקרים להם מאוד במצבם הקשה הנוכחי, שכן כל הטכנולוגיה המתקדמת של אירופה המערבית תעמוד אזי לרשותם של הרוסים בתנאים נוחים ביותר — וכולנו הלוא יודעים כי הטכנולוגיה הסובייטית זקוקה כיום בדחיפות לוריקת-עידוד רצינית ביותר.

אכן, לגבי אירופה המערבית היה מצב זה נכון תמיד מאז תום מלחמת-העולם-השנייה, ואין כל חידוש בדברים.

אולם מטרתי במאמר זה איננה לפתח חידושים כלשהם, אלא, לחזור ולהבהיר אמת נושנה שפשוט עלולה להישכח מעוצמת ההתפעלות, שאחזה באנשים כה רבים במערב למראה פרצופה החדש של מדיניות-החוץ הסובייטית. אמת נושנה זו גורסת כי על אף העובדה שנעים יותר לראות כיצד ניכסון וברו-נייב משוחחים זה עם זה בנעימים במקום שיאימו זה על זה בחורבן גרעיני — לא חל כל שינוי יסודי באידיאולוגיה הקומוניסטית. מכך נובע שלא חלו כל תמורות בשאיפות ארוכות-הטווח של הרוסים. אם תבואנה תמורות כאלו, לא נאחר לדעת על כך, שכן הרוסים בעצמם יספרו לנו עליהן.

מה שיש לנו כעת ומה שצפוי לנו, לדעתי, במשך זמן רב, אינו אלא „דו-קיום בשלום נוסח רוסיה“, ואין בין זה לבין שיתוף פעולה בשלום ולא כלום. מטרתם של הרוסים אינה ליצור שותפות מתוך רוח טובה ובעלת יתרונות הדדיים לכל השותפים, אלא להביא לידי תבוסתו הסופית של הקפיטליזם והחלפתו בקומוניזם עולמי. בשלב זה של ההתפתחות מאמינים הרוסים, כי הקפיטליזם גווע מעצמו מכוח הפגעים והתחלואים המהותיים לו, כך שאין להם כל צורך לנקוט בפעולה כדי לקטול אותו. כל מה שהם צריכים לעשות הוא להמתין בסבלנות. לפי פירוש זה, ה„דטנט“ של ברו-נייב עם אמריקה אינו אלא חלק משלב ההמתנה.

מוסקבה, יצירת בסיס, "חוקי" חדש להצבת כוחות של ברית-המועצות ולהחזקתם בהונגריה וברומניה. מלכתחילה גרסו הסובייטים כי ברית ורשה הינה מערכת הגנתית המורכבת מחברים שוי זכויות, אשר עיקר חובתם לעמוד נגד גרמניה המערבית המתעוררת מחורבנה ועלולה להכות פעם נוספת את עמי מזרח-אירופה. אולם במהרה התברר כי ברית ורשה נועדה להיות נשלטת באורח בלעדי על-ידי מוס-קבה, במגמה לשרת את מדיניותה במרחב.

אמנת ברית ורשה הקימה ב-1955 שני גופים עיקריים, אשר נועדו למלא את משימותיה של המערכת החדשה:

- ועדת-היעוץ המדינית (סעיף 6 באמנה) שנועדה להיות הגוף הבכיר של הברית ואשר תפקידה היה לתאם את כל הצדדים הלא-צבאיים של הברית. חברי הוועדה — נציג אחד של כל ממשלה חברה (בדרג מיניסטריאלי או שהוסמך במיוחד לצורך זה) — הוסמכו באמנה למנות גופי עזר רב-צדדיים מיוחדים, שיסייעו להם בתפקידם. גופים כאלה הוקמו ב-1956, בכינוס הוועדה בפראג. אלה כללו מזכירות קבועה, המורכבת מנציגי כל המדינות החברות, וועדה קבועה לתיאום מדיניות-החוק.
- הפיקוד המאוחד (סעיף 5 באמנה), שתפקידו ליישם את האמצעים שהוסכם עליהם במשותף (הנחוצים לחיזוק כוחן ההגנתי של המדינות החברות) במטרה, "להגן על העמלים שוחרי השלום, לערוב לשלמות הגבולות ולהבטיח הגנה מפני תוקפנות אפשרית". בראש הפיקוד הועמד קצין סובייטי ולר-שותו מטעם כללי על-לאומי, המורכב מנציגי המדינות החברות. למפקד סגנים כמספר חברות הברית, המשמשים בדרך כלל שרי-ההגנה בממשלותיהם.

אולם היישום המתואם של התפישה הבטחונית הסובייטית בפעילות ברית ורשה לא הושג מייד בשלבים הראשונים

הדיונים בסוגיית בטחון אירופה הגיעו לשלב מעשי עם תום ועידת הלסינקי לביטחון ולשיתוף-פעולה באירופה ונוצר בסיס להבנה התחלתית בין ארצות-הברית לברית-המועצות בשאלת קיצוץ הכוחות ביבשת; על רקע זה עולה שוב על הפרק בעיית עתידם של הארגונים הצבאיים הרב-לאומיים באירופה. רבות נכתב ודובר על הברית המערבית הצפון-אטלנטית (נאט"ו); פחות ידוע על הצד האחר של המטבע הבטחוני האירופית, ברית ורשה, העתידה לעבור תמורות רבות-משמעות; זאת, אם יתממש חזונם של אלה — ובראשם הסובייטים — השואפים לראות בהחזרת הכוחות האמריקניים המוצבים באירופה, או חלקם, לצדו המערבי של האוקיינוס האטלנטי. ברית ורשה — או ככינויה הרשמי במזרח-אירופה, "האמנה לידידות, לשיתוף פעולה ולסיוע הדדי בין מדינות הגוש המזרחי" — נוסדה ב-14 במאי 1955. באותה שנה חתמו על האמנה נציגי אלבניה, בולגריה, הונגריה, גרמניה המזרחית, פולין, רומניה, ברית-המועצות וצ'כוסלובקיה. כינונה של הברית היה בשעתו פועל יוצא הגיוני של התפיסה הסובייטית את השינויים שחלו באירופה בעשור השנים, שחלפו מאז תום מלחמת-העולם השנייה: הקמת מערך קומוניסטי להגנה אווירית שיקפה באותה עת את השקפתה של מוסקבה, שעליה להתאים את מדיניותה הבטחונית למערכת האיומים החדשה הנוצרת במערב, מחד-גיסא, וליעל במידה רבה את אמצעי השליטה שלה בארצות הגרורות, מאידך-גיסא.

מספר התפתחויות מרכזיות היוו את הרקע לכינונה של ברית ורשה:

- אישורם של הסכמי פריז (מ-23 באוקטובר 1954), אשר פתחו פתח בפני חימושה-מחדש של גרמניה המערבית;
- כניסתה של גרמניה המערבית לנאט"ו ב-9 במאי 1955;
- פינוי הכוחות הסובייטיים מאוסטריה חייב, מהבחינה של

לאחר כינון הברית, היה זה תהליך ממושך, שחייב מאמץ וסבלנות מצד מנהיגת הברית. בשלבים הראשונים פעלה הברית כארגון בעל יכולת ותיאום מוגבלים, תוך אינטגרציה מינימלית בלבד. עד 1960, עת החליטו הסובייטים להחיות את רעיונם הראשוני בדבר המערכת הבטחונית האינטגרלית, לא התקיימו למעשה במסגרת ברית ורשה כל משחקי מלחמה או תמרונים משותפים. גם ועדת-היעוץ המדינית, שאמורה היתה להתכנס פעמיים בשנה, קיימה שלוש פגישות בלבד בשש השנים הראשונות מאז כינון הברית. מטת-הברית, שהוקם במוסקבה, כלל בשנים אלה רק גוף שלדי מצומצם, ללא סמכויות מוגדרות או ממשיות.

אין פירוש הדבר, ששנים אלה, "בוזבוזו" לחלוטין מבחינת ברית-המועצות. בתקופה זו חלה האחדה חלקית של מערכות הנשק בצבאות הברית, תוך התאמה של יצור החימוש לפי מתכונת סובייטית. במקביל הוחדרו בהדרגה הדוקטרינה הצבאית הסובייטית והמבנה הארגוני של הצבא הסובייטי לכוחות המזוינים של כל אחת ממדינות ברית ורשה.

במסגרת הדוקטרינה הבטחונית הסובייטית של אותה תקופה נועדו לכוחות ברית ורשה תפקידים בעלי משמעות מקומית ומוגבלת בזירה הצפונית של מזרח-אירופה, בחסות ה"מטריה הגרעינית" של ברית-המועצות. למרות שלצבאות הברית סופקו טילים טקטיים בעלי טווח של כ-200 ק"מ, אשר לפחות להלכה יכלו לשאת ראשי-נפץ גרעיניים, נשארו הם במתכונת מוגבלת של כוחות קונבנציונליים בלבד.

ב-1959 חל השינוי הראשון. ההנהגה הסובייטית, בראשותו של חרושצ'וב, החליטה לבסס את האסטרטגיה הצבאית על יסוד ההרתעה הגרעינית. על יסוד האמונה כי מלחמה עם ארה"ב חדלה מלהיות סבירה, ונוכח התגברות המודעות לצרכים הפנימיים ולעול הכבד הנובע מהוצאות מופרזות לצרכי ביטחון, החלו הסובייטים לצמצם את כוחותיהם הקונבנציונליים ולפתח במקביל את הזרועות האסטרטגיות של צבא ברה"מ. ליישום החלטה זו — צמצום הכוחות הסובייטיים ב-1.2 מיליון איש והעמדת המצבה על 2.4 מיליון חיילים וקצינים — היתה השלכה ישירה על צבאות ברית ורשה. אלה נועדו עתה למלא את הפער בכוח-אדם, שנוצר עקב הצמצומים בצבא הסובייטי ולהבטיח את זירת הפעולה. המזרח-אירופית מפני מתקפה מערבית.

לכאורה היה זה צעד פרדוכסלי — להעניק משנה חשיבות לצבא אות ברית ורשה דווקא בתקופה בה גברו קשייה של ברה"מ לשלוט במדינות מזרח-אירופה, ששאפתן לעצמאות גברה. אולם בדיעבד מסתבר כי החלטתו של חרושצ'וב לתת תגובה מתודשת לברית ורשה היתה נכונה; וזאת מכמה סיבות:

- דווקא על רקע תביעתן של מדינות הגוש לעצמאות-יתר מצאו הסובייטים לנכון להשתמש במוסדות המדיניים של ברית ורשה, ובמיוחד בוועדת-היעוץ המדינית, כאמצעי יעיל להשפיע במרוכז על הנהגותיהן של מדינות מזרח-אירופה.
- העלאת קרנה של הברית היתה אמורה לספק לפחות חלק מתביעותיהן של מדינות מזרח-אירופה, להקנות להן תפקיד חשוב יותר — ולכאורה שזה לזה של ברה"מ — בתהליך קבלת החלטות בסוגיות הנוגעות לעתידו של הגוש המזרחי. (ודבר זה באמת הושג).
- בהבאת הנושאים הבעייתיים של הגוש המזרחי בפני מוס-

דות הברית, ובהשגת החלטות, "פה אחד", השכילו הסובייטים להציג דמות של, "אחידות דעות" ושל, "גיבוש", נוכח התעמולה הסינית על התפוררות מאחזה של ברה"מ בגרורותיה.

• חידוש פעילותה של הברית נתן למוסקבה, "הצדקה חוקית" להעתקת כוחותיה במזרח-אירופה. ובדרך זו איפשר לסובייטים מעורבות עמוקה יותר בהתפתחויות הפנימיות של מדינות הברית.

התמורות שחולל חרושצ'וב בברית ורשה התקבלו במורת-רוח ברורה במדינות מזרח-אירופה. מרביתן הבינו את משמעות התמורות הללו כניסיון סובייטי להגביר את שליטתה של מוסקבה עליהן.

גוסף לכך, הבינו הברות הברית כי הגדלת צבאותיהן חייבה הגדלה מקבילה ניכרת בהוצאות הביטחון שלהן, דווקא בתקופה של שקט בזירה האירופית והפחתת החשש המעשי מפני מתקפה מערבית כלפי מדינות ברית ורשה. כן הובהר לחברות כי הגברת השליטה של ברה"מ על מוסדות ברית ורשה משאירה סמכויות סמליות בלבד בידי צבאותיהן של המדינות הגרורות ומאפשרת צינורות פיקוח ישירים על הנעשה בקרב ההנהגות המדיניות והבטחוניות המקומיות.

על רקע זה יובנו התבטאויותיהם של מנהיגי מדינות מזרח-אירופה, ובראשן רומניה, החוזרים ומבהירים — גם אם במרומז — את הסתייגותם מהמתכונת המונופוליסטית הנוכחית שעיצבו הסובייטים לברית. במסגרת זו בולטת התבטאותו של אחד ממנהיגי המפלגה הקומוניסטית הרומנית ביולי 1968, לפיה: "אנו סבורים כי יש לשפר את היחסים בתוך הקואליציה (הברית), ובמיוחד במגמה להדגיש את השוויון של חברות הקואליציה, בצורה כזו, שכל מדינה תוכל לתרום את חלקה בעבודתה היום-יומית של הקואליציה".

אולם ביקורתם של המזרח-אירופים ואפילו הסתייגותם של מנהיגי הממסד הבטחוני הסובייטי — שחששו בראשית שנות השישים מפני צמצום השפעתם ויוקרתם נוכח הפחתת העוצמה הכמותית הקונבנציונלית של צבא ברה"מ — לא הועילה. לא זו בלבד ששלושת מפקדי הברית מאז הקמתה היו והינם קצינים סובייטים (קוניב, גרצ'קו ויעקובובסקי), אלא אף ארבעת הרמטכ"לים של הברית עד עתה היו כולם סובייטים, ואין לצפות לשינוי במידת השליטה הסובייטית הבלעדית בברית בעתיד הנראה לעין.

וזאת ועוד: מאז 1963 החלו הסובייטים ליישם את ה"אסטרטגיה החדשה" שלהם — הן לגבי גיבוש המבנה של הברית ומוסדותיה והן לגבי הדוקטרינה הצבאית. בתמרוני "קוורטט" ב-1963, "סופת אוקטובר" ב-1966, "ולטבה" ב-1966, "רודופי" ב-1967, "אודר-נייסא" ב-1969, "אחוזת לוחמים" ב-1970, תירגלו צבאות ברית ורשה, בפיקוד סובייטי, מבצעים יבשתיים לטווחים גדולים, כולל הנחתות והצנחות. תמרונים אלה החלו כולם בסיפור מעשה של תגובה מזרח-אירופית למתקפה מערבית, וכללו הנחתה ראשונית של טילים בעלי ראש-נפץ גרעיני, המוחזקים באורח בלעדי בידי הכוחות הסובייטיים עד עצם היום הזה. משמעותם של תמרונים אלה היתה תירגול הגיבוש הצבאי של צבאות הברית בתפקידים המרכזי והפגנתו: להיות בסיס קונבנציונלי מוצק ומרתיע למקרה של מלחמה במרוכז-אירופה, תוך הישענות על עוצמתה האסטרטגית-גרעינית של ברה"מ עצמה.

כדי למסד את האוירה האחר-צ'כית בברית ורשה, ובמגמה לתת מסגרת מנהלית אמינה נוספת לשליטה הסובייטית המוחלטת על הברית, הוקמו (במרס 1969) במסגרת הברית, מועצת הגנה וועדה של שרי-ההגנה. מאז הקמתן התכנסו ועדות אלה פעמים מספר, אולם מלבד פרסום המשפט הסתמי כי אלה „דנו בסוגיות של הכנות צבאיות“ ובמיוחד בשאלות של אמצעי תעבורה ותקשורת, לא נודעו פרטים נוספים על הרכבן המדויק, תפקידיהן ומשמעותן. עם זאת, יש להניח, כי עם מתן תוקף חדש לברית ורשה כגוף בעל משמעות צבאית-מדינית, מצאו הסובייטים לנכון להשיג תיאום עם גרורותיהם באמצעות צינורות-תקשורת אמינים, תוך התבססות גוברת על הממסדים הבטחוניים במדינות מזרח-אירופה, שנאמנותם למוסקבה הוכחה זה מכבר.

אולם, כל אותם בטחונות שהשיגו הסובייטים לשליטתם בגוש המזרחי באמצעות ברית ורשה ומוסדותיה לא סיפקו אותם. משום כך מצאו לנכון לרשת את מזרח-אירופה בבריתות ובהסכמים דו-צדדיים — שחלקם פומביים וחלקם לא פורסמו — הקושרים את מדינות ברית ורשה בקשר רשמי ומחייב אחת לרעותה ואת כולן — לברה"מ. הסכמים אלה (ראה טבלה) הינם במתכונת אחידה כמעט וכוללים את היסודות הבאים:

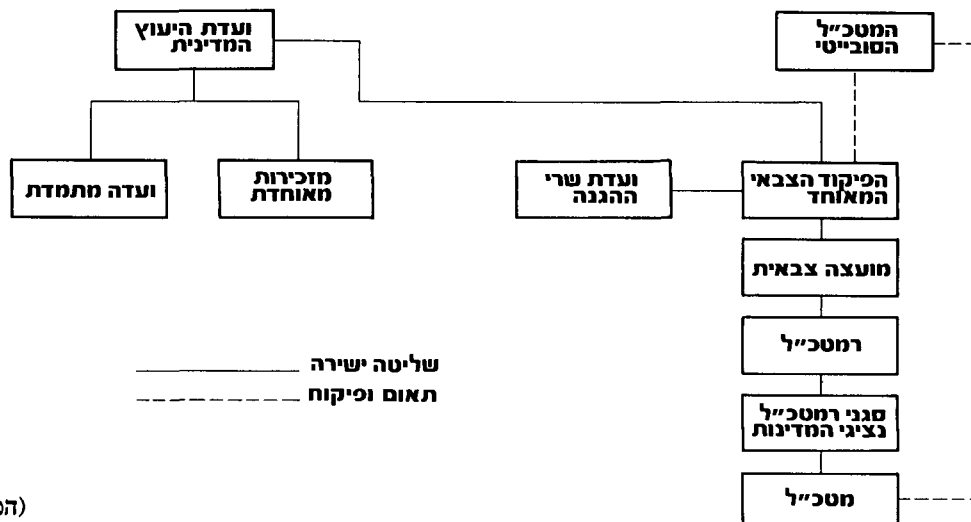
- תנועות חופשיות של צבאות ברה"מ החונים במדינה המארחת;
- זכות שיפוט סובייטית על קצינים וחילים של צבא ברה"מ החונים במדינה המארחת; כולל אורחים ובני משפחותיהם;
- שליטה ושימוש סובייטיים בלעדיים במתקנים צבאיים סובייטיים במדינות המארחות;
- סעיפים מיוחדים הנוגעים לאופן יישובן של טענות הדרדיות. נוסף לחוזים דו-צדדיים אלה, משיגים הסובייטים פיקוח ושליטה על המדינות החברות בברית ורשה באמצעות כוחות סובייטיים החונים בארבע מדינות-גרורות: בפולין — קבוצת-הכוחות הצפונית (מוערכת בכ-2 דיביויות סובייטיות); בהונגריה — קבוצת-הכוחות הדרומית (מוערכת בכ-4 דיביויות סובייטיות); בגרמניה המזרחית — קבוצת-הכוחות בגרמניה (הכוח הסובייטי העיקרי במזרח-אירופה, המוערך בכ-20 דיביויות משור-

ה, תמרון" המבצעי ביותר של צבאות ברית ורשה לא בוצע נגד אויב מערבי. הפעם היחידה בהיסטוריה בה עסקו צבאותיה של הברית בפעולה מבצעית, היתה נגד מדינה אחת: ב-22 באוגוסט 1968 חצו צבאות ברה"מ, מתוגברים על-ידי כוחות ממזרח-גרמניה, מהונגריה ומבולגריה, את הגבול הצ'כי והשתלטו על המדינה ביעילות ובמהירות.

צירופן של יחידות ממדינות ברית ורשה לכוח הסובייטי, שפרץ לצ'כיה לחסל את משטרה הליברלי (לטעמה של מוסקבה — ליברלי מדי!) לא בא על רקע של הכרח מבצעי, אלא כתוצאה של שיקולים מדיניים. יתר-על-כן, אין להניח כי מפקדי הצבא אות של המדינות שהשתתפו במבצע הכיבוש היו שותפי סוד לגבי מגמותיה של הפעולה החריגה. מאידך-גיסא, אין ספק כי כינון חזית אחידה של ברית ורשה נגד צ'כיה, „הסורת“ נועד לתת לברה"מ „צידוק“ מבחינת בעלות-בריתה במזרח-אירופה לפעולה נגד משטרו של דובצ'ק. זאת ועוד: המהירות והיעילות של המבצע היו במידה רבה תוצאה של שיתופן של מדינות הברית, אשר איפשרו — במסגרת המבצע — מעבר כוחות סובייטיים דרכן. נוסף לכך סייעו המדינות הגרורות בתחום התחזוקה, ובמיוחד בספקן לכוחות הסובייטיים אמצעי-תעבורה נוחים.

מכל מקום, ברור כי הפלישה הסובייטית — בחסות ההסכמה מתוך פעולה של מדינות ברית ורשה — יצרה דפוסים חדשים, ומוגדרים יותר מאי-פעם בעבר, ליחסי ברה"מ עם בעלות-בריתה במזרח-אירופה. במסגרת זו ניתן עתה לקבוע, במידה רבה של ביטחון, כי נוסף לעצם חיסולו של המשטר הליברלי בפראג היתה לפעולה המשולבת נגד צ'כיה השפעה פסיכולוגית-מדינית חשובה על המדינות החברות בברית: עצם השתתפותן בפלישה לא זו בלבד שמטילה עליהן את האחריות להתערבות גסה בענייניהן הפנימיים של חברות הברית ונותנת גושפנקה מעשית ל„דוקטרינת ברוז'ניב“ המפורסמת בדבר הריבונות המוגבלת של המדינות הגרורות; אלא מהווה גם — ואולי בעיקר — תזכורת יעילה לאורך ימים בדבר הגורל הצפוי לאותה מדינה, שתשתעשע ברעיונות דומים לאלה של דובצ'ק בתקופת ה„אביב של פראג“.

מבנה ברית ורשה - נכון ל-1970.

שליטה ישירה
תאום ופיקוח

(המשך בעמ' 48)

הפעלת כוחות מוטסים סובייטיים

במהלך הקרבות במלחמת-העולם השנייה הופעלו יחידות צנחנים כיחידות חי"ר. אלה נלחמו ללא הצלחה מרובה בשריון הגרמני בעיקר במרחבי אוקראינה. העדר אמצעי תובלה אווירית להעברת כוחות מוטסים ונשק מסייע אורגאני היו בין הסיבות העיקריות להפעלתן הכושלת של יחידות צנחנים סובייטיים במהלך המלחמה.

הסובייטים היטיבו ללמוד לקחים אלו ובתום המלחמה הקדישו מאמץ נרחב לציוד היחידות המוטסות באמצעי תובלה מודרניים ובמערכות נשק המאפשרות לכוחות מוטסים לפעול באורח עצמאי במשימות שונות בעורף האויב.

המחשבה הצבאית הסובייטית מקדישה תפקיד חשוב לעוצבות היבשה במסגרת ניהול מבצעים אסטרטגיים: אלה יחלו, על-פי תפישה זו, בהנחתת מהלומות גרעיניות ויסתיימו במאמץ של עוצבות היבשה להשלים את השמדת כוחות האויב. במסגרת זו של תנאי קרב מודרניים גוברת, על-פי התפישה הצבאית הסובייטית, חשיבותם של כוחות מוטסים המשתייכים למערך האסטרטגי.

המחשבה הצבאית הסובייטית גורסת כי על כוחות מוטסים ניתן להטיל משימות אסטרטגיות עצמאיות. אלו כוללות הנחתת יחידות צנחנים במוקדי מתיחות מחוץ לברה"מ כביטוי "לזרוע ארוכת-הטווח" של הצבא הסובייטי. יכולת זו זוכה למשנה חשיבות בשנים האחרונות נוכח רצונה של ברה"מ להמחיש את מעמדה כמעצמה עולמית בעלת יכולת השפעה בזירות עולם שונות.

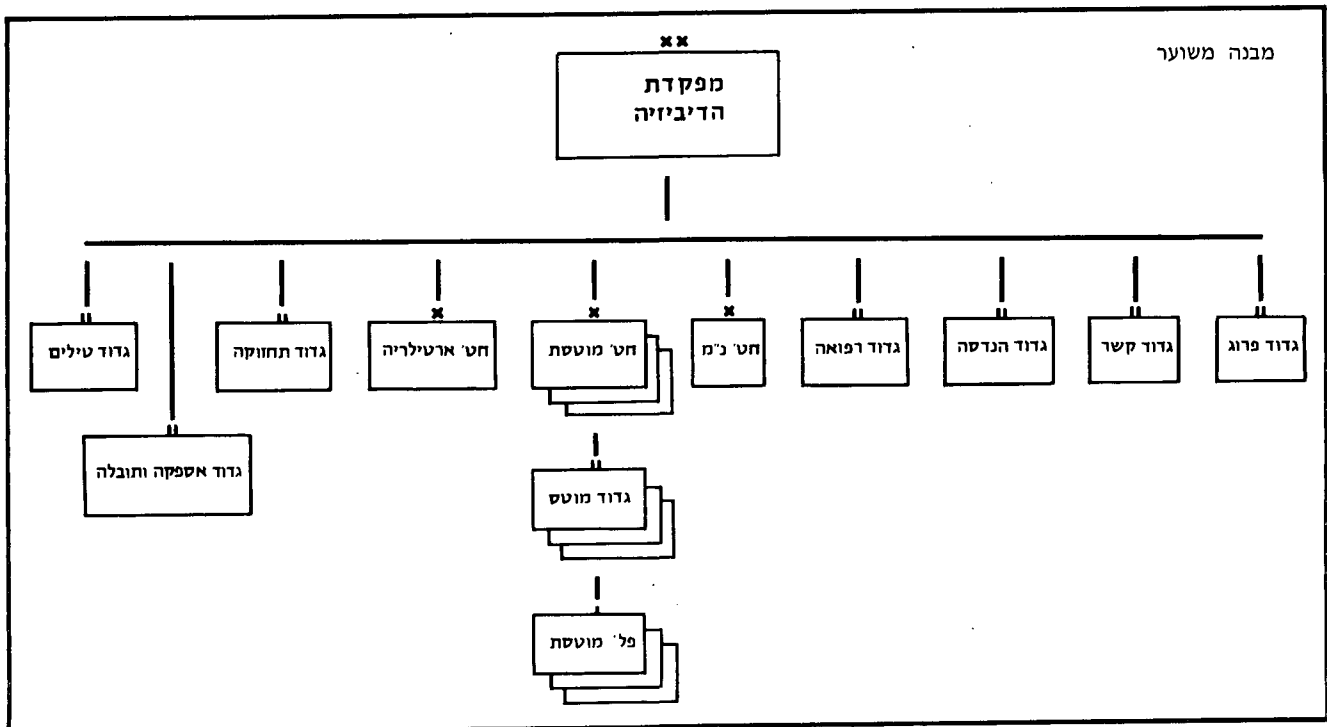
לפי הערכות מערביות מצויות כיום בסד"כ הצבא הסובייטי שבע דיביזיות מוטסות. ידוע גם על קיומן של שתי חטיבות צנחנים עצמאיות המיועדות ל"תפקידים מיוחדים" המקבילים למשימות המוטלות על ה"כומתות הירוקות" של צבא ארה"ב.

רס"נ שבתאי

הצבא הסובייטי מקדיש בשנים האחרונות מאמץ רב לטיפול הכוחות המוטסים. בטרם נתאר את עוצמתם ויכולת פעולתם של גייסות אלו, מן הדין לתאר בקצרה את שלבי התפתחותם בצבא האדום.

ההיסטוריה הצבאית הסובייטית מדגישה כי כבר בתחילת שנות ה-30 התלה הצניחה להפוך לספורט "עממי" ברחבי ברה"מ. ב-1934 נטלו חלק כ-900 צנחנים בתמרוני צניחה. שנה לאחר-מכן התרשמו נספחים צבאיים מערביים מתמרון בו נטלו חלק 1,200 צנחנים סובייטים שצנחו ב"עורף האויב".

בשנים שקדמו לפרוץ מלחמת-העולם השנייה המשיכו ראשי הצבא האדום לשקוד על פיתוחו של חיל הצנחנים. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה היו ברשות הרוסים 12 חטיבות מוטסות. היה זה ללא ספק הכוח המוצנח הגדול בעולם.

אימון הכוחות המוטסים

תפישת אימון הכוחות המוטסים בברה"מ מבוססת על טיב המשימות הצפויות, שגולת כותרתן לחימה בעורף האויב לפיכך, ניתנת השומת לב רבה לחישול החייל, לפיתוח כושרו הפיזי וחוסנו הנפשי, להקניית ערכים ולאינדוקטרינציה. לאלה נוסף אימון טכני נמרץ, שתכ"ליתו להשיג רמת מקצוענות גבוהה.

באימון הפרט, למשל, מוקצב זמן רב לאימוני שדה עם אש חיה, קרב פנים-אל-פנים, ולוחמה נ"ט. במהלך האימון מבוצע מעקב אישי אחר התקדמות החניכים.

חשיבות רבה מוקדשת גם לאימון המפקדים. בעיר ריאואן, אשר מדרום-מזרח למוסקבה, מצוי בית ספר הגבוה למפקדי צנחנים. לבית ספר זה, שגודלו כעיר קטנה, מתקבלים מתנדבים לאחר בחינות קונקורס ומיון קפדני. הקורסים בבית הספר מכשירים מפקדי מחלקות ומפקדי פלוגות.

במשך האימון לומדים החניכים גם פרק נרחב ויסודי בהיסט ציוד והצנחתו, כולל ציוד כבד כטנקים ותותחים. שיטות האימון חדשות ומשתמשים בעזרי אימון משוכ"ל ליים, אם כי לאחרונה קבל המרשל מוסקולנקו, סגן שר ההגנה, על כי חלק מהמדריכים והמפקדים מתעלמים מעזרי ההדרכה.

יסוד חשוב באימון הוא הדוגמה האישית. מפקדים, אף בעלי דרגות בכירות, נתבעים להדריך אישית את הקצינים אשר תחת פיקודם ולפקח על האופן בו מבוצעת ההדרכה.

דיביזיית צנחנים סובייטית כוללת כ-7,500 חייל, מורכבת מ-3 חטיבות ומאלמנטים של סיוע ומנהלה כמתואר בטבלה (בעמ' 22). סיוע האש העיקרי האורגני הניתן לכל דיביזיה מוטסת

כולל כ-45 תותחי-סער מתנייעים מדגמי AS-457.

כן כולל סיוע האש בכל דיביזיית צנחנים מטל"רים 140 מ"מ, מרגמות כבדות בקוטר 82 ו-120 מ"מ, הוביצרים 122 מ"מ, מספר רב של טילים נ"ט ("סאגר") ותותחים נ"מ (ZU-23).

כוחות מוטסים סובייטיים מועברים בראש ובראשונה על-ידי חיל התובלה הצבאית (VTA). המטוסים העיקריים בהם מסתיי-עים יחידות הצנחנים הם מטוסי תובלה מדגם אנטונוב 12 ו-22. מטוס תובלה מדגם אנ-12 יכול לשאת 80 צנחנים על ציודם לטווח של 1,200 מיל.

בראש יחידות הצנחנים הסובייטיים ניצב מאז 1956 גנרל-ארמיה וסילי מארגלוב, שזכה לתואר גיבור ברה"מ. (למעלה ימין).

הכוחות המוטסים הסובייטיים כפופים ישירות לשר ההגנה הסובייטי. יעודם העיקרי הוא לפעול במשימות בעורף האויב כאשר יעד מרכזי מבחינתם הינו השמדת מתקנים אסטרטגיים-גרעיניים.

מתברר מפרסומים צבאיים סובייטיים כי משימותיהם כוללות, בין היתר, כיבוש והשמדה של ראשי-גשר, צמתים חשובים, מפקדות ומטות, שדות-תעופה, נמלים ונקודות תורפה אחרות

עד להתחברותם עם כוחות יבשה עיקריים. הדוקטרינה הסוביי-
טית מסווגת מבצעים מוטסים לקטגוריות הבאות:

א. ברמה האסטרטגית

ניהול מבצע מוטס ברמה האסטרטגית נתון לשליטה ובקרה ישירה של משרד ההגנה. מחברים צבאיים סובייטים קובעים כי ביכולתם של כוחות מוטסים לבצע משימות ברמה אסטרטגית באורח עצמאי. יעד עיקרי במשימות מסוג זה מהוים מתקנים בעלי משמעות אסטרטגית מובהקת, כגון מתקני שיגור של טילים גרעיניים. מוערך כי ביכולת חיל התובלה האווירית להעביר בו-זמנית שתי דיביזיות מוטסות לטווח בינוני.

ב. ברמה האופרטיבית

עריכת מבצעים ברמה זו נתונה לשליטת מפקד החזית. משימות עיקריות במסגרת זו הינם תפיסה וכיבוש של ראשי-גשר, צמתים חיוניים, שדות-תעופה וכד'. צפוי כי כוחות מוטסים יתחברו תוך מספר ימים עם הכוחות הסובייטיים העיקריים הפועלים בזירה. נראה כי מבצעים מסוג זה ייערכו בעיקר בתנאים של הפעלת נשק גרעיני.

ג. ברמה הטקטית

משימות ברמה הטקטית ייערכו כסיוע למבצעים, שעורך כוח בעוצמה דיביזיונית. המשימות המוטלות על הכוחות המוטסים דומות לאלו המוטלות ברמה האופרטיבית, אולם נבדלות בעומק החדירה ובמשך הזמן בו נדרשים כוחות מוצנחים לפעול באורח עצמאי.

ד. משימות מיוחדות

במקרים מסוימים יוטל על יחידות קטנות של צנחנים לבצע משימות מיוחדות של מודיעין וחבלה בעורף האויב. כמקובל במרבית חילות הצנחנים בעולם, אחד התנאים לקבלה לכוחות המוטסים הסובייטיים הינו רמת בריאות וכושר גופני מעולים.

חלק ניכר מכוח האדם המגויס ליחידות הצנחנים משתתף בקורס צניחה במסגרות קדם-צבאיות. מפרסומים צבאיים סובייטיים מתברר כי דגש רב מושם על אימון הפרט. כל צנתן לומד להפעיל את כל סוגי הנק"ל, ציוד קשר וחבלה, ומתאמן בקרב-מגע ובנהיגה בסוגי רכב שונים.

האימונים בכל הרמות הינם אינטנסיביים וקרובים לתנאי קרב. הצנחנים הסובייטים מאומנים לפעול בכל תנאי שטח ואקלים. לאחרונה אף התפרסמו בעיתונות צבאית סובייטית פרטים על אימוני פלוגת צנחנים בלוחמת מדבר.

ברשות הצנחנים בסיסים ומתקני הדרכה עצמאיים. מוסד ההד-רכה המפורסם ביותר נמצא בריזואן, הקרובה למוסקבה. עקב העובדה כי הכוחות המוטסים נחשבים כיחידות עלית של הצבא הסובייטי, מתנהלת בהם פעילות נרחבת של אינדוקטרינציה פוליטית.

קשה להעריך במדויק את יכולתם המבצעית של כוחות מוטסים סובייטיים, שלמעשה לא נטלו חלק בפעילות מבצעית רחבת היקף מאז מלחמת-העולם השנייה. ניתן להקיש על יכולתם ועל שיטות הפעלתם מהאופן בו נטלו חלק כוחות מוטסים בתמרונים עיקריים של הצבא הסובייטי בשנים האחרונות.

א. תמרון „דניאפּר“

תמרון זה נערך ב-1967 ברמת חזית (מסגרת ייחודית סובייטית לתקופת מלחמה, הכוללת בדרך כלל מספר ארמיות) ונטלו בו

חלק כוחות מוטסים. שיטות הפעלתם כללו הצנחה בקנה מידה נרחב (דיווח אחד טוען כי הוצנחו 8,000 חיילים ו-160 כלי-רכב קרביים), הנחתה ממוטסי תובלה ואף שימוש במסוקים. במהלך התמרון שולבו כוחות מוטסים במשימות כיבוש מפקדות ומרכזי שליטה, השתלטות על שדה-תעופה ואמצעי שיגור של נשק גרעיני. כן נכללו במשימותיהם של הצנחנים כיבוש צמתי-דרכים ומסילות-ברזל בעומק שטח האויב, שיבוש מערכי העורף ומניעת הגעתם של כוחות עתודה.

ב. תמרון „ריבנה“

תרגיל זה נערך ב-1970 ובו בלטו מבצעים ברמה טקטית ואו-פרטיבית. במהלך התרגיל הוטל על כוח מוטס, שנישא על-ידי מסוקים ליעדו, לכבוש צומת דרכים חיוני ולשבש תנועות כוחות-עתודה של האויב. במקביל הוטל על כוחות מוטסים אלו לתגבר את המאמץ ההתקפי של הכוחות העיקריים. הכוחות העיקריים התחברו עם הכוחות המוטסים תוך 24 שעות.

במהלך התרגיל הובלטה יכולתם של כוחות מוטסים לבלום התקפות שריון של האויב. בשלב מאוחר יותר של התמרון הוצנחה והונחתה דיביזיה מוטסת שלמה בעורף האויב כפי שהתבצע בתמרון „דניאפּר“.

ג. תמרון „יוג“

התמרון נערך ב-1971 ברמת חזית. במהלך התמרון הוטל על כוחות מוטסים בגודל דיביזיוני להשתלט על רצועת חוף ולמנוע השתלטות כוחות אויב על גזרה זו. משימת הכוחות בתמרון זה איננה ברורה די צרכה, ויתכן כי הדיביזיה שפעלה היתה תחת פיקוד משרד ההגנה בשל האופי האסטרטגי של המשימה.

סיכום

ההתרשמות הכללית העולה מעיון שיטתי בפרסומים צבאיים סובייטיים, העוסקים בסוגיית הפעלתם של כוחות מוטסים, היא כי בעוד שבמרבית צבאות המערב בוחנים בספקנות את עצם יעילותן של דוקטרינות הצניחה המקובלות בתנאי קרב מודרניים, משקיעים הסובייטים מאמץ ניכר בפיתוחם של כוחות מוצנחים גדולים. בהקשר זה בולטים בשנים האחרונות הדגשים בתחום פיתוחם של מערכות-נשק, אמצעי תובלה ודוקטרינות לחימה של כוחות מוטסים. יתר על כן, כוחות צנחנים נוטלים חלק פעיל וחשוב במרבית התרגילים של כוחות ברית-הורשה בעת האחרונה.

המיומנות המקצועית הגבוהה, רמת הכוונת המבצעית, אמצעי התובלה המודרניים ומערכות-הנשק בהם מצוידים הצנחנים הסובייטים הופכים אותם מבחינה צבאית לכוח מעולה הניתן להפעלה מהירה במשימות אופרטיביות ואסטרטגיות, כולל יכולת התערבות באזורי מתיחות שונים ברחבי העולם כביטוי למעמדה של ברה"מ כמעצמת-על בעלת השפעה בזירות עולם שונות.

בשלהי מלחמת יום-הכיפורים אף הופיעו ידיעות כי ברה"מ מתכוונת לשגר כוחות מוטסים למזרח-התיכון, ועיתונים אחדים אף ציינו כי שבע דיביזיות מוטסות הוכנסו לכוונות גבוהה.

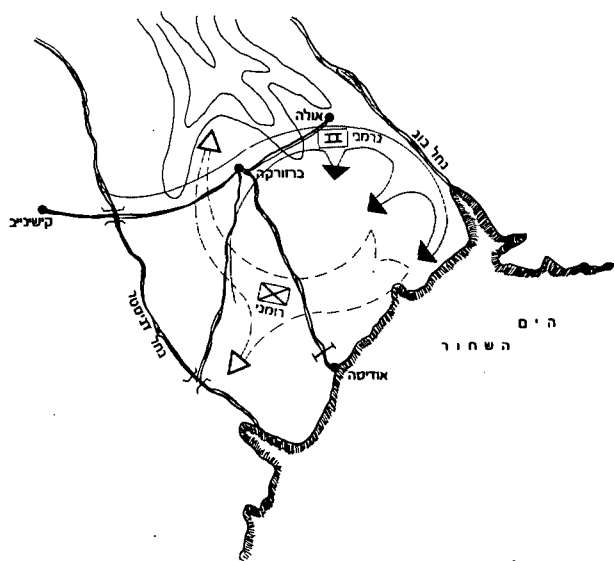
ריבוי הידיעות בפרסומים הצבאיים הסובייטיים על סוגיה זו מעיד הן על החשיבות שמייחסים ראשי הצבא הסובייטי לגייסות המוטסים והן על האפשרות הסבירה כי הצבא הסובייטי ימשיך לשקוד על פיתוח כוחות מוטסים בעתיד.

נתוני התרגיל

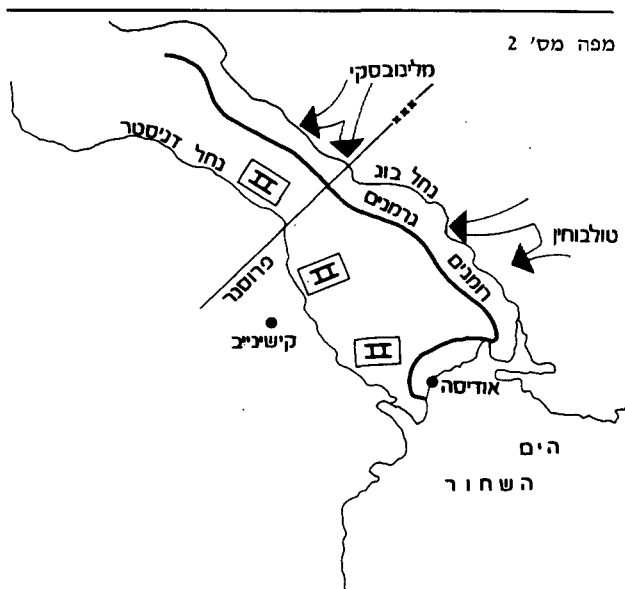
גנרל טולבוז'ין תיכנן להפנות את המאמץ העיקרי של התקפתו מול ה"בטן הרכה" של הכוחות הרומניים במישור, במטרה להסיר את המצור מעל אודיסה, לחצות את הדנייסטר ולנוע בכיוון פלויישטי ובוקרשט. את המאמץ המשני שלו תיכנן לשלוח בכיוון צפון-מערב במטרה לסייע למתקפתו של הגנרל מלינובסקי על המערך הגרמני העיקרי במורדות הקרפטים, מתוך כוונה להתחבר באיזור קישיניב.

הגנרל פריסנר נוכח עד מהרה שבתנאי התרגיל, בהם הוכתב לחץ בזמן ולאור העדיפות המספרית של הרוסים, לא יחזיק קו ההגנה הרומני מעמד. במקום לנהל קרב הגנה קשוח ומקובל, של תגבור הקו והנחתת התקפת-נגד, הוא פיתח במשחק המלחמה תמרון של הגנה ניידת כדלקמן:

● הכוחות הרומניים יעתיקו בחשאי חלק מכוחם מערבה, ויכינו מייד קו עצירה לאורך הדנייסטר. עיקר הכוח הרומני, בסיוע כוחות אויר וים, יביים לוחמת נסיגה ויסוג, תוך שמירת כוחו, בתנועת קשת דרומה-מערבה ושוב צפונה, לעבר ברזובקה

מפה מס' 1

מפה מס' 2

תמרון הגנה ניידת

סא"ל גבי

היום לפני 30 שנה

באוגוסט השנה ימלאו 30 שנה לפריצת הרוסים אל רומניה והבלקנים בדרכם לכיבוש ברלין. הארמיות הרוסיות בפיקודם של הגנרלים מלינובסקי וטולבוז'ין פתחו בהתקפת הקיץ שלהם בדרום-אוקראינה באוגוסט 1944 והפתיעו את הגרמנים הן במועדה המוקדם והן בעוצמתה.

הגרמנים היו, זה תקופה ארוכה, בניסיגה, או בתנועת „קיצור קוים“, כפי שהם כינו אותה. כוחותיהם היו מדוללים ומעורערים במידה רבה מבחינה ארגונית ומוראלית, מבחינת שליטת המודיעין הגרמני על המאורעות ומבחינת היחסים המתוחים בין אישי הפיקוד הבכירים של הצבא והצמרת המדינית.

הגנרל פריסנר הגרמני קיבל זה מקרוב את הפיקוד על הכוחות שעמדו מול החזיתות של הגנרלים מלינובסקי וטולבוז'ין בדרום החזית האוקראינית הרביעית של פטרוב שהוקמה לצורך מבצע זה. פריסנר מונה למפקד הגזרה על-ידי הרמטכ"ל גודריאן, שהעבירו ב-29 ליולי מגזרת לחימה אחרת, ובאותה עת טרם התערה דיו בזירתו החדשה.

הגרמנים, שציפו להתקפה הרוסית, היו ערוכים בקו הגנה לאורך נהר הבוג (ראה מפה מס' 1). אגפם הימני נשען על הים השחור, והשמאלי על מורדות הרי הקרפטים. בעורפם, בטווח של כ-100 ק"מ, זרם נהר הדנייסטר מכיוון צפון-מערב אל הים השחור. בקו ההגנה שהוכן במשך החורף התבצרו דיביזיות גרמניות, רומניות ובלגריות, כאשר הרומנים והבולגרים מימין — עד הים השחור והיחידות הגרמניות משמאל, במעברי הקרפטים. יחידות השריון שלהם היו מרוכזות כעתודות מאחור.

לפני שהחליט על המדיניות לפיה ינהל קרב ההגנה, ערך הגנרל פריסנר משחק מלחמה. צוות מקציני המטכ"ל ייצג את הצד הרוסי, ואילו פריסנר, מטהו ומפקדי גייסותיו מילאו את תפקידי-הם המציאותיים. כל נתוני הזירה היו אף הם נתוני אמת, וכן סדר הכוחות.

באמצעות משחק זה ביקש המצביא הגרמני לא רק לבחון ולהחליט על התפיסה על-פיה תנוהל המערכה, אלא גם התכוון להעמיק היכרותו עם הזירה והקצינים עליהם הופקד. מועד התרגיל נקבע לימים 10—15 באוגוסט 1944 והוא התקיים במפקדתו של הגנרל פריסנר.

עקרונות צורת הקרב

תמרון מעניין זה, ראשיתו וסופו מחייבים ניתוח יסודי ומעמיק, כדי להפיק את מלוא הלקחים במהלכי שני הצדדים, על-מנת לעמוד על טיבה של ההגנה הניידת.

בבדיקה ראשונה ניתן להבחין בשלוש עובדות ברורות:

- ההגנה הניידת אינה צורת-קרב. היא אולי תת-צורת-קרב. היא למעשה תמרון בקרב ההגנה, המשלב בתוכו הגנה, נסיגה והתקפה, שמטרתה בסופו של דבר להביא לידי „מניעת הכרעה על-ידי השמדת האויב התוקף, תוך קיום השליטה בשטח“.

- הגנה ניידת היא תמרון מקומי, המתאים לתנאי זירה קונקרטיים, בשעה שאותו מפקד עצמו מנהל בגזרות אחרות קרב-הגנה קלאסי המותאם לתנאי הזירה שם.

- למפקד הגרמני הלוחם על גבול רוסיה-רומניה, אין „מגבלות שטח“ משום בחינה. לא פיזית-קרקעית, לא מוראלית מבחינת הגייסות, ולא לאומית-רגשית.

נבחן עתה את המאפיינים העיקריים של הקרב.

כאמור, יכול היה הגנרל פריסנר לנהל קרב-הגנה קלאסי גם בזירה זו. דהיינו, לתגבר את הכוח המגן כל עוד הוא ערוך בעמדותיו, להנחית מכות-נגד בכל השלבים ועל-ידי כל דרג, ולנסות לבלום את התקדמות הרוסים „על הסף“. אולם, הגנרל נטל על עצמו את הסיכון של תמרון הגנה ניידת, משום שהערכתו העיקרית היתה שלא יספיק לו הזמן להשתלט על המאורעות המתרחשים, תוך ניהול קרב הגנה סדירה. הוא רצה קודם להשיג מספר הישגים, שיבטיחו לו את ההצלחה הסופית בקרב. ההישגים הדרושים הם:

- רווח בזמן. דחיית ההכרעה במספר ימים שבהם יוכל לתכנן, לארגן, לרכז כוחות, לתת פקודות ולבצע מהלכים יזומים ולא מוכתבים.

- היפכו כוח. הוא רצה למנוע השמדת הכוח המגן העומד מול התקפתו הישירה, המתוכננת, המרוכזת והעדיפה של האויב,

וייערך לאבטחת אגפן הצפוני של דיביזיות השריון הגרמניות שיתקפו נגד. (ראה מפה מס' 2).

- דיביזיות השריון יתרכזו בחשאי ומייד מדרום לברזובקה, יביימו תנועה כנגד המאמץ המשני של טולבוז'ין, או אפילו יציאה מהגזרה, לשם סיוע לעצירת תנועתו של הגנרל מלינוב-סקי לעבר המערך הגרמני העיקרי. לפי פקודה יפרצו לכיוון הבוג, ינועו דרומה עד הים השחור, יחסמו בסיוע כוחות האויר כל מעבר רוסי על הנהר, ויתקפו מצפון וממזרח את כוחות הגנרל טולבוז'ין, שחדרו לזירת התמרון. זאת, בשעה שכוחות אלה נעצרים ונחסמים על-ידי הכוחות המגינים הנשענים על נהר הדנייסטר.

התפתחות הקרב בחלקו הראשון של המשחק, האירה פניה לתכנון הגרמני. הרוסים בלעו את שני הפתיונות; הן את אמיתות הנסיגה והן את התנועה, שנראתה להם טיפשית ורצויה, של דיביזיות השריון צפונה — אל מחוץ לזירת המאמץ העיקרי. הם נעו בהתמדה קדימה, תוך הפקרת אבטחת האגף והעורף.

גנרל פריסנר ביצע את התמרון המתוכנן. דיביזיות השריון חדרו לאורך הבוג, הרסו, בסיוע כוחות האויר, את כל הגשרים תוך חסימת המעברים על הבוג, ופתחו בתנועתם חזרה מערבה. תנועה זו אובטחה מצפון ונחסמה ממערב על-ידי הכוחות הרומניים והבולגריים.

לבסוף, הפסידו הגרמנים במשחק ותמרונם נכשל. זאת לאור שתי התפתחויות כדלקמן:

- כוחות הגנרל טולבוז'ין הצליחו לפרוץ קדימה ולעבור את הדנייסטר, תוך עקיפת המערכים הרומניים העיקריים, ובהמשך חידשו תנועתם לכיוון בוקרשט. דהיינו, לא נבלמו בתוך גזרת התמרון המתוכננת.

- גנרל מלינובסקי בצפון, בפקודת המפקדה הממונה, הפריש כוחות גדולים שנעו במהירות דרומה ובלוחמת שריון אכזרית, גברו על דיביזיות השריון הגרמניות.

על-ידי הוצאת הכוח המגן מהזירה בתמרון מחוכם. כן רצה למנוע מיחידות השריון את ההתמודדות עם זרוע המחץ הרוסית במקום, בזמן ובכיוון שהרוסים הכתיבו.

● משיכת הכוח הרוסי והפרת שיווי משקלו. הוא רצה לאלצו לחדור בגזרה צרה לעומק השטח, תוך חשיפת אגפים, מתיחת קוי ההספקה וחדירה לשטח לא מוכר ולא מאורגן להגנה, למקום שקשה בו לקבל סיוע מהאגף, מהעורף או מהאוויר.

● תמרון כוחות. הוא רצה חופש פעולה לתמרן את כוחותיו בעוצמה מתאימה, למקום כזה ובזמן כזה שיבטיחו לו את השמדת כוחות האויב שנלכדו בכיס, לאחר שאותרה עוצמתם ואוכן מקומם.

● עזירת התקדמות האויב. האויב המתקדם בקרב תנועה, הוא חלש הרבה יותר מאשר בהתקפה סדירה. אפשר לעצור אותו על-ידי התיצבות מולו בקו חדש, במקום קבוע מראש, אשר במקרה הזה נבחר בהישענו על מכשול קרקעי (הדנייסטר). לאור זאת, ניתן להגדיר כך את תמרון ההגנה הניידת: „ויתור זמני על שטח מוגדר ומוגבל, כדי להרויח זמן ולחסוך בכוח, על-מנת לחזור ולהשתלט עליו, תוך השמדת כוחות האויב שחדרו לתוכו“.

עקרונות תכנון ההגנה הניידת ומהלכי-נגד צפויים

גנרל פריסנר „לקח סיכון“ בנקטו בתמרון האמור. זאת משום שתמיד קיימת הסכנה שהתמרון לא יצליח. בסופו של דבר, עלול לקרות במציאות מה שקרה בתרגיל — שטח אבד ללא לחימה עיקשת, שיתכן והיתה מצליחה. קוי ההגנה החדשים שלא הוכנו כראוי, נפרצו; עתודות השריון הושמדו, למרבה האירו-ניה, במקום שלא היה בהם כל צורך וכל תועלת. בתכנית מהלכי הכוחות הרומניים והגרמניים, ובפקודות שניתנו בתרגיל, מבחינים אנו בדגשים הבאים:

● מאמץ להסתיר את „הרעיון המרכזי“. המאמץ התבטא בשתי פעולות עיקריות:

- דילול כוחות בחשאי וביום הגנה ונסיגה עיקשים.
- ריכוז עתודת השריון באגף הצפוני, שוב בחשאי ותוך ביום שמישמתה לתקוף צפונה.

● תחימת איזור התמרון. הגנרל קבע את „תא השטח“ בו יתנהל התמרון על-ידי הקמת קו עצירה, שתפקידו לתחום את ההתקדמות, ולשמש סדן לפטיש ההתקפה של השריון. כן נקבעו במדויק דרך ההתקפה המתואמת, צירי התמרון של השריון ויעדי התקפתו.

● כידור איזור הפעולה. זאת, על-ידי הישענות על המכשול הטבעי של הים השחור מצד אחד, והצבת הכוח הרומני לאבטחת האגף הצפוני של הכוחות הפועלים מצד שני; ומאחור — חסימת פיזית על-ידי תימרון כוחות, הריסת גשרים ומניעת מעבר על נהר הבוג.

נבחן כעת את יסודות התוכנית, ונבדוק לשם מה הדגיש הגנרל הגרמני את כל הנקודות הללו: ברור מעל לכל ספק, שאף אחד — לא חיה, לא אדם ולא גייסות — לא ייכנסו למלכודת, אם יבחינו בפריסתה. בהפעלת הגנה ניידת, ניתן להבחין במלכודת בשלושת שלביה העיקריים:

- ההיערכות הראשונית להגנה.
- שיטת ניהול קרב הנסיגה.
- תנועת העתודות ושיטת פעולתן.

בשלב הראשון, עמדה לו לגנרל העובדה שהכוחות נערכו מראש, בקו הגנה סטטי, תוך תקופת התבצרות ממושכת. התוקף לא יכול היה בשלב זה להעלות על הדעת צורת לחימה אחרת, מאשר הנחתת התקפה סדירה של הבקעה, לחימת שריון בשריון ופריצה לעומק.

נקודה זו חשובה להבנת הנושא, בכל מקרה שמפקד מחליט לנקוט בתמרון כזה, גם מסיבות אחרות, ולא רק בגלל סיבותיו של גנרל פריסנר. דהיינו, יכול להיווצר מצב שבניהול נסיגה יהיה סיכוי להכרעה מקומית, תוך הפעלת תמרון כזה. יתכן אפילו שמפקד יזום מראש הפעלת תמרון כזה בשטח שעשוי להיות מותקף בעתיד. לשם כך, עליו לבחור, בראש ובראשונה, בשטח המתאים, שנוח להסתיר עליו את כוונותיו, ושלישית, עליו לביים היערכות להגנה קלאסית.

להלן פירוט שלוש הדרישות להגנה ניידת יוזמה:

● בחירת השטח המתאים. שלושה מרכיבים לבחירה זו:

- התמרון יתבצע כנגד המאמץ העיקרי של האויב, דהיינו יתוכנן בציר התקפתו המשוער. שבירת המאמץ העיקרי של התוקף היא עיקרון בהגנה. מצד שני, הגנה ניידת בקרב כנגד המאמץ המשני, תביא בעקבותיה את התער-בות המאמץ העיקרי מחוץ ל„תא השטח“ שנבחר, ותפר בכך את מאזן הכוחות המתמודדים, שהם, ממילא, לרעתו של המגן.

● השטח צריך להתאים למשימה: מיעוט מחסות לתוקף, חסרי-מכשולים, בעל תנאי עבירות נוחים, מותאם לתמי-רון כוחות העתודה לעמדותיהם וכן לכלל הפריסה וההפעלה האידיאלית של סוגי הנשק שהמגן מתכוון להפעיל בהתקפה המכרעת.

● קביעת גבולות „תא השטח“ מראש ונקיטת האמצעים הדרושים שגבולותיו יישמרו בכל שלבי הקרב. אסור שיווצר מצב, בו ההגנה הניידת תמשיך לנוע לאחור, ל„התנייד“ ללא סוף, ולמעשה תיהפך לנסיגה של ממש.

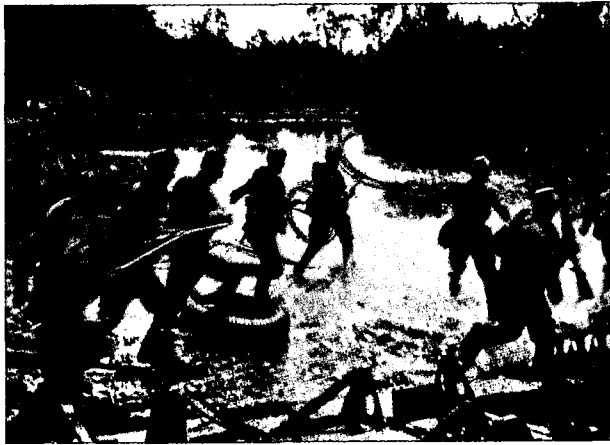
● הסתרת הכוונות. זהו נושא עיסוקנו העיקרי בנייתוח התוכ-נית הגרמנית ועוד ידובר בו במפורט.

● היערכות להגנה כמצב פתיחה. גם שטח שתוכנן מראש לויתור זמני, צריך להיראות כבלתי שונה מכל שטח מוגן אחר, ואפילו לשכנע בחשיבות אותה מייחס לו המגן, המעריך שזוהו כיוון ההתקפה הסביר למאמץ העיקרי של התוקף, ולכן מושקע בו מאמץ הגנתי מוגבר. בדרך זו נשיג שני דברים:

המאמץ העיקרי אמנם יופעל בו, והתקפה סדירה תתוכנן ותונחת ללא חשש ממלכודות.

בסיכום ניתן לאמור, שלולא נערכו הכוחות מראש בקוי הגנה מבוצרים, צריך היה לביים היערכות כזו. תהיה זו טעות לחשוב שדווקא מערך מדולל וחלש בשטח מפתה ימשוך את התוקף להפעיל בו מאמץ עיקרי מבלי לבדוק מחדש וביסודיות את כוונות המגן.

השלב הבא הוא ניהול קרב הנסיגה לאחר שקו ההגנה נפרץ. בשלב זה יש להציג לוחמה עיקשת, תוך חיסכון מירבי בכוח, וזאת מהסיבות הבאות:

ההסבר שיש לתת לתנועת העבודה אינו מצטמצם רק בעצם התנועה הפיזית בשטח, העשויה להצביע על הכוונה הרצויה. יש לשלב אותה במערכת הטעיה מאורגנת היטב של מערכות קשר, הדלפות ויצירת קריאת קרב מעוותת.

יש להעניק חשיבות מיוחדת למערכות דרכים וכבישים הפרוסים בזירה. ככל שהתנועה בשטח מוגבלת יותר ומספר הדרכים מצומצם יותר, יהיה התוקף רגיש יותר לצירי דרך שלא בשליטתו, במיוחד כשהם נמצאים באגפו. בתנאים שלפנינו, במפה מס' 2, היה לרוסים מקום לחשוש משלוש הדרכים המו"בילות לברזובקה ומשם עד אולה. דרך זו נשענת באגפה הצפוני על הרי הקרפטים המקנים לה ביטחון יחסי לעבר הצפון. התכנון הגרמני בנה את כל תנועתו על מערכת דרכים זו, וכל הצלחתו בתמרון היתה מבוססת עליה ותלויה בה.

לכן יש לדעת שהצלחת התמרון כולו תלויה בהסתרתו. לו חששו הרוסים (במקרה זה מייצגיהם בתרגיל) מהמלכודת, היו נמנעים מלהיכנס לתוכה, וזאת בדרכים הבאות:

- אבטחת האגפים, ובמיוחד השתלטות על צירי התקפות-הנגד. דהיינו, ברזובקה והדרכים המובילות אליה. פעולה זו יכולה להתבצע במסגרת ההתקפה עצמה, כאשר ציר כוחות אחד נע בכיוון זה. אולם, ניתן להשתלט על הדרכים הבודדות שבגזרה, לפני או במקביל לתנועת עיקר הכוח, תוך הפעלת יחידות קומנדו, כוחות גרילה וכו'. בכל מקרה יכניס התוקף את הדרכים תחת פיקוח מתמיד, אם על-ידי החזקה פיזית, סיורי אויר, או סיורי יחידות ארוכות-טווח.

- תקיפת ריכוזי העתודות באשר הם, לפני שיהיו ערוכים להפעלתם לתכלית. התוקף ישבש את היערכותם, יפגע בכושר ההתקפה שלהם וישבש את לוח הזמנים שלהם.

- האטת ההתקדמות כולה והפעלת פעולת „מטאטא" יסודית; הקצאת כוחות והקמת מכשולים לאבטחת האגפים; הימנעות מפריצה מהירה, צרה ובלתי מאובטחת לעומק השטח. לעומת זאת, עשוי התוקף גם לנזע במהירות מכוונת, כדי למנוע את הקמת קו העצירה החדש ולשבש את כל תוכנית המגן.

- ייזום תימרון כוחות ופעולות התקפיות כאלה, שמצד אחד ימנעו נסיגה מסודרת תוך שמירת כוח המגן, ומצד שני יחייבו את המגן להפעיל את העתודה שבתוך הכיס, לצורך חילוץ הכוח הנסוג מהשדה, ובכך להתנגש בשדה כפי שתיכנן התוקף מראש.

- אין לעורר חששות בקרב התוקף שהדברים מתנהלים בקלות רבה מדי. אין לתת לו להבין שמושכים אותו בכוונה.
- יש לתת הצדקה הגיונית לשליפת כוחות העתודה אל מחוץ לגזרה.

- יש לתת שהות מספקת להיערכות חדשה, הן בקו העצירה, הן בעמדות ההמתנה וההיערכות להתקפת-הנגד, והן לארגון הבטחת איזור הפעולה.

- יש לפגוע ולהקזו בכוחות האויב ולהחלישים במידה המירבית.

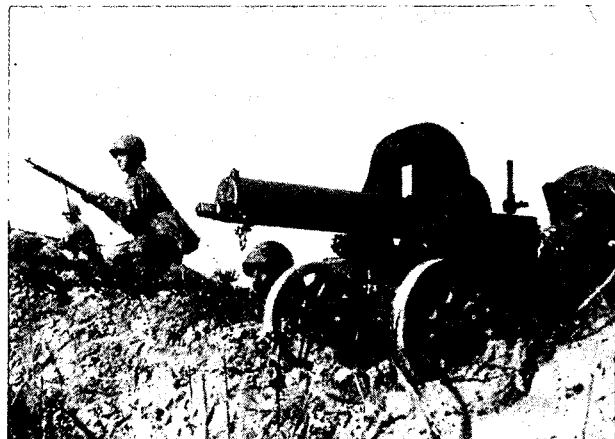
לכן צריך הקרב להתנהל בפריסה רחבה, בתוקפנות, תוך הצבת מכשולים בשטח מראש, או תוך כדי הנסיגה מבלי שיפריעו לתימרון המתוכנן של הכוחות המיועדים להתקפה.

צריך להסתיר את תנועת העתודות ובמיוחד עתודות השריון. אם התגלה תנועה זו, יש לתת לה הצדקה — אחרת יגרור הדבר צעדי-נגד מיידיים על-ידי הכוח התוקף.

עדיף להסתיר את התנועה ואת ריכוזי הכוחות ככל שהדבר ניתן. לנושא זה ישנן שתי משמעויות: האחת היא עצם ההסתרה, דהיינו שלא יידעו היכן מוסתרים הכוחות ומה מטרותם, דבר המושג למשל תוך תנועות לילה, ניצול מזג אויר גרוע והפעלת העלמה מושכלת; השנייה היא הצורך למנוע מהאויב את החשש וחיפוש העתודות אשר אי-הופעתן אינה הגיונית ודורשת הסבר. המגן מתגבר על הסתירה שבין שתי הדרישות הנ"ל תוך ביום הפעלת עתודה על-ידי ריכוז כוחות הכוללים שריון, מתוך הכוח הנסוג, והפעלתם בטכניקות של פעולות עתודה, ותוך פריסת יחידות-דמה והטעיה, אשר יביימו ריכוזי שריון ועתודות במקומות שהתוקף מצפה שיימצאו במהלך הקרב הקונקרטי.

אם התגלתה תנועת העתודות האמיתיות, יש לתת לה הסבר שימנע חשש של איגוף וריכוז להתקפת-נגד. במקרה הרוסי-גרמני, ההסבר היה שהפעולה היא כנגד המאמץ המשני או תנועה כדי לסייע לגזרה אחרת. תנועה כזו הגיונית כאשר הנסיגה מתנהלת בצורה מסודרת ומבוקרת ועולה ביד הכוח הנסוג לבלום את ההתקדמות בצורה סבירה. נקודה זו מהווה חיזוק נוסף לנאמר קודם, לגבי הצורך בניהול נסיגה.

אמצעי ביום אלה, עשויים להסיר מהתוקף את החשש למל-כודת, בהיותו שיכור ניצחון והתלהבות. יש להדגיש שבמהלך זה תוסתר לחלוטין תנועת הכוחות שהובאו לאגף או לעורף ופריסתם, במטרה לאבטח את איזור הפעולה.

● כושר העצירה של הקו השני. כושר העצירה הוא תנאי להצלחת התמרון. יש להבטיח בוודאות שהתוקף לא יפרוץ אותו, לפחות למשך הזמן הדרוש לתמרון הנייד של ההגנה. ברגע שכוחות העתודה מתיצבים באגפו ובעורפו של הכוח התוקף, נהפכים הם לסכנה היחידה והמיידידת לקיומו; הוא חייב להיערך מולם, להילחם בהם ולהפסיק לטפל במערך שעצר אותו.

לכל מערך הגנה יש קו שני, או אפילו שלישי, אולם, בדרך-כלל, קו זה הוא חלק מהיערכות מערכתית שלמה, ועשוי לא להתאים לתמרון קונקרטי. ברגע שכוח נסוג לקו הגנה שני, מוכן מראש, אין ביטחון שיהיה באפשרותו ובכוחו להניע כוחות מכריעים לעומק החזית, אפילו בשטחים שעדיין ברשותו. בעשותו זאת, הוא מפעיל למעשה התקפת-נגד רגילה של קרב הגנה. הוא עשוי להצליח לתקוף באגף, לכתר וכו', אולם בקרב כזה, חסרים הסממנים המאפיינים קרב הגנה ניידת, מתוכנן ומאורגן. יש להבדיל באופן ברור בין קרב שיש בו שלבי נסיגה, התארגנות ומעבר להתקפה, ובין מבצע מתוכנן מראש, שבו למרבה הפרדוקס, המגן הוא היוזם את מהלכי הקרב. כן יש להבחין הבחנה ברורה בין הגנה ניידת שהיא טקטיקה, לבין קרב נייד שהיא טכניקה של לחימה.

ובכן, יש צורך בעצירה ממשית. הדבר מחייב כוח-אדם, אמצעים וזמן שאין לוותר עליהם. בכל מקרה של תכנון הגנה ניידת מראש, בשטח מסוים, יש להקים את קו העצירה באופן קפדני ויסודי. יש להבטיח שאם התמרון לא יצליח, לפחות ייעצר האויב בקו ההגנה החדש, ועליו יתנהל קרב הגנה סדור. אין לאפשר לתוקף פריצה נוספת לעומק שטחי המגן.

כאן מתעוררת בעיה של „חיוב ההיגיון של האויב“. הקמת הקו הנוסף המיוחד, על ציר ההתקפה העיקרי שלו, עלולה להביא את התוקף למחשבה שניה, בשני כיוונים:

● כנראה שהמגן זומם תמרון כלשהו שיש להיוהר מפניו. משל למה הדבר דומה? לשחקן שח-מט המנסה להבין את כוונתו הסופית של יריבו בכל מהלך בודד ונפרד. ככל שהוא מנסה יותר, קל לו להבין את המשמעות הסופית של המהלך הקונקרטי שננקט.

● התוקף ישער שהמגן גילה את המגמות המערכתיות והטקטיות שלו, ולכן מערים המגן מכשולים על ציר ההתקפה המתוכנן. על כן עליו להשקיע יותר כוח, יותר מאמץ. אולי לשנות את שיטת ההתקפה — לשלב התקפה על הקו הקדמי

עד כאן הוסברה רגישותו של התוקף לציירי הדרכים, ופורטו פעולות המניעה שבידו לנקוט. אך מה מוטל על המגן לעשות כדי שיוכל להשתמש בדרכים לצרכיו? וכאן יש לזכור שלו יתרון גדול: השטח נמצא בידיו מראש. לכן עליו לנקוט צעדים כדלהלן:

● להכין אלטרנטיבות רבות, רצוי בשני האגפים, כדי להסיח את תשומת-לבו של התוקף מחד-גיסא, ולהבטיח לעצמו כושר תמרון מאידך-גיסא.

● להחזיק מראש בדרכים ובשטחים השולטים עליהן, בצורה ובכוחות שלא יעוררו תשומת-לב, ויחד עם זאת, ימנעו תפי-שתם על-ידי האויב אם יתקוף בכוחות קטנים.

● להפגין חוסר עניין, חוסר צורך וחוסר יכולת, לנצל את הדרכים שכביכול נמצאות כבר בשטח הכיבוש, או העשויות להיכבש על נקלה.

הוזכר הצורך שעל המגן לאבטח את איזור הפעולה על-ידי הצבת כוחות באגף, כדי למנוע כניסת כוחות אויב והתערבותם בקרב ההכרעה בתוך הכיס. אולם, יש לאבטח את האגף היבט חשוב נוסף, שעושה אותה לבלתי נמנעת. תיתכן סיטואציה שבגלל היערכות, יחסי כוחות כלליים וכו', אין המגן צופה אפשרות של התערבות מהאגף, ולכן יחליט לא להקצות כוחות לאבטחתו. אולם עליו לעשות זאת, בכל מקרה, מפני שבדרך-כלל, תמרון ההגנה הניידת מתבצע בזירה מצומצמת, באחד מקטעי החזית, כהמשך ממצב התחלתי, שבו כל הכוחות היו בקו הגנה רצוף אחד. באגף הזירה המתמרנת או בשני אגפיה, נמצאים כוחות שכנים, הממשיכים לבלום ולהגן בצורה סדורה. עם ביצוע הנסיגה, למרות שהיא טקטית וזמנית, נחשפים אגפים של כוחות שכנים, שהאויב עשוי לנצלם כדי לערער את יתרת המערך מאגפו או עורפו. המגן חייב לתת את הדעת על כך, להקצות כוחות, לתכנן את שיטת אבטחת האגפים שנחשפו, עד לסיום המוצלח של התמרון וההתיישרות מחדש בקו.

ניתוח גורמי הכישלון הגרמני במשחק המלחמה

הגרמנים נקטו את כל האמצעים כדי להבטיח את הצלחת המבצע. מסתבר, שבכל הקשור לרוסים ולתגובותיהם, הם צדקו והצליחו. ייאמר כאן בסוגריים שפרט למקרים בודדים, לא הצטיינו הרוסים בכושר תכנון מעולה. הם סמכו יותר על הכמות ועל התנופה. אולם, בכל הקשור להם עצמם, נכשלו הגרמנים כישלון חרוץ. שלוש הן הסיבות לדבר:

והשני במקביל וכו', ואולי היפוכו של דבר, לשנות את יעדי המאמץ העיקרי? כל האפשרויות הנ"ל גרועות עבור המגן. לכן מוטל עליו למנוע מהתוקף להרהר בכיוון זה. זאת יכול הוא לעשות, בין היתר, בדרכים הבאות:

- להיערך להכנת הקו השני, מאוחר ככל האפשר.
- להציג את הקו הנתפש כחלק ממערך כולל ורחב אחר, על-ידי הארכתו או הקמת קוים דומים בקטעים שונים ואחרים באותה גורה. זאת, בדרך של התבצרות אמיתית או מדומה. כך ימנע ניסיון להפנות את ההתקפה למקום אחר.
- בסיכום, קיימת העובדה התרגילית שהקו הגרמני נפרץ. לשם דיוק, יוזכר שהרוסים השכילו לעקוף את המערכים העיקריים והחזקים שהספיקו הגרמנים להכין, ולחמו ברכים, החלשים והבלתי מוכנים, פרצו דרכם ברגע שקו העצירה נפרץ. בטכניקת קות של היום, אין להעלות על הדעת אפשרות של ניתוק כוח מעורפו, תוך אי הגבלת התקדמותו עד ש"יתיבש לבד". לעומת זאת, אין הכרח לתקוף את האויב בכל מקרה רק לאחר שנעצר בקו העצירה ונלחם עליו. לעתים יש עדיפות לתקיפתו, עוד טרם הגיע לשם.

- חישוב מוטעה של זמן ומרחב. במבצע של הגנה ניידת, חישוב הזמן והמרחב, הוא עדין ומורכב ביותר. הוא אחד המסוכנים שבכל צורות הלחימה, אם לא המסוכן שבהם. התיאום חייב להיות מדויק; לוח הזמנים לכל שלב צריך להיות מוערך נכון וחייב לשלב את פעולות כל חלקי הכוח למסכת אחת מושלמת. הנושאים העיקריים הקשורים לזמן הם:

- תיאום בין שלבי הנסיגה לבין ההיערכות בקו העצירה, והריכוז של העתודה בשטחי ההמתנה. לוח זמנים של כל אחד מהגורמים נבדק בנפרד ומתואם.

- חישוב לוח הזמנים להתקפה, כולל שלב הכיתור, הפניה לאחור והתנועה למגע, כל זאת, תוך חישוב התקדמות האויב וחיזוי הישגיו, כושר עמידתו של קו העצירה בשלב הקונקרטי, ולאור זאת קביעת נקודת ההתנגשות הרצויה.

- שאיפה למציאת נקודת מפגש של הזמנים האופטימליים מבחינת שלמות הכוח הנסוג וקו העצירה. פריסתו הבלתי-מאורגנת של התוקף והחשתו המכסימלית; משך הכרעה קצר ככל האפשר כתוצאה מהפתעה; ריכוז הכוח ועדיפות היוזמה, וכן הזמן הארוך ביותר הדרוש להתערבות תגבורות אויב.

- חישוב לוח הזמנים לפריסת הכוחות המבודדים את איזור הפעולה, משך הזמן שיידרש להם ללחימה, כאשר בהתאם לכך יש לקבוע את עוצמתו של הכוח והאמצעים שיועמדו לרשותו.

- הערכת הזמן הדרוש להשגת ההכרעה, בהשוואה לזמן הדרוש לאויב לפרוץ מבחוץ אל תוך הכיס, להתערב בקרב, ובהתאם לזה לקבוע את עוצמת התקפת-הנגד ושיטת פעולתה. הנושאים העיקריים הקשורים למרחב הם:

- מרחב התנועה של הכוחות הנסוגים המשפיע על הפריסה ולוח הזמנים של שלבי הביניים בנסיגה.

- מרחב הפריסה ואופי השטח של מערך קו העצירה ולוח הזמנים של לחימה בו.

- מרחבי התמרון לקרב הנייד שיבטיחו סגירה על האויב לשם השמדתו, דהיינו, קביעת המקום, מועד ההגעה, כיוון התקיפה, משך הלחימה ושיטתה.

ניתן להניח שהגרמנים החמיצו את „נקודת האיוון“ האופטימלית

שצריכה היתה לחייב את התוקף להרפות מקו העצירה, בטרם התמוטט סופית, ולפנות בתנאי נחיתות של כוח ופריסה בשטח, מול כוחות העתודה שהתייצבו מולו ובאו להשמידו. כמו כן טעו הגרמנים בחישוב כושר ומשך הבלימה של כוח אבטחת האגף, מול התערבותו המהירה והמסיבית של הכוח התוקף השכן. יש מקום לבדוק אם הכיס שתיכננו, לא היה גדול מדי, והם עצמם נפלו לתוכו ואבדו בתוך מרחבי השטח והזמן הבלתי מחושיבים.

בסופו של דבר, כאשר פרצו הכוחות הרוסיים את קו העצירה, היה כוח ההתקפה הגרמני רחוק מאחור. לא רק שלא הספיק להגיע לקרב ההכרעה, אלא שנתקל בכוחות רוסיים שבאו להשמידו מהצפון.

- איכות הכוח המבצע. מבלי להיכנס להצגת הבדלי הרמה האישית והמוראלית בין הרוסי והגרמני בשלב זה של המלחמה, נדגיש רק שהכוחות הרומניים והבולגריים היו ברמה הרבה יותר נמוכה מהגרמנים בכל הקשור לכושר, כוונות ונכונות להילחם.

לשם ניהול וביצוע קרב הגנה כזה, יש לבחור במיטב הכוחות, המפקדים והמבצעים. אנשים בעלי עצבי ברזל, כושר לחימה מעולה, יכולת דיוק ותיאום מושלמים ומסורים בלב ונפש לעניין. כל המשתתפים בקרב יודעים שהם ויתרו על שטחם מרצונם החופשי, בהבטחה לחזור ולקחתו. הם יודעים שמוטל עליהם להכריע כוח עדיף, אשר הולך ומנצח, וזאת, תוך חדירה לשטח שאבד. הם יודעים גם שאי-עמידה בתנאי הקרב הזה ובדרישותיו הקיצוניות, לעריכת „ההצגה“ הנכונה, לתנועה הבלתי מתפשרת קדימה, בלוח זמנים מדויק ותוך לחימה עילאית, ימוטטו את המערכת. בסופו של דבר, מי שייצא חי בגופו, ימצא נפגע במצפונו ומתוסכל.

סיכום

במלחמת-העולם השניה נערך מספר קטן ביותר של תמרוני הגנה ניידת, מה שלא היה כלל בכל המלחמות שלאחריה, עד היום. זאת, ללמדך שמפקדים, אשר מבינים לאשורו את המושג בו הם משתמשים, רואים את הסיכון העצום שהם נוטלים על עצמם, על גייסותיהם, על הצבא ועל העם כולו. קורה שרעיון זה או אחר נהפך לאופנה ומפקדים מפריחים סיסמאות ריקות מתוכן, מבלי לדעת את גודל האחריות וההתחייבויות המעשיות הנובעות מקבלת החלטה כזו.

מבצע שמטרתו להרויח זמן, לחסוך בכוח ולהכניס את האויב למלכודת-מוות, עשוי להצליח רק בתנאים הבאים:

- השטח המתאים נבחר.
- המערכת אורגנה כהלכה.
- התמרון מתבצע תוך הסוואה מוחלטת.
- לוח הזמנים והתיאום נבחנו ותוכננו בקפדנות מושלמת.
- נבחרו הגייסות המעולים לביצוע המשימה.

במקרה של אי-הצלחה, יש לעשות הכל כדי לא ליפול לבור שאתה עצמך חפרת.

גנרל פריסנר למד את כל הלקחים ולאורם הכניס שינויים בתוכניתו המקורית, אולם עוד בתכנונו את „גוהל הקרב“, בעת היותו בסיור בשטח, הונחתה ב-20 באוגוסט ההתקפה הרוסית הגדולה, דבר שחייב אותו להמשיך לנהל את הקרב בדפוסי המקובלים.

המפקדה העוצבתית המפועלת

למה וכיצד

בנימין עמידרור

המודל הקלאסי

פיצול המפקדה העוצבתית, בכל הרמות, נוצר והונהג בכל הצבאות כתוצאה הכרחית מצרכי השליטה על הכוחות בשדה המודרני, מכאן, ומאפשרויות השליטה שיצר הרדיו, מכאן, בספר זכרונותיו מגדיר פילדמרשל ב. מונטגומרי את המודל שניתן לכנותו „קלאסי“, של המפקדה המפועלת: „את מפקדתי פיצלתי לשלושה דרגים (echelons):

- מפקדה טקטית (Tactical H. Q.)
- מפקדה עיקרית (Main H. Q.)
- מפקדה עורפית (Rear H. Q.)

„המפקדה הטקטית‘ היתה המפקדה ממנה הפעלתי פיקוד ושלי-טה אישיים על הקרב... המפקדה העיקרית‘ היתה הגרעין המרכזי של ארגון המפקדה כולו. מן המפקדה הטקטית‘ נתתי פקודות בעל-פה למפקדי-המשנה שלי, ומלאכת המטה הכרוכה בכך נתבצעה במפקדה, העיקרית‘ ובמפקדה, העורפית‘. ראש המטה וקצין המנהלה הראשי נמצאו שניהם במפקדה העיקרית‘...“

„המפקדה העורפית‘ היתה הדרג המנהלי של ארגון המפקדה. בה נמצאו אגפי השלישות והאפסנאות“.

הבעיה — שלמות תוך פיצול

בעייתיות ארגונה והפעלתה של המפקדה המפועלת מקורה בכך, שבעוצבה ישנו מפקד אחד ומטה אחד ואי-אפשר אחרת. המטה בנוי באופן שכל מרכיביו משלימים זה את זה וכמעט אינם חופפים, שאם לא כן תיווצר כפילות משתקת. שלמות אורגנית אחרת מהוים המטה בכללו עם המפקד. פיצול המפקדה מפריד פיזית בין מרכיביה ולכן יש לעשותו באורח אשר יבטיח פעולה מתואמת ומושלמת, במידת האפשר בתנאים הנתונים.

תיאום פעולת, המפקדה העורפית‘ עם, העיקרית‘ אולי איננו קל, אבל ודאי שאיננו קשה מדי או מורכב, משום שזו עוסקת בתחזוקה וזו במבצעים. לא כן תיאום חבורת הפיקוד הקדמית עם, המפקדה העיקרית‘, ששתיהן עניינן הניהול המבצעי. הגדרה נכונה של הפיתרון התורתי מביא הגנרל הגרמני פון זנגר, בספרו „ללא תקוה וללא פחד“ (הוצ‘ „מערכות“, 1973):

המפקד — במקרה זה, של הדיביזיה — מנהל את הלחימה משדה-הקרב, ואילו „במפקדה העיקרית הנייחת שמאחור נמצאים קצין האג“מ, קבוצת המטה האחראית לבקרה המבצעית, קצין הקשר ומפקד הארטילריה, הקשורים באמצעות רדיו עם מפקד הדיביזיה, ופועלים בתיאום עימו. לקצין האג“מ, המתפקד כאן גם כראש מטה, ניתנה מידה מרובה של עצמאות. בשעת חירום הוא נותן פקודות לכל יחידות הדיביזיה, שאינן מנוהלות ישירות על-ידי מפקד הדיביזיה באותה עת. הוא מנהל את תנועתה של הדיביזיה בעקבות צוותי המובילים, מקצה את אבטחות האגף ומחזיק את העתודה בכוננות. הוא נמצא בקשר עם מפקדת הקורפוס... עם הקורפוסים השכנים ועם קצין האפסנאות (אשר נמצא ב„עורפית‘ ומפעיל אותה — ב.ע.)... בלילה חוזר מפקד הדיביזיה למפקדתו העיקרית הנייחת, שהועתקה כבר אל קרבת החזית בשעת ההתקדמות. כאן הוא דן עם קצין האג“מ על התקפת יום המחרת. מכאן הוא גם משוחח עם מפקד הקורפוס...“

אכן, על פי העיקרים הללו נהגו כל המפקדים והמצביאים שידעו את מלאכתם. אין דרך טובה יותר לאפשר למפקד שיפקד ולמטה שיפעל בעבודת-מטה, תוך עבודה במקביל והשלמה הדדית כמעט מלאה.

גורם הפיצול — יעילות התפקוד

גם כאשר מגבלת הפיצול מפוצה על-ידי נהלי עבודה וחלוקת תפקידים נכונים, בכל זאת נפגמת עבודת הפיקוד והמטה. לכן מוצדק הפיצול רק מפני שנוקו יוצאים בשכר שיפור השליטה בקרב.

בצבאות כמו זה של ארה“ב, אשר תורת המטה שלהם לוקה בחסר ומפקדותיהם נפוחות ומסורבלות מדי, נוהגים להצדיק את הפיצול בנימוקים שאופיים כמזתי בעיקרו. ספר תורתי אמריקני מסביר את הפיצול קודם כל בכך, שיאפשר „פיזור רב יותר של כוח-אדם וציוד“. בספרות מקצועית מערבית אחרת, המושפעת ישירות מצבא ארה“ב, נמצא נימוקים ברוח דומה: „אמנם המפקדה בנויה בצמצום רב, אך אף-על-פי-כן הינה גוף מנופח למדי“.

זוהי שגיאה בסיסית. אם הגודל מפריע, משמעות הדבר רק שהמפקדה תפוחה מדי לתכליתה ויש לצמצמה עד שגודלה לא יקשה על מילוי תפקידיה באורח, במקום ובמהירות הנוצרים. כבר ציינתי במאמר קודם, שהגרעין המהותי של המפקדה תמיד מצומצם מאוד ורוב מניינה מורכב מפונקציות-משנה המסתעפות ממנו. באלה ניתן לקצץ במידה ניכרת מבלי שייפגע הגרעין.

הפיצול אחורה — „עורפית“ מ„עיקרית“

פיצול זה ייווצר, ככלל, כבר בשלב המוקדם של כינוס הכוח לפני הקרב ויימשך כל עוד מתנהל הקרב הנייד, אף אם יימשך שבועות או חודשים רצופים. גורמיו הם:

- א. תחומי אחריות. גבולו האחורי של איזור הלחימה מפריד בין תחום האחריות המבצעי בו מטפל האג“מ ובין תחום האחריות בו מטפלים גורמי המנהלה שבמפקדה.
- ב. מיקום המרכז התחזוקתי. הגוף המפעיל את השליטה התחזוקתית חייב להימצא בסמיכות יחסית לאיזור פריסת המתקנים התחזוקתיים המשרתים את עוצבתו. השליטה הטק-

טית מחייבת מיקום סמוך לאיזור הלחימה, או בתוכו ואיננה מושפעת ישירות ממידת ריחוק מקורות ההספקה. ג. מידת הניידות. התשתית התחזוקתית סטטית באופיה. העתקת מתקנים ראשיים או מרכזיים או שינויים של ממש ברשת הדרכים נמשכת שבועות או חודשים. התנועה התחזוקתית מתנהלת רובה על הדרכים הקיימות והמוגדרות. נחוץ ואפשר כי גוף השליטה התחזוקתית שבמפקדת העוצבה ידלג לעיתים נדירות יחסית ובדרך כלל לאורך אותו ציר תחזוקה מרכזי.

הקרב המודרני, בעיקר בזירה כשלנו וכשהכוחות ממונעים, נייד באופיו. כיוון שמידע עדכני וישיר מן הקרב חיוני לשליטה הטקטית, נדרשים גופי השליטה הטקטית — כלומר, המפקד ובמידה פחותה גם, „המפקדה העיקרית” — לשנות בתכיפות יחסית את מקומותיהם ואת מוקדי תשומת-הלב.

ד. תיאום השליטה התחזוקתית עם הטקטית יובטח מכוחם של גהלי עבודת-מטה וכנונים:

1) „המפקדה העורפית” מכוונת ומודרכת על-ידי „העיקרית”.
2) בקרבת איזור הלחימה או בתוכו נוצרת חפיפה בין שתי הרשויות, אך אין כפילות בשליטה, כיוון ששם נחשבת הפעילות התחזוקתית כפעילות מבצעית מובהקת. כל תורות-המטה גורסות שהאחריות עליה מוטלת על האג”מ או „המבצעים”. במטה הגרמני-פרוסי נמצא באג”מ, לצורך זה, „קצין הספקה קרבית”.

3) קצין האפסנאות העוצבתי שוהה תכופות ב,מפקדה העיקרית”. ברמות הגבוהות — נאמר, מארמיה (מערכית) ומעלה — נראה שמוטב כי ימצא באורח קבוע ב,„עיקרית”, אפילו שרוב האגף שלו ימצא, כנדרש, ב,„עורפית”. כן יוכלל ב,„עיקרית”, החל ברמת הקורפוס ומעלה, האלמנט התחזוקתי של ה,„תנועות”, „ההיסעים”.

תכונות „המפקדה העיקרית”

„המפקדה העיקרית”, כשמה כן היא — הפצל העיקרי של המפקדה העוצבתי. „עיקריותה” מתבטאת בחמשת אלה:

א. „העיקרית” מורכבת מן האלמנט המרכזי של המטה, הוא האג”מ (או בשיטת צבא ארה”ב ושכמותה — מן המחלקות „המתאמות” של „מבצעים” ו,„מודיעין”) על כל הגורמים המתואמים — קשר, סיוע, הנדסה וכו’.

ב. ממילא מהווה „העיקרית” גם את צומת הקשר והדיווחים שבעוצבה.

ג. רק מן „העיקרית” או באמצעותה ניתן לשלוט ביעילות ובמשך כל הזמן על כל המאמצים המבצעיים והמנהלתיים העוצבתיים ועל כל האלמנטים הלוחמים, המסייעים והמשרי-תים בחזית, באגפים ובעורף.

מעשית, מכוונת „המפקדה העיקרית” את המאמץ התחזוקתי כולו, באמצעות „העורפית”. בתחום המבצעי אחראית „העיקרית” על כל מאמצי-המשנה, שאין המפקד מטפל בהם ישירות וגם מסייעת למפקד בשליטה על אותם מאמצים, אשר ייחדם לטיפולו האישי. כל „חור” הנוצר בשליטת המפקד מתמלא אוטומטית על-ידי „העיקרית”.

ד. רק ב,מפקדה העיקרית” נמצאים ופועלים יחד המפקד ועיקר מטהו. מן „העיקרית” יוצאת חבורת הפיקוד הקדמית ואליה היא חוזרת. בה, לא בחבורת הפיקוד הקדמית, יש

לראות את המפקדה הקבועה של המפקד, בעת ניהול המבצע. נהל-הקרב שלאחר שלב כינוס הכוחות — ובוודאי במשך הלחימה — מתנהל ב,„עיקרית”.

ה. האחראי על „המפקדה העיקרית” הוא תמיד הפונקציונר הבכיר שבמטה — ראש המטה או קצין האג”מ בהתאם למבנה-המטה ולרמת העוצבה.

הרכבה התקני של „המפקדה העיקרית”

כל תיאורי המבצעים, ומבנה כוחותיהם בפועל, מצביעים על הצורך כי בתקן הקבוע של „המפקדה העיקרית” יימצאו:

- ראש המטה (אם קיים).
- קצין האג”מ.
- קצין המבצעים העוצבתי.
- קצין המודיעין העוצבתי.

כל יתר קציני המטה ומפקדי היחידות העוצבתיים מתואמים על-ידי האג”מ על-פי השיטה הבריטית, או על-ידי „המבצעים” ו,„המודיעין”, על-פי השיטה האמריקנית.

נציג הסיוע. על-פי המודל הגרמני ממלחה”ע ה-2, שראינוהו אצל פון זנגר, יימצא מפקד הסיוע ב,מפקדה העיקרית”. הבריטים רוצים שמפקדתו תהיה צמודה ל,„עיקרית”, אך שהוא עצמו יימצא תמיד סמוך למפקד וייצא עמו בחבורת הפיקוד הקדמית.

נציג אפסנאות. מונטגומרי מונה את קצין האפסנאות העוצבתי ב,מפקדה העיקרית”, אך נראה כי כוונתו רק מרמת הארמיה ומעלה. על כל פנים, ברור כי אגף האפסנאות מקומו ב,„עורפית” וכי מרמת הקורפוס ומעלה יש לו ב,„עיקרית” רק נציגות — היא מחלקת ה,„תנועות” (movements). אין חשיבות לקביעת מיקומו הקבוע של קצין האפסנאות, משום שבפועל מן הראוי שיימצא בתנועה מתמדת בין „המפקדה העיקרית” ל,„עורפית” ולעיתים מן „העורפית” אל מתקני התחזוקה המשרתים אותו.

תכונות „המפקדה העורפית”

„המפקדה העורפית” מופקדת, כאמור, על ניהול המאמץ התחזוקתי והשלישתי. מנהל אותה קצין התחזוקה הבכיר. יימצאו בה כל גורמי השלישות וכן גורמי האפסנאות, מחוץ לנציגות שב,„עיקרית”.

ביטול „המפקדה העורפית” —

קלקול המודל הנכון

מאז מלחה”ע ה-2 שקע צבא ארה”ב במלחמות מוגבלות וסטטיות למחצה. זאת, בצירוף חסרונותיה הבסיסיות של תורת-המטה שלו, הנוטה מעצם טבעה לסרבול ולהתנפחות, הן שגרמו כי יחסל את „המפקדה העורפית”, על-ידי העתקת קציני האפסנאות וקציני השלישות, על אגפיהם, ל,„עיקרית”. צעד זה סותר לחלוטין את כל הדוגמות ההיסטוריות הטובות והבדוקות ונוגד בתכלית את עצם הגיון פיצול המפקדה. אין בו תועלת, אך נוקיו מרובים:

א. „העיקרית-העורפית” הינה „מפקדה אחודה” לכל דבר. כלומר, המפקדה העוצבתיית כלל איננה מפוצלת, למרות שאותם צרכים אשר הכתיבו פיצולה במלחה”ע ה-2 שרירים ומחייבים, לפחות באותה מידה, גם כיום.

ב. „העיקרית-העורפית” תיקרע, בהכרח, בין צרכי השליטה התחזוקתית — אשר יכתיבו מיקום עורפי, סטטיות יחסית

ו, מבט לאחור" — ובין דרישות השליטה הטקטית, הלוחצות למיקום קדימה, לניידות יחסית ולמיקוד תשומת-הלב לפנים. ג. נטרול, "המפקדה העיקרית" והשליטה המבצעית ממנה. מפני שחבורת-הפיקוד מתפצלת מן, "העיקרית" קדימה, דומה כאילו התחום המבצעי מכוסה על-ידי שניים משלושת פצלי המפקדה, לכן, נוטה, "העיקרית-העורפית", משאוחדה, לעסוק בעיקר בתחום התחזוקתי, שאין מי שינהלנו זולתה. משמע הדבר, ש, "העיקרית" תהיה ממוקמת במקום מרוחק מדי מאיזור הלחימה, וגם תשומת-לבה תתמקד באיזור העורפי, שם פרושים מתקני התחזוקה, לפחות כמו בנעשה באיזור הלחימה. מפקדה כזו לא תוכל, בשום פנים, לתפקד כ, "עיקרית" ובוודאי שלא יהיה לאל-ידה — ולו משום מיקומה וסרבולה בלבד — ליטול חלק ממשי בשליטה המבצעית.

ד. שיבוש השליטה התחזוקתית. עצם נטרול, "המפקדה העיקרית" מן השליטה המבצעית משבש את שליטתה התחזוקתית. כי את ההכוונה המבצעית לפעילות התחזוקתית אין חבורת-הפיקוד הקדמית מסוגלת לספק. שיבוש נוסף עשויה לגרום העובדה, שלכאורה נשארה, "המפקדה העיקרית" מבצעית באופיה וככזאת נשלטת על-ידי האג"מ.

ה. ניפוח חבורת-הפיקוד הקדמית — עד נטרולה. חבורת-הפיקוד חייבת, כאמור, להישען באורח מכריע וקבוע על "המפקדה העיקרית" ולהסתייע בה. כיוון שנטרלה — על-ידי שאוחדה למעשה עם, "העורפית", הפכה תחזוקתית מדי באופיה, נעשתה מסורבלת ומוקמה אחרונת מכדי שתוכל לתפקד בשליטה על המבצעים הטקטיים — גובר בהכרח הצורך להעביר את קציני המטה האג"מיים הראשיים מן, "העיקרית-העורפית" אל חבורת-הפיקוד. התוצאה היא, כפי שיפורט בהמשך, שחבורת-הפיקוד מתנפחת ומסתרבלת עד שאינה מסוגלת לנוע קדימה ובתכיפות הנדרשת, אלא נעשית סטטית וגדולה מדי וקציני-המטה האג"מיים שבה אינם מסוגלים, כמובן, להפעיל עבודת-מטה יעילה. יציאתם מן, "המפקדה העיקרית" מחסלת למעשה את עצם האפשרות שה, "עיקרית" תפעל כמפקדה. במלים אחרות, חיסולה למעשה של, "העורפית" על-ידי איחודה-מחדש עם, "העיקרית", מחוץ להיותה שלילית כשלעצמה, גורמת תגובות שרשרת, ההורסות את כל המבנה, המסגרות והנהלים של השליטה הנכונה והטובה. הפיתרון למשגה גרסיבי זה, הוא — הוצאת גורמי האפסנאות והשלישות מן, "המפקדה העיקרית", הסגתם אחרונת וגיבושם כ, "מפקדה עורפית" של מפקדת העוצבה. "העיקרית", שצומ-צמה הרבה וגם שבה ונעשתה מבצעית-אג"מית מובהקת, מקודמת עתה קרוב יותר לאיזור הלחימה. קציני המטה האג"מיים ש, "נשאבו" לחבורת-הפיקוד חוזרים כולם ממנה ל, "עיקרית" ושבים ופועלים בראש אגפיהם/מחלקותיהם.

הפיצול הטפל — "מפקדה טקטית קדמית"

מונטגומרי ראה את, "המפקדה הטקטית", הקדמית ל, "עיקרית", כפיצול קבוע — אך ורק מרמת הארמיה ומעלה: "המפקדה הטקטית היתה המפקדה ממנה הפעלתי פיקוד ושליטה אישיים על המערכה. היא היתה יעילה מאוד וניידת בתכלית ומורכבת בעיקרה מאנשי קשר, צופן ופיענוח, קציני-קישור, גייסות-אבטחה ומטה-מבצעים קטן מאוד, שתכליתו קיום המגע עם התפתחויות הקרב."

אבל, מוסיף מונטגומרי וקובע, אין ה, "מפט"ק" ניתנת ליישום אלא מרמת הארמיה ומעלה, ואין בה כל צורך מרמת הקורפוס ומטה, כיוון שמפקד קורפוס צריך שיימצא תחת ידו כל מנגנון-המטה שלו, לשם ניהול המבצעים הטקטיים, בעוד ש, "מפקד ארמיה יכול להפיק את מיטב התוצאות רק כשפועל מ, "מפקדה טקטית". כלומר: מפקדה כזו נחוצה ומתאימה רק לרמה, שאין לה קשר ישיר עם ניהול המבצעים הטקטיים ועם פרטי הלחימה. ברמות שיש להן קשר כזה — האוגדה וה-קורפוס — אי אפשר ואין צורך או טעם ב, "מפט"ק".

בכל מקרה, אין ה, "מפט"ק" בגדר פיצול מהותי — כמו, "המפקדה העורפית" או חבורת-הפיקוד הקדמית אלא רק פיצול טכני, לא קבוע וטפל.

חשוב גם להדגיש שמכל הבחינות — תפקוד, ייעוד, מיקום, הרכב ואורח-פעולה — שונה ה, "מפט"ק" לחלוטין הן מן, "המפקדה העיקרית" והן מחבורת-הפיקוד ואיננה בגדר תחליף כלשהו לשתייהן, גם כשהיא קיימת ומופעלת באורח מסודר.

הפיצול קדימה — חבורת-הפיקוד

מן, "המפקדה העיקרית"

נוכחנו קודם כי המודל של מונטגומרי אינו כלל, "חבורת-פיקוד קדמית" (Forward Command Group). השמטה זו תימצא גם בכתבי כל המצביאים האחרים, שנזכרו קודם. סיבתה איננה הזנחה או שכחה, אלא העובדה, שחבורה זו הינה לא יותר מאשר יישומו הממוסד, כיאה לימינו, של אקט "יציאת המפקד קדימה". מקובלה בסיסית ומוצקה היא שאין מפקד יכול — ולכן גם איננו רשאי — ליתן פקודות מבצעיות קונקרטיות, כאשר איננו נמצא במגע בלתי-אמצעי ושוטף עם המתרחש בשדה-הקרב. כך בלחימה סטטית ובוודאי בלחימה ניידת. הופעת הטלפון וקשר-הרדיו הועילה רק לחזק מוסכמה זו, משום שהובהר כי לא בעיית מהירות הקשר שנפתרה היא המחייבת שהמפקד יימצא לפנים, אלא קודם כל ובעיקר ההכרח שיידע את הנסיבות אשר לאורן יעוצבו תכניותיו ובהן יבוצעו פקודותיו. אולם, משמתקדם המפקד לתוך איזור הלחימה, חייב הוא להימצא בתנועה מתמדת או לפחות תכופה מאוד, הן לשם צפיה על הנעשה בשדה-הקרב והן להגנתו העצמית, וכן עליו להתכונן לכך שלפתע ייקלע לתוך הלחימה ממש או לתוך שטח מופה באש האויב. בתנאים אלה, אי-אפשר להפעיל מטה. הפער הנוצר בין הכרח מלאכת הפיקוד ובין הכרח פעולת המטה הוא-הוא הגורם הראשי, שבגללו מתחייב פיצול חבורת-הפיקוד הקדמית מן, "המפקדה העיקרית" קדימה.

הגורם הכמותי הינו שני בהשפעתו ומשני במשקלו. אמנם גם, "המפקדה העיקרית" המצומצמת ביותר עדיין תהיה גדולה מכדי שתטולטל יחד עם המפקד בקו הגייסות הלוחמים, אך להמחשת הדברים נאמר, כי אפילו די היה ל, "עיקרית" בשני כל-ירכב בלבד, בכל זאת מן ההכרח היה שתישאיר מאחרי החפ"ק ותהיה סטטית ממש, אחרת לא יהיו המטה והמפקדה בכללה מסוגלים לתפקד.

גודל חבורת-הפיקוד הקדמית

בספרו, "עם רומל במדבר" מתאר ה. שמיד, אשר שימש זמן-מה עוזר אישי לרומל, את חבורת-הפיקוד של רומל, שעה שזה היה מפקד, קורפוס אפריקה: "יצאנו מן, "המפקדה הקדמית"

(העיקרית' — ב. ע.) בקבוצת-הקרב הרגילה שלנו — שתי מכוניות פתוחות ושתיים "מחוץ לרומל עצמו נמנו על החבורה שלישי האישי, משרתו, קצין העיתונות ושמיד. כעבור זמן נעשה רומל מפקד ארמיה, ואז הצטמצם המטה האישי שלו לשמיד (שמילא את מקומותיהם של השלישי האישי הוותיק שחלה ושל קצין העיתונות שהחזר), לשרת האישי ולפקיד-קורפורל; שלושה אנשים — למפקד ארמיה! תכופות מאוד יצא רומל במכונית בודדת ונקלע בשל כך לצרות רבות; או שטס במטוס-הקל שלו ופיקד ממנו באמצעות פתקים שהשליך או בנחיתות מאולתרות. בשלב מאוחר יותר פיתח לעצמו רומל את הנוהג של גרירת ראש-המטה שלו עמו ובכך גרם, בכמה מקרים, שניהול הקרב יעבור למעשה לידי קצין האג"מ, סא"ל ואסטפל, שנשאר ב,מפקדה העיקרית" (בשיטה הגרמנית-הפרוסית, בדומה לבריטית, אין סגנים למפקדי העוצבות, בכל הרמות). נוהג זה גונה פה אחד, ובצדק.

גנרל פרייברג הגני-זילנדי — בעת שפיקד על דיביזיה ואחר-כך על קורפוס במסע מאל-עלמיין לטוניס — הפעיל חבורת-פיקוד-קדמית שנעה על 4 טנקים קלים, "סטיוארט". קיפנברגר, מחבר "בריגדיר הרגלים", המספר לנו זאת בספרו, נע קדימה ברכב-סיוור, "ווייט" בודד.

בשמשו מפקד ארמיה בפלישה לרוסיה, נהג גודאריאן, לפי עדות עצמו בספרו, "מפקד השריון", לצאת מן, המפקדה העיקרית" שלו עם, "מפ"ט"ק" גידת שהרכבה: "שני כלי-רכב משוריינים נושאי רדיו (חל"מים — ב.ע.), מספר מכוניות בעלות הנעה קדמית (פתוחות, להסעת מפקדים — ב.ע.) וכמה רוכבי אופנוע". בהרכב זה הגיע, בדרך כלל, עד למפקדות הקורפוסים והדיביזיות ומשם היה ממשיך קדימה עם חבורת-פיקוד מצומצמת בת 2-3 כלי-רכב.

גנרל פון זנגר-אטרלין רואה, על סמך נסיונו ולקחי המלחמה, את מפקד דיביזיות-השריון נע לעמדת פיקוד קדומנית, כשהוא, משתמש בטנק פיקוד או ברכב משוריין אחד ומצויד בשני משדרים.

בתקן של מפקדת דיביזיות-השריון האמריקנית הנוכחית, שכלל איננו מצטיין במידת הצמצום, נמנים בחבורת-הפיקוד הקדמית של המפקד: "נגמ"ש פיקוד וסיוור" (מ'144) אחד וג'יפ אחד.

אכן: שני כלי-רכב/טנקים ו/או נגמ"שים ו/או ג'יפים — זוהי כל חבורת-הפיקוד הקדמית כולה. לצורך עצם מלאכת הפיקוד די למפקד, ששרותו מערכות-קשר מודרניות, ברכב אחד בלבד. הרכב השני יישמש רכב-פיקוד חליף וכן לאבטחה עצמית. כאשר גרעין חבורת-הפיקוד כולו עולה על רכב אחד, ניתן להעבירו כמות-שהוא גם במסוק ואף להפעילו ממנו. זהו כשלעצמו גורם מכריע בקביעת גודל החבורה, משום שכל מפקד עוצבה, ובוודאי כל מפקד אוגדה ומעלה, ימצא עצמו תכופות מאוד מסייר את שדה-הקרב במסוק וגם מפקד ממרוי-מים על מהלכי-לחימה. דברים אלה יפים לגבי כל מפקד, בכל רמת-עוצבה, מחטיבה ועד קבוצת-ארמיות.

תכונות חבורת-הפיקוד הקדמית

א. מספר כלי-הרכב: כפי שפירטנו קודם, תכלול חבורת-הפיקוד — בכל הרמות — 2 כלי-רכב בלבד, ורכב נוסף של מפקד הסיוע, אם יצטרף אליה.

ב. הפונקציונרים הקבועים: הפונקציונר המהותי היחיד שמ"קומו יכירנו באורח קבוע ותקני בחבורה הוא המפקד לברו. אליו יתלוו תמיד עוזרים או קציני-מטה אישיים (רל"ש, שלישי אישי וכיו"ב), סגל קשרים, נהגי הרכב ומאבטחים. אף קצין-מטה ראשי או עיקרי — כלומר, ראש אגף או מחלקה, או קצין-מטה מתאם — איננו יכול להועיל למפקד ואיננו יכול למלא את תפקידו בהיותו בחבורת-הפיקוד. לכן, אף אחד מהללו לא יימצא שם בכלל.

מן הסיבות שהבאנו למעלה, אין כל אפשרות להפעיל בחבורת-הפיקוד הקדמית עבודת-מטה. לכן, כל קצין-מטה המשתתף בה מתבזבז שם לחלוטין, בעוד היעדרו מן, "המפקדה העיקרית" גורם לשיתוק המפקדה הזו או לניטרולה, משום שהמטה בנוי על קצין אג"מ, קצין מודיעין או קצין קשר — אחד בלבד מכל סוג.

מפקד הסיוע יצטרף תכופות, עם רכב-פיקוד אחד, לחבורת-הפיקוד הקדמית, מפני שהוא היחיד, בין מפקדי-המשנה המב-צעיים, שתחום אחריותו הקבוע משתרע לכל רוחב ועומק גורת העוצבה וביכולתו להתערב, אמנם רק באש, במהירות גדולה יותר מכל נקודה שבתחום אחריות העוצבה. אולם אין לראותו כפונקציונר תקני קבוע בחבורה, ובמקרים לא מעטים מקומו הנכון הוא ב,מפקדה העיקרית". בכל המצבים, תיאום הפעלת הארטילריה עם הדרגים הלוחמים — ובוודאי התחוו-קתיים — ייעשה, כמובן, על-ידי, "העיקרית".

ג. אמצעי הקשר והשליטה: חבורת-הפיקוד הקדמית קשורה ושולטת באמצעות הרדיו בלבד.

הרדיו-טלפון הוא אמצעי נוח יותר, מכל הבחינות, אך, "הציוד הנושא" (תרגום המונח האמריקני Carrier Equipment) הנוכחי, ככל שהוא קומפקטי, נוח להפעלה וקטן-ממדים יחסית לקודמיו, בכל זאת סובל עדיין ממגבלות נפח וביצועים שבגללן אי-אפשר להתקינו ברכב-פיקוד ולהפעילו משם. לכך יידרשו כלי-רכב יעודיים נפרדים, אשר יסרבלו את פעולת החבורה, יהפכו סטטית יותר מן הראוי ויכפילו את גודלה. לפיכך, עד שלא יותן להתקינם כ,טרמפיסטים" על רכבי-פיקוד רגילים ייצא יתרונם בנוקם.

ד. חבורת-הפיקוד הקדמית איננה תחליף ל,מפקדה העיקרית" משום בחינה ולכל צורך. בה אין המטה יכול לתפקד כמטה; אי-אפשר לה שתמש מרכז לקליטת נתונים ולעיבודם; או צומת המקבל ופולט דיווחים ופקודות; ואין היא אמורה או מסוגלת לשלוט, באורח ישיר ומתמיד, כדרוש, בנעשה באג"פ העוצבה, בכל מאמציה המשניים ובמערך התחזוקה שבי-עורפה.

חלוקת היממה של המפקד

תורת המטה הבריטית גורסת, כי בעת ניהול הלחימה ייצא המפקד עם חבורת-הפיקוד הקדמית מדי בוקר קדימה, ישוב ל,מפקדה העיקרית" לקראת ערב וישהה בה במשך הלילה. רק במקרים יוצאים מן הכלל, כאשר הדבר לא מתאפשר פיזית, לא ישוב המפקד עם ערב ל,עיקרית". פון זנגר קובע גם הוא, כלקח פיקוד: "בלילה חוזר מפקד הדיביזיה למפקדתו העיקרית רית הנייחת, שהועתקה בעקבות החזית בשעת ההתקדמות". גודאריאן, ב,מפקד השריון" מתאר מקרה, במהלך ה,בליץ" ברוסיה, בו נאלצו, מחמת תקלה, הוא ו,המפקדה העיקרית"

אחודה וערוכה לתפקד בשדה — אסור שיעלה על 30—50 כלי-רכב, בהתאם לרמת העוצבה. כמות זו תתחלק בין שלושת הפצלים.

גודל חבורת-הפיקוד הקדמית איננו מושפע, כאמור, מרמת-העוצבה והוא 2 כלי-רכב. בתוספת רכבו של מפקד-הסיוע, במקרה שזה מצטרף. בהיות גודל החבורה קבוע ומינימלי ביותר, ומפני שהמפקדה העורפית סטטית יותר באופיה ועור-פית יותר במיקומה, הרי בעיית גודל המפקדה מתמצית, למעשה, בגודל „המפקדה העיקרית“.

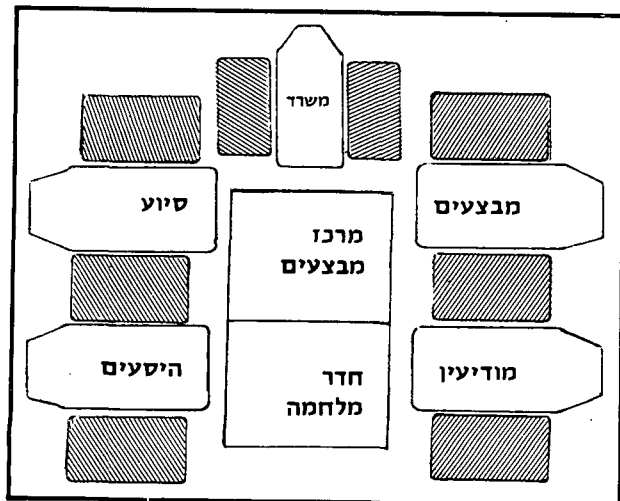
גודל „המפקדה העיקרית“ ואמצעיה

במאמרנו הקודם, בו הרחבנו בשאלת גודל המפקדה, תיארנו את מודל-האב המתאים ביותר לבסס עליו את „המפקדה העיקרית“. הריהו שוב כאן, כישומו ב„עיקרית“ של קורפוס. מאפייניו הם:

א. קרונוט משרד. רכב הפיקוד של המפקדה איננו משאית ממותקנת או רכב קרבי קיים מוסב, אלא קרון משוריין גדול, עם הנעה קדמית, שמלכתחילה נבנה לשמש משרד נייד. רכב בודד ממין זה יכול לבוא במקומם של 4 נגמ"שים מוסבים. מכשירי-הקשר, עזרי-המטה ואבזרי-המשרד השונים ממותקנים בתוך הרכב. יריעות אוהל, או לוחות מתקפלים מחומר קשיח קל, קשורים לקרון מכל צדדיו, באורח שניתן לפרשם במהירות ובכך ליצור, משני צדי הקרון — ואם יש צורך, גם בחזיתו — עוד 2—3 חדרי-משרד נוספים. החלל שבין הקרו-נות, לאחר שמתכסה בגג, נעשה „מרכז מבצעים“ (או „חדר מלחמה“), ופתחי המשרדים שבקרונוט פונים לתוכו. מפני גודלו, ניתן למתקן על גג הקרון ובצדדיו את כל אמצעי-העזר הנחוצים לקיום אנשיו וציודו ולהפעלתם, כך שהקרון מסוגל „לשאת את עצמו“ משך כמה יממות.

כיוון שהקרון הוא לב ועיקר המשרד המחלקתי, הריהו מאפשר עבודה רצופה גם תוך כדי תנועה או בעת עצירות תכופות וקצרות, בכל תנאי מזג-האוויר. כושר-המעבר הרב שלו מאפשר את תנועתו בשטח בעל עבירות נמוכה ושריונו מספק מחסה מרסיסים. קרונוט כאלה, בייעוד זה, הופיעו והופעלו בעילות מרובה כבר בראשית מלחמת-העולם ה-2.

ב. ריכוזיות המטה. כל אגפי המטה פועלים תמידית בסמיכות פיזית. זוהי הערובה ביותר בטוחה לעבודה מתואמת

שלו, לשהות בלילה בשני כפרים נפרדים, מה שנחשב בעיניו „מצב עניינים גרוע, מנקודת ראותו של הפיקוד“. כמפקד ארמיה, שהיה יורד כמעט בקביעות לא רק לקורפוסים ול-דיביזיות, אלא אף לחטיבות, לגדודים ואף לפלוגות המובילות, נהג גודאריאן — גם בשיא ה„בליץ“, כשקצב הלחימה היה רצחני וטווחיה היומימיים ארוכים מאוד — לשוב כל ערב למפקדתו העיקרית. רומל התפרסם אמנם בחריגותיו מן הנהלה הנכון והמקובל המתואר, אך ככלל נהג גם הוא לחזור לפני חשיכה ל„עיקרית“ שלו.

מן המוסכמות שאינן ניתנות לערעור היא, כי לצרכי מלאכת הפיקוד והשליטה הטקטיים אין אמצעי-הקשר ומברקי-דיווח בגדר תחליף מספיק למגע הישיר של המפקד עם המטה ועם היחידות הלוחמות. לכן, כלל-ברזל הוא, שמפקד אשר איננו נמצא במגע ישיר ושוטף עם השטח והכוחות, יימנע ממתן פקודות מבצעיות טקטיות קונקרטיות. אבל באותה מידה ומאותן סיבות הכרחי גם מגעו האישי של המפקד עם מטהו. לצורך הראשון, יוצא המפקד קדימה מן „המפקדה העיקרית“. לצורך השני — וכן לשם ראיית התמונה הכוללת, יצירת קשר עם הדרגים הממונים והשכנים ולמנוחה — שבים המפקד וחבורת-הפיקוד הקדמית אל „העיקרית“. הניסיון הכללי מורה, כי חלוקת-היממה האופטימלית של מפקד עוצבת-שדה, בכל הרמות, היא:

- כמחצית היממה (בוקר-ערב) — שהייה באזור-הלחימה, כולל תנועה לשם ובחזרה.
- כרבע היממה (בעת החשיכה) — שהייה במפקדה העיקרית, לעבודה בה.
- כרבע היממה (בעת החשיכה) — שהייה במפקדה העיקרית, למנוחה.

בעת מבצעי-לילה יימצא המפקד בשטח בעיקר כאשר המצב קריטי, ו/או כאשר קיימת רציפות בינם לבין מבצעי-היום. במצבים אחרים, מוטב שישעה המפקד ב„מפקדה העיקרית“ גם כאשר מתנהלים מבצעי-לילה, משום שבלאו-הכי ישלוט בהם באמצעי-הקשר.

הנטיה למפקדות פרטיות

בהתוויתו נהלי-פעולה למפקדת קורפוס, מסביר ספר תורת בריטי מ-1950: „על מפקד קורפוס לעמוד בפני הפיתוי לפתוח מפקדה טקטית בכל הזדמנות אפשרית. כל המפקדים אהבים לצאת למפקדה קטנה משלהם, אך כל ראשי-המטה שונאים לאבד את הקשר עם מפקדיהם, בלהט הקרב“. זמן-מה לאחר פרסום החוברת ובהתאמה ל„מודל“ של מונטגומרי, נמחקה כליל מן החוברת המפקדה הטקטית ברמת הקורפוס, אך אותה נטיית-לב של כל המפקדים נשארה בעינה, גם מתחת לרמת הקורפוס ומעליו. אם אין להם „מפט“ק“, מבקשים המפקדים להפוך את חבורת-הפיקוד הקדמית למפקדה פרטית קטנה — ומנותקת — משלהם.

גודל הפצלים ואמצעיהם

במאמר קודם, שעניינו גודל המפקדה העוצבתית, קבענו וגם נימקנו, שגודל המפקדה הניידת בשלמותה — כלומר, בהיותה

* ראה „מערכות“ 236. „המפקדה העוצבתית. כיצד התגפתה ואיך לרפאה“.

גודל המפקדה — סיכום מפורט

סוג הרכב	ברמה הנמוכה	ברמה הגבוהה
נגמ"שי/טנקי פיקוד לחבורת-פיקוד קדמית	2	2
קרונות-מטה	5 3-,,עיקרית" 2-,,עורפית"	9 5-,,עיקרית" 4-,,עורפית"
קרונות-קשר	4 2-,,עיקרית" 2-,,עורפית"	8 4-,,עיקרית" 4-,,עורפית"
נ"נים	5 3-,,עיקרית" 2-,,עורפית"	9 5-,,עיקרית" 4-,,עורפית"
גיפים	7 4-,,עיקרית" 3-,,עורפית"	12 6-,,עיקרית" 6-,,עורפית"
משאיות מנהלה	4-,,עורפית"	6-,,עורפית"
סה"כ במפקדה האחודה	27 כלי-רכב	46 כלי-רכב
נגמ"שים נ"מ ואבטחה	5-,,עיקרית"	5-,,עיקרית"
סה"כ במפקדה	32 כלי-רכב	51 כלי-רכב
מהם בחבורת-הפיקוד הקדמית	2 כלי-רכב	2 כלי-רכב
מהם ב,,עיקרית"	17 כלי-רכב	25 כלי-רכב
מהם ב,,עורפית"	13 כלי-רכב	24 כלי-רכב

ג. אין רכב פרטי צמוד. כל הרכב הקטן והרך מרוכז במאגר.
 ד. המפקדה — יחידה מנהלתית עצמאית. למרות קוטנה, חיוני שמעמד מפקדת העוצבה, מבחינת תחזוקה, יהיה כשל יחידת-משנה עוצבתית. רק כך יינתן להבטיח, שתקבל אספקתה ושירותיה בדחיפה ובאורח מסודר ולא תיאלץ לבהור בין קיום אלמנט-מחנה גדול ועצמאי לבין הזנחת שירותי-התחזוקה שלה. אם מונחים נקודה קטנה אך חיונית זו, עשויה המפקדה, הדואגת לתדלק את כל חטיבותיה וגדודיה, למצוא עצמה "יבשה" ומשותקת.
 על-פי הפיתרון האמור לעיל, רק שתיים ממשאיות המנהלה תהיינה תפוסות תמידית: משאית המטבח — שתשמש גם מחסן מזון נייד, ומשאית של כיתת התיקונים. יתר המשאיות יקיימו סבבים בין,,המפקדה העורפית" למתקני התחזוקה ובעיקר בינה לבין,,העיקרית" לצרכים שוטפים. רופא יימצא ב,,עיקרית" וחובשים — בכל שלושת הפצלים. הפינוי הרפואי ייעשה כמו מיחידה לחמת.
 ה. הקרון בעל "בטן" מנהלתית. קרון המטה או הקשר ייבנה באופן שיוכל לשאת, מלבד משקלו העצמי וציודו הייעודי, עוד כ-4 טונות מטען. כטונה אחת יהיו האנשים וציודם האישי והיתרה תנוצל לנשיאת מים, דלק רזרבי ומזון לשלוש יממות, וכן גנרטור, מצברים, כסאות, שולחנות, מוט גרירה וכיו"ב. נוסף לאלה, יצורף לקרון גם עוקב מים.

ובמקביל, והיא המאפשרת גם להגיב על שינויים פתאומיים וצרכים דחופים.

ג. הצוות המשרת — מינימלי. המודל שתיארנו מאפשר הפעלת כל,,המפקדה העיקרית" במסגרת משרד אחד גדול, וכתוצאה מצטמצם מאוד מספר הפקידים, הקשרים, המש"קים, העוזרים וכיו". כאשר פועלת כל מחלקה בנפרד, היא מקיימת צוות-משרת נפרד ומלא משלה, ואז גדול אלמנט זה פי 3-4 מן הצוות הנחוץ למפקדה ה"חד-חללית", שבהתאם למודל המתואר.

במפקדות שברמת החטיבה, ואולי גם האוגדה, ניתן ליישם את המודל באורח מצומצם יותר, בן 3 קרונות בלבד. ברמות אלו לא דרוש משרד כללי או רזרבי, וכל הגורמים המתואמים על-ידי האג"מ יכולים לפעול מתוך הקרונות המחלקתיים או באמצעותם.

ד. מרכז קשר נפרד. מרכז זה יספק שירותי רדיו-טלפון, טלטייפ, טלפון ודואר ויהיה המרכיב הראשי השני של,,המפקדה העיקרית". גם הוא יורכב מקרונות דומים לאלו של מרכז המבצעים, אך ממותקנים במיוחד בהתאם לייעודיהם, ומספרם יהיה 2-4 לפי רמת העוצבה.

ה. רכב לקוונים יישמש גם לצרכים מנהלתיים שונים, ויסופק על-ידי מאגר בן 2-4 משאיות קלות (נ"ג).

ו. אלמנט קישור וסיוור. אלמנט זה יהיה מורכב מ-4-6 גיפים, שיימצאו גם הם במאגר, אשר יופעל בפיקוחו הישיר של קצין המבצעים. גיפים פרטיים — כלומר, הצמודים לקצין-מטה מסוים — מקומם לא יכירם בשדה.

ז. אלמנט אבטחה. גוף זה יורכב מ-2 נגמ"שי נ"ט ועוד 3 נגמ"שים חרמ"ש. חיוני שכל אנשי,,המפקדה העיקרית" יוכלו להתרכז בתפקידיהם הייעודיים. ממלאי תפקידים טכניים שונים — כמו נהגים — מוטב שיוכשרו כמחליפים לקשרים או לפקידים, או שיועסקו בתפקידים מנהלתיים שונים, ולא כדאי להסתמך עליהם לצורך אבטחה מפני פשיטות חי"ר או שריון אויב. להגנה נ"מ לא יהיה די במקלעי סיפון, אלא צריך נ"מ ייעודי, שגם יוכל להועיל מאוד לתגבור האבטחה הקרקעית. אלמנט זה יוכל לאבטח גם אותן יחידות, שתכופות תימצאנה בקרבת,,המפקדה העיקרית".

גודל,,המפקדה העורפית" ואמצעה

בעיקרה, תיבנה גם,,המפקדה העורפית" בנוסח,,העיקרית": מרכז ניהול תחזוקתי של 2-4 קרונות פיקוד (פרט לקרון, שיישלח לייצג את התחזוקה ב,,עיקרית" אם יישלח), מרכז קשר משלים, בן 2-4 קרונות; 2-4 נ"נים; 2-6 גיפים במאגר. כן תיכלל ב,,עורפית", מפקדת המחנה של המפקדה האחודה, עם 4-6 משאיות.

הערות

- א. מספרים אלה נוגעים רק למפקדה הניידת בעת ניהול הלחימה ממש.
- ב. בגוף כמו מפקדה, נודעת חשיבות מכרעת לפרטים הקטנים — טיפול יסודי ומחושב בהם, מגיב חיסכון-שולי כמותי ניכר.

ו. שימוש נרחב בגרורים. לכל הרכב הכבד שב, מפקדה העורפית" ולכמצחית מכלי-הרכב ב, "עיקרית" יצורפו גרורים: חלקם גרורי-משא תקניים וחלקם גרורים ייעודיים, שיותאמו במיוחד להשלמת ציודה וצרכיה של המחלקה שבקרון הגורר. ב, מפקדה העורפית" ניתן להשתמש בגרורים כבדים ומסורב-לים יותר. אף אפשר, שקרון-משרד גרור יהיה רתום לקרון-מתנייע ויחד יהוו משרד, או, "מרכז", גדול אחד.

שימוש נבון ומתוכנן בגרורים יהיה שוה-ערך להגדלה של כ-50% במספר כלי-הרכב הגדולים שבמפקדה — בלא להוסיף אף כלי-רכב אחד ובלא גידול משמעותי בגורם החיוני של "מרווח דרך" (Road Space) אשר צורכת המפקדה. בפריסה חפוזה יישארו הגרורים רתומים; ברגילה — יותרו וימוקמו באורח המתוכנן.

ז. חלוקת הרכב המוצעת כאן ניתנת, כמובן, לשינויים פני-מיים. לעיתים, יצורף גיפ עם קצין-קישור, לדוגמה, אל חבר-רת-הפיקוד הקדמית; או יעבירו שניים מן, המפקדה העור-פית" ל, "עיקרית" וכיו"ב. אבל, כפי שפירטתי ונימקתי במאמר בדבר גודל המפקדות, אין כל סיכוי לבנותן קומפקטיות, אם נלך בדרך של איסוף דרישות האגפים והמחלקות, שאחר-כך מתאמצים להגשימן באורח מקסימלי. אלא, הכרחי לצורך זה שקודם כל תיקבע תקרה כמותית, אשר המפקדה כולה — כמו כל מרכיב נפרד בה — תאולץ להתאים עצמה למגבלותיה.

ח. "תקן תקופת הרגיעה" — גדול יותר. כאמור, כל המספרים שלמעלה נוגעים למפקדת-שדה ניידת, בעת ניהול המבצעים ממש. ברי הדבר כי בתקופת רגיעה או בעת החזקה שגרתית של הקו, שמשכה שנים רצופות, יכולות וצריכות אותן מפקדות להיות גדולות יותר — לעיתים עד פי שתיים. לכן, הכרחי להבחין בין "תקן המלחמה" ובין "תקן הרגיעה" וכן יש לתרגל את המפקדות, שתוכלנה לעבור במהירות ובלא הפרעה מן התקן המורחב אל "תקן המלחמה", על-ידי שליחת כל "השומן" אחורה, למחנות-הקבע או למאגרים שיאורגנו ויוחזקו על-ידי הרמות הגבוהות.

תוספת, "הרגיעה" תורכב בעיקר מכלי-הרכב הצמודים, מקרו-נות-המגורים של המפקד וקציני-המטה הבכירים, מתוספת רכב מנהלתי וכיו"ב. כן יתוגבר אלמנט הקשר, בעיקר על-ידי תוספת אמצעי טלפון ורדיו-טלפון.

השפעת תורת הפיקוד-המטה

עצם הפיצול ל, מפקדה עיקרית", "עורפית" וחבורת-פיקוד קדמית תקף בכל התורות וכן גם אופיין התפקודי של כל אחת מהללו. לכן, מתבטאת השפעת תורת הפיקוד-המטה בעיקר בהרכב כל פצל ובגודלו. השיטה האמריקנית והשיטות הדומות לה גורסות בכל הרמות ראש-מטה, וכן סגן (או שניים) למפקד, "מטה מתאם" בן 5 אגפים ומטה מקצועי, שאיננו כפוף ל, "מתאם" אלא נפרד ממנו. אלו גורמות, באופן בלתי-נמנע, הקמת, חנויות" נפרדות ובגללן, המפקדה העיק-רית" עלולה להיות כה מגופחת ומורכבת עד שסרבולה זה יקשה עליה להתקרב לאיזור הלחימה, כנדרש מהמפקדה האמורה להשתתף בניהול המבצעים הטקטיים. לעומתה נוחה

השיטה הבריטית מאוד: מהיותה דו-אגפית, למעשה, נקל מאוד לחלקה ל, מפקדה עיקרית" -אג"מית ול, "עורפית" -תחזוק-תית וגם כל פצל יהיה מצומצם יחסית משום שבכל הרמות העוצבתיות אינו קיים מוסד הסגן וראש-המטה. הוא קיים רק ברמת הקורפוס ומעלה ואיננו קיים בחטיבה ובדיביזיה, "המטה המקצועי" איננו קיים, וכל הקצינים המקצועיים כלולים בתוך האגפים וכפופים ישירות לראשיהם.

סיכום

● המפקדה המפוצלת הינה בגדר הכרח ואי-אפשר לקיים בלעדיה שליטה יעילה וגמישה בכל תנאי הלחימה, ובמיוחד כאשר הקרב נייד והכוחות ממונעים.

● גורם הפיצול הינו יעילות השליטה, לא גודל המפקדה האחודה (לגבי הפיצול, "עיקרית" - "עורפית") ולא גודל "המפקדה העיקרית" (לגבי הפיצול, "עיקרית" - חבורת-פיקוד קדמית).

● ביטולה של "המפקדה העורפית" — להלכה או אף רק למעשה — על-ידי צירוף הפונקציות המנהלתיות ל, "עיקרית", משמעו ביטול הפיצול. "העיקרית-העורפית" הנוצרת הינה בת-כלאיים, שאיננה מסוגלת לפעול כ, "עיקרית" וגם לוקה בניהול התחזוקה. כתוצאה ישירה מביטול זה, גשאבים" הפונקציונרים האג"מיים אל חבורת-הפיקוד הקדמית, מנפחים אותה עד שהיא מאבדת יכולתה לתפקד כחבורת-פיקוד קדמית והם עצמם מתבזבזים וגורמים לעיקורה הגמור של "המפקדה העיקרית", כגורם-שליטה טקטי.

● חבורת-הפיקוד הקדמית איננה אלא יישומו הממוסד של אקט, "יציאת המפקד קדימה".

● גודל חבורת-הפיקוד הקדמית — שני כלי-רכב בלבד. איזשה — רק המפקד וצוות קשר ואבטחה. אף קצין-מטה ראשי/עיקרי/מהותי לא ימצא בה.

● חבורת-הפיקוד הקדמית יוצאת מן, "המפקדה העיקרית" בבוקר וחוזרת אליה, ככלל, מדי ערב.

● כל עבודת-המטה נעשית ב, מפקדה העיקרית".

● "המפקדה העיקרית" מכוונת את, "העורפית".

● גודל המפקדה האחודה, על שלושת פצליה — 30 כלי-רכב, ברמה הנמוכה (חטיבה); 50 כלי-רכב, ברמה הגבוהה (קורפוס).

● יש להבחין בין "תקן מלחמה" ובין "תקן תקופת-רגיעה".

● רכב הפיקוד המשמש בחבורת-הפיקוד הקדמית הוא רכב קרבי מוסב. רכב-המטה, המשמש ב, מפקדה העיקרית" וב- "עורפית", הוא קרונות משוריינים גדולים, המתוכננים ליעודם.

● שיטות המטה הבריטית או הגרמנית-הפרוסית מתאימות לצרכי פיצול-המפקדה ועבודה יעילה בה, יותר מן השיטה האמריקנית ודומותיה, הן מבחינת המבנה הארגוני והן מבחינת משמעויותיה הכמותיות.

השגות על אימון חיל-הרגלים

בעקבות מאמר:

"Reflections on infantry training"

Infantry Jan. Feb. 1974.

סא"ל עמוס

בית-הספר לחיל-הרגלים של צבא ארה"ב מכין בימים אלה חוברת הדרכה חדשה — FM7-5, על "כיתת הרובאים". המחברים הגישו תמצית רעיונותיהם בירחון חיל-הרגלים ה-אמריקני INFANTRY JAN. FEB. 74 כדי שמפקדים מחיל-הרגלים יעינו בהם, ינסו אותם ויעירו הערותיהם. המאמר מצביע על תהליך ריבוי ה-סיכונים לחייל הרגלי בשדה-הקרב המודרני המקטין את סיכויי שרי-דותו. מזג האויר והאפילה חדלו להעניק לו מחסה, בעוד שגדל דיוק הנשק וגבר כוח ההשמדה שלו. לעומת זאת, משימות החי"ר לא פחתו, הן אף רבו. לכן, כושר החי"ר לבצע משימות, תלוי במידה רבה באימון שינתן לו ובמיוחד במסגרות הבסיסיות. ה-

מאמר מציג תכנית אימון חדשה ל-חי"ר בת 16 שבועות רצופים המאפיינת שרת אימון פרט, אימון חוליה ואי-מון כיתה אינטנסיביים ותכליתיים. תכנית אימונים זו שמה דגש על עקרונות החיילות, התנהגות החייל וגיונו, מיומנות-תפעול הנשק וטכניקה קרבית. המחברים מרחיבים דיבור על פריטים שונים בטכניקה הקרבית, כגון, פיתוח דרכים פשוטות לניהוג הכיתה בשיטת חיקוי המפקד, באמצעות פיתוח תבניות-קרב מעטות, המאפשרות פעולה במצבים השונים, שימוש בסימנים מוסכמים וכדומה. כמו כן מודגשת במאמר חשיבות ה-טקטיקה הזעירה ברמת הכיתה, אשר השימוש בה יבטיח ביצוע משימות תוך מיעוט נפגעים.

יוזמי התכנית ממליצים להוציא מתכניות האימונים כל דבר שאינו קשור ישירות לחוליה ולכיתה, ל-תקן, לחזור ולתרגל שוב ושוב את האימונים, עד שיעשו כהלכה. לסיכום מזכירים המחברים לכל מי שאולי שכח זאת, כי "הכיתה ולא הגדוד היא עמוד השדרה של חיל הרגלים" ובהתאם לכך צריך להתמסר לאימונה.

המערכת מצאה לנכון להפיץ את תמצית המאמר בין קצינים אחדים ולבקש כי יגיבו על הכתוב. אנו מגישים בחוברת זו אחת מן התגובות שקיבלנו ומזמינים את הקוראים להגיב. בחוברות הבאות נפרסם תגובות, שיש בהן מן המועיל והמחכים.

המערכת

רבים נמצאים גם ביתר החילות הלוחמים אך מנקודת-מבט שונה.³

כושר קליעה

כאמור, יכולת התנועה הרגלית של הכיתה בשדה-הקרב תתאפשר רק לאחר שהושמדו או שותקו האויב וכלי-נשקו שממול הכיתה. מכאן, שגורם התנועה והאש יופעל לאחר קרב אש. על-מנת להפיק יעילות מירבית מאש כיתת החי"ר, יש לאמן את החיילים לירות באופן מדויק ולטווח רחוק. לא רק מחקריו של בריג-גנרל מרשל בספרו „אנשים מול אש“ אלא גם מחקרים העוסקים במלחמה האחרונה מעידים על כך כי אחוז ניכר של הלוחמים אינו מכוון — ויורה בצורה רשלנית. ניתן לתקן תופעה זו רק בקביעת נורמות גבוהות ומדודות של קליעה למטרה, ספירת פגיעות באימונים ושימוש בעזרים מודרניים לאימוני קליעה (הנמצאים בפיתוח). יש לצמצם את הירי במטווח „סטריילי“ ולאמן את החיילים באימון ירי לאחר מאמץ גופני כשמסביבם פיצוצים פירוטכניים ועשן.⁴ יודגש כי יש לתת שימת לב רבה יותר לתפעול המקצועי ולמיומנות גבוהה בתפעול כלי-נשק, כלי התחפרות, אמצעי ראיית-לילה ועוד.

יכולת גופנית

בסדרת מחקרים של ענף אימון גופני (שתמציתם פורסמה בחוברת „מערכות“ 236) ניתן לחוש בבירור כי גישתנו לפיתוח

3. יחידות החרמ"ש, יותר מיחידות החי"ר, איבדו מעט את יכולתן הגופנית לתפעול כלי-נשק מן הקרקע ובעיקר לתמרון טקטי זעיר בשדה-הקרב בתנועה רגלית. עובדה זו נוצרה בעיקרה בשל הצמידות לתורת השריון המושפעת מהטכנולוגיה המגולמת בטנק.

4. אימות לרשלנות בירי למטרות ראיתי בעוצבת חי"ר באימון מרוכז לפני המלחמה. כשפלוגת חי"ר היורה אלפי כדורים אל היעד לא השיגה את הרמה לה ציפיתי.

בניתוח מלחמת יום-הכיפורים בצה"ל ובצבאות העולם, קיימת נטיה לבדוק את ההבטים השונים במסגרות חילות גדולות, או בשילוב בין-חילי ובין-זרועי. ישנה סכנה שלא תהיה שימת-לב רצינית למסגרת הקטנה.⁵ המאמר על אימון חיל-הרגלים המופיע בחוברת זו מנסה לזרוק אור ולבחון מחדש את אימון כיתת חיל-הרגלים במלחמה מודרנית ומן הראוי לתת את הדעת גם בצה"ל בנושא זה.

שיטות אימון הפרט והכיתה בצה"ל, הן מבחינת מתודת ההדרכה והן מבחינת התכנים, כמעט ולא השתנו מזה שנים רבות. מספיק לתת מבט בחוברת קורס המ"כים מ-1968 ולהשוותה עם החוברת שיצאה בימים אלה ועם מערכי אימון הפרט, כדי להבחין כי נעדרים אנו רעיונות חדשים באימון הלוחם בהתחשב בשדה הקרב העתידי.

למה התגמד המ"כ?

השאיפה להעלות את רמת אימון הפרט והכיתה הולידה את ההדרכה המבוצעת בעיקר על-ידי קצינים בשיטת „אימון במסגרות גדולות“. המ"כ הפך להיות מדגים ועוזר לקצין. האימון הגופני מועבר בדרך כלל על-ידי סמלים, מד"סים ולעתים אף על-ידי הקצינים. שיחות עם חיילים בנושאי חינוך, הסברה, חברה ומדינה גם כן מבוצעות על-ידי המ"פ והמ"מים (היו אף מפקדי אוגדות אשר סברו כי ההסברה צריכה להינתן בעיקר על-ידי המג"ד). מהאמור לעיל ניתן לקבל תמונה עגומה כי המ"כ איבד כל עניין ואתגר בתפקידו. מעמדו בעיני חייליו אינו גבוה ושאיפתו היא לברוח מתפקיד זה לתפקיד סמל מחלקה או לצאת לקורס קצינים. לעת פקודה, כאשר נדרש המ"כ להילחם בראש אנשיו ולשמש מפקד, מנהיג ומופת של לוחם, לגלות יוזמה ותושיה בלחימה, מתברר ללא צל של ספק, כי לא הכינונו את המ"כ בימי שלום ליום פקודה. מלחמת יום-הכיפורים הציגה שדה-קרב שונה מזה שהכרנו בעבר. הכמות הגדולה של כלי-הנשק לסוגיהם, עוצמתם וקצב-האש שלהם צימצמו במידה רבה את הניידות הרגלית ואת מהירות התנועה. נוסף לכך, אמצעי ראיית-לילה, שנמצאו בידי חיל-הרגלים של האויב, גם כן היוו גורם מעכב כל תנועה חופשית בלילה לקראת מגע. במילים פשוטות, שדה-הקרב הפך להיות אכזרי יותר ותובע קורבנות רבים. הישרדות החייל בשדה-הקרב, תפיסת עמדות ומחסות, ניידות החייל ותפעול נשקו הפכו להיות אתגר ראשון במעלה לכיתת חיל-הרגלים.⁶ הוויית הקרב יצרה בעבר, ותיצור ביתר שאת אף בעתיד, לחצים נפשיים ואף אלו מעמידים אתגרים חדשים לצורות האימון והחינוך של הלוחם לקרב העתידי. ניתן לאגד את יסודות הלוחם הרגלי במונח „כושר קרבי“ הטומן בחובו את המרכיבים הללו:

כושר קליעה; יכולת גופנית; חוסן נפשי.

יסודות אלו אופייניים בעיקר בחי"ר ובחרמ"ש, אך הבטים

1. בחוברת Infantry, ספטמבר-אוקטובר '73, עמ' 5, מדגיש בית-הספר לחיל-הרגלים את החשיבות העליונה של כיתת חיל-הרגלים כמסגרת יסוד, דבר שמודגש היטב גם במאמר שמופיע בחוברת „מערכות“ זו.

2. מאמר מיוחד המוקדש לנושא הישרדות, תפיסת עמדות ומחסות של לוחם הרגלים פורסם בחוברת Infantry, נובמבר-דצמבר '73, עמ' 7.

היכולת הגופנית הינה חובבנית ואף מולזלת במידה רבה במרכיב חשוב זה. דילוג מעמדה לעמדה בשדה-הקרב, טיפוס ולחימה בתנאי-קרקע קשים תוך נשיאת נשק ותחמושת במשקל רב מחייבים להעמיד בתחום זה סטנדרטים חדשים על-מנת להכשיר את הלוחם לקרב העתיד. די בהזנחה של שבוע עד שבועיים כדי שכושרו הגופני של החייל ילך לטמיון. ליכולת הגופנית השלכות על החוסן הנפשי של החייל במצבי עייפות ולחץ ופחד כמבואר בהמשך. יש להסב את הפעילות הספורטיבית הקיימת בצה"ל לפעילות ככושר קרבי והמדובר בגידו וקרב מגע, ריצות שדה ונשיאת נפגעים. נושאים אלו משקלם הסגולי גדול לאין שיעור, בהשוואה לפעילות ספורטיבית, אשר יש לראותה כפעילות נופש וחברה.

החוסן הנפשי

יש להבחין הבחנה ברורה בין פעולות חינוך ובידור הנוגעות לתודעה של החייל ולמצב-רוחו לבין חוסן נפשי, אשר צריך להיות מעוצב לא על-ידי קציני חינוך ובדרגים אלא על-ידי המפקדים עצמם, בהתייעצות עם גורמים פסיכולוגיים. במל-חמת יום-הכיפורים נמצאו חיילים רבים יחסית שנגעו מבחינה נפשית (התמוטטות, פחדים, מועקה ועוד). הטיפול בהם היה למופת גם בגישה פסיכולוגית הולמת תוך סיוע פעילות גופנית. ברם, ניתן לבצע טיפול ואימון מונעים, אשר עתידים לצמצם את ההיפגעות הנפשית. הכיצד? יש להקנות ללוחם את ההכרה כי תופעות של לחצים נפשיים, כמו: פחד, חרדה, מועקה ועוד, יפקדוהו בשדה-הקרב. ניתן לתכנן תרגיל לים ואימון במצבי לחץ, אשר יעמידו את החייל במצבים כאלה.⁵

באימון מסגרות, מן הראוי ליצור אפקטים של רעש ועשן בציר התנועה של הכוח הלוחם ועל היעד עצמו, על-מנת לקרב את תמונת האימון בשדה עד כמה שניתן למציאות הקרב עצמו. רב-אלוף (מיל') חיים לסקוב, מציע במאמרו, "חיל-רגלים"⁶ הקמת, "בית-ספר לקרב" שבו יעסקו בהכשרת הלוחם הרגלי לקרב העתיד. במוסד זה ייקבעו השיטות, הטכניקות, התרגולות והסטנדרטים, שלפיהם יפעל הרובאי בתנאי קרב. יורשה לי לחלוק על רעיון זה. לפי דעתי, "בית-הספר לקרב" הוא גודו של החייל ויחידות המשנה שלו. הריני סבור, שמן הראוי לבנות, מחלקת כושר קרבי" במסגרת מה"ד.

השגות ורעיונות

א. שינוי ייעוד בית-הספר למ"כים

מן הכתוב במאמר זה נמצאנו למדים שרמתו וכושר פעולתו הדרושים של הלוחם הרגלי מחייבים להעמידו על רמה של מפקד כיתה. ההיפגעות של המ"כים בשדה-הקרב תצריך תפיסת פיקוד על-ידי אחד הלוחמים. מטעם זה הריני סבור שיש לבדוק אימון כל פלוגת חי"ר או חרמ"ש במסגרת קורס מ"כים, להסמיך את כל הלוחמים לתפקיד מ"כ, רב-טוראי

(פרט לאלה שזכו לציון ג' ומטה), לבצע מבחנים סוציומטריים, אשר יבליטו את המנהיגים של הפלוגה, למנותם למפקדי כיתות וכעבור זמן קצר להעניק להם דרגת סמל. את קורס המ"כים יש לקיים ביחידות כפלוגות מ"כים ואת בתי-הספר למ"כים לקבוע כבית-ספר מתקדם למש"קים ובית-ספר לאימון מיוחד לפלוגות המ"כים, שתבואנה מדי פעם לאימון מתוך היחידות. מן הראוי לקבוע ביי"ס מרכזי למש"קים לכל חילות היבשה, אשר דוגמתו ראיתי בצבא הגרמני. ביי"ס זה עוסקים לא באימון מקצועי חילי, אלא הדגש הוא בפיתוח מנהיגות, השכלה צבאית, אהבת מולדת והכרה בין-חילונית הן בתחום התיאורטי והן בתחום המעשי.

ב. אימון בשלבים

מומלץ לקבל את רעיון הרציפות של אימון הלוחם במסגרת תקופה אחת, כמופיע במאמר, "השגות על אימון חיל-רגלים"; דהיינו, עם קליטת הטירון להעביר לו הרגלי יסוד, משמעת וידע על הצבא, ידיעת-הארץ ומורשתה. לשלב בפרק זה פעילות של אימון גופני ומסעות כדי לסגל לחייל רמה סבירה לקראת האימון וכדי לגבש את המסגרת. בפרק זה, שיימשך בין שבועיים עד שלושה שבועות, מומלץ שהחייל לא יטפל בנשק, לא ילבש חגור וקליטתו תהיה הדרגתית ועם גישה אמוציונאלית נכונה. לאחר פרק זה יועבר פרק אימון הלוחם בצורה מגובשת כפי שייקבע על-ידי הגורמים המוסמכים.

ג. קביעת מדדים והשגים

כדי להגיע להשגים גבוהים יש לקבוע את רמת ההשגים הנדרשת בכל אימון ואימון. נמצא בפיתוח פנקס כושר קרבי הכולל בתוכו את מרכיבי הכושר הגופני וקליעה למטרה. פנקס זה ילווה את החייל מראשית דרכו בצה"ל והחייל עצמו ירשום את השגיו ויעקוב אחר התקדמותו. יש לקבוע פרסי עידוד לחייל ולמפקדיו וכן ליחידות אשר תגענה לרמה הנאותה באימונים.

ד. פשטות

מן הראוי לבדוק מחדש את מסכת השיעורים של הפרט במסגרת הקטנה ולפשט חלק ניכר מהנושאים הניתנים עכשיו בצורה מורכבת ומסובכת.

סיכום

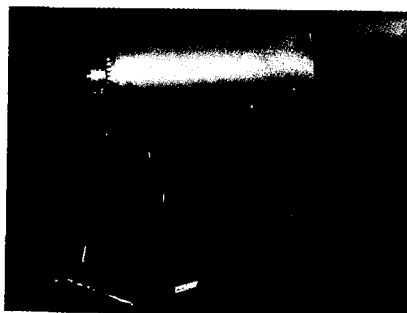
אין הכוונה במאמר זה לפסוק דברים ולהביא למהפכה מעל דפי העיתונות. ייעודו של המאמר כפי שכתבתי הוא לגרות את המפקדים למחשבה, ולחפש דרכים חדשות לאימון הלוחם במסגרות הקטנות. הריני מאמין שאם, "מערכות" תהפוך במה להחלפת דעות כפי שהיה בעבר הרחוק עתידים אנו להוים את הדעה הרווחת בקרב חלק מן הציבור הצבאי והאזרחי, כי פסה המחשבה הצבאית והדינמיקה היוצרת מקרב קציני צה"ל.

5. ראה דוקטור י. לאטן, "הגורם האנושי בקרב", "מערכות", ינואר 1973, עמוד 12-14.

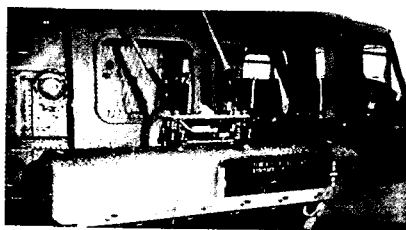
6. חיים לסקוב, "חיל-רגלים", "מערכות" 231, יולי '73 עמ' 2-4.

מוקשים פזירים

קפטן ויליאם ג. קראון

מוקש XM34 עם מטען קניסטר (כדוריות)

מיכל מוקשים להטלה ממטוק

לאחר שימוש במוקשים מקובלים בשדות סטנדרטיים במשך שנים חלה לאחרונה מהפכה בתפיסת היסוד ובמושגי השימוש. לוחמת המיקוש עוברת עתה תהליך של שינויים, והיסוד הבולט בשינויים אלה הוא מוקש חדש, הניתן לפיזור (להלן, מוקש-פזיר). המוקש מתוכנן להנחתה ביד, לפיזור מרכב יבשתי, ממטוס קרב או על-ידי ארטילריה. יש בו מנגנון נגד פירוק ומנגנון לפיצוץ עצמי המופעל לאחר זמן מסוים. הפעלתו המבצעית הנרחבת תוסיף, ללא ספק, מימד חדש בלוחמת המוקשים המסורתית.

חלפו הימים של תלות מוחלטת במחשבים, מכשולים ושדות מוקשים לפני עמדות ההגנה של החי"ר. אם כי פעולות מיקוש מקובלות יהוו גם בעתיד חלק חיוני של המאמץ הכללי לעצירת הסתערוותו של שריון האויב, מביאה הופעת המוקשים-הפזירים לשינויים משמעותיים בשימוש הטקטי של המיקוש.

הנחתם המהירה של המוקשים-הפזירים, בלא צורך בצורת הנחה שיטתית, מהווה השלמה אידיאלית לרעיון ההגנה הניידת — במיוחד כאשר נשק נגד-טנקים מודרני נמצא בשימוש. מוקשים-פזירים נותנים למפקדי החי"ר את היכולת לעכב, או אפילו לעצור, שריון אויב על-ידי יצירת "שדה-מוקשים מידי" בשטחים נבחרים. יתר על כן, מיקוש בתפוזרת שונה מן המיקוש המקובל מבחינה נוספת: ניתן להשתמש בשיטה זו ביעילות הן בהגנה והן בהתקפה.

במבצע מקובל משמשים מוקשים לעיכוב ולשיבוש התקדמות האויב. מערכות מחשבים, סומים, בדרך כלל, שילוב של מכשולים טבעיים ומלאכותיים הנתמכים והמכוסים באש, במידת האפשר. שדות-המוקשים המקובלים מהווים נדבך נוסף לתכניות ההגנה, על-ידי יצירת מכשולים במקומות אשר בהם המכשולים הטבעיים אינם מס-

דשים הוא תכונת הפיצוץ העצמי במועד שנקבע מראש. האמינות הגבוהה של השמדה העצמית מאפשרת למשתמש במוקשים אלה לעבור בשטח, שהיה לפני כן ממוקש. פירוקם של מוקשים אלה ושימוש חוזר בהם על-ידי האויב נמנעים באמצעות מנגנון נגד-פירוק, המשולב במנגנון ההשמדה העצמית.

תורת המיקוש בתפוזרת מתארת בדרך כלל ארבעה סוגים של שדות מוקשים-פזירים: מכשולי, משהה, בולם ומיקוש אמנעה. שדות-המוקשים המכשולי והבלום ישימים בקרב הגנה, בעוד שהאחרים משמשים, בדרך כלל, במבצעי התקפה.

● שדה המוקשים המכשולי מחזק את מערך ההגנה על-ידי שהוא מכביד על התקדמות האויב. מקובל להשאיר פרצות ושבילים צרים עבור סיוורים שלנו וצרכים אחרים. שדות-מוקשים מכשוליים חייבים להיות מסומנים, בשל קרבם למערך כוחותינו. מועדי הפיצוץ העצמי של המוקשים שבשימוש במכשול זה יהיו קצרים יחסית, על-מנת להקנות ליחידותינו גמישות רבה יותר בהכוונת מהלכי הקרב.

● שדה המוקשים המשהה מעכב את התקדמות האויב או מפריע לה כאשר יחידותינו מצויות בנסיגה. ברוב המקרים לא יסומן שדה-מוקשים כזה, משום שלא צפוי שימוש מיידי בשטח על-ידי כוחותינו. מועד הפיצוץ העצמי של המוקשים יכוון במקרה זה למשך זמן מקסימלי.

● שדה המוקשים הבלום מרתק את האויב בשטח רצוי — שנבחר להיות שטח הריגה על-ידי חסימת דרכי הנסיגה שלו. ההנחה המהירה של מוקשים-פזירים מאפשרת למשתמש בהם להתחיל בפעולת המיקוש לאחר שנערך מול שטח ההריגה. עיתוי הפיצוץ העצמי של המוקשים יותאם לזמן הצפוי למעבר כוחותינו להתקפה אל שטח האויב.

● מיקוש אמנעה מופעל מאחורי קווי האויב ונועד לנתק ולשבש את השימוש במתקנים צבאיים חשובים. עיתוי הפיצוץ העצמי לתכלית זו יהיה למשך זמן מקסימלי.

לסיכום יצוין, כי עדיין איננו יכולים להקיף את מלוא האפשרויות הגלומות במוקשים החדשים. נסיון השימוש בעתיד יביא לפיתוח משפחה מתוחכמת של נשק נגד-אדם ונגד-רכב, פשוט בהפעלתו ויעיל בביצועיו. המוקש יעניק לחיל-הרגלים אופציות חדשות בשדה-הקרב. ■

פיקים. לבניית מכשולים מלאכותיים דרוש זמן, כוח-אדם מקצועי ואמצעים ניכרים. כרגיל, מטילים נטל זה על כתפי יחידת הרגלים הקרובה, נוסף למכלול הצרכים להחזקת עמדת הגנה. לפיכך, הכרחיים במצבים מעין אלה ויתורים ופשרות המתבטאות בהורדת רמת הכוונות הקרבת — כגון פחות תצפיות, אבטחה, התפרות וסיוור. נוסף לכך, כאשר חלף הצורך בשדה-המוקשים הופך הוא, לעתים קרובות, למטרד לאנשינו. הוא מגביל את התקדמותנו ומסכן את בטחון האזרחים.

המוקשים החדשים יביאו קץ למרבית בעיות אלה ויעניקו לנו יתרונות, שלא היו עד עתה לחייל הרגלי. מחלקות, או אפילו פלוגות שלמות, לא יועסקו עוד בבניית מכשולים מלאכותיים. זמן יהיה גורם פחות קריטי. יידרשו דקות מעטות בלבד על-מנת להורות לסוללות ארטי-לריה החמושות במוקשים-פזירים להנחית את מוקשיהן אלה על מטרות שנבחרו.

אפשר לרתק כוחות אויב על-ידי הנחת מוקשים ופיזורם בצירי הספקה ושטחי כינוס; ריתוק כוחות האויב יאפשר השמדתם. האויב עשוי להיות מופרע בתנועותיו לפני, לאחור ולצדדים, הן במשימות מגננה והן במשימות מתקפה. יתרון משמעותי אחר של המוקשים הח-

טנק סובייטי חדש M-1970

רס"נ רוני

בהתבסס על צורתו החיצונית, שלבי התפתחות רכב השריון הסובייטי עד לט"62 והתפישה הסובייטית לגבי השריון ובפרט לגבי טנקים. כמקורות חשובים להתייחסות יש לציין את הט"62, הנגמ"ש ב.מ.פ.1*, הטנק המוצנח BMD** ומגמות בפיתוח רכב קרב משוריין מערבי חדיש המשמשות מקור השראה וחיקוי למתכננים הסובייטים.

מבנה כללי

השוואת תמונתו של M-1970 עם קודמו, ט"62, מצביעה על שינויים משמעותיים במבנה, תופעה שלא אובחנה במעבר מט"62

* ראה מערכות 234-235.

** ראה מערכות 236.

בעתונות הסובייטית אחר השתתפותו ב"תרגיל", "דבינה", שנערך ב-1970. האמנם מדובר כאן בטנק הסובייטי לשנות ה-70 המאוחרות? נראה כי עצם קיומו של טנק סובייטי חדיש מט"62 פירושו — כי על-פי התפישה הסובייטית, הטנק עדיין לא מת". אדרבה, מסתמנת מגמה סובייטית ברורה של שימת דגש בפיתוח טנק בינוני מתקדם, שיוכל להתמודד ב"הצלחה עם טנקים מערביים עתידיים. (הטנקים הסובייטיים שיוצרו עד כה שימ"שו בשירות 20-25 שנה, ויש לצפות למשך שירות דומה גם לטנק הבא.) עם זאת, אפשר שהדגם המופיע בתמונות אינו אלא שלב בפיתוח טנק חדיש, שהדגם הסופי שלו יהיה שונה ממנו. נבחון את מאפייני הטנק הסובייטי החדש

בשנים האחרונות נמסר בעתונות המערב על פיתוח טנק סובייטי חדיש לשנות ה-70 וה-80, אלא שהידיעות עליו היו מגוונות ואף סותרות. והנה הוצגו לא מכבר תמונותיו של טנק בינוני סובייטי המכונה במערב "M-1970" ושכיניו הסובייטי הוא ט"64 או ט"70.

בפיתוח סדרת הטנקים הסובייטיים הופגנה אותה תפישה ויושמה אותה טכנולוגיה החל מ-ט"34 ועד ט"62. בד"כ היה הפרש של כ-9 שנים בין הופעת טנק למשנהו, ולאור העובדה שהטנק ט"62 הופיע בתחילת שנות ה-60, ציפו משקיפים צבאיים במערב כי בתחילת שנות ה-70 יופיע טנק סובייטי חדש. אכן, טנק זה לא הופיע במצעד במוסקבה ולא נמסר רשמית על קיומו, אך תמונתו פורסמה

עשויה להצביע על מגמה להנמכת צללית הטנק מעבר למה שהושג בט"62. אם אמנם כך הוא, הרי שיש גידול מסוים באורך התובה ביחס לט"62 ואילו ברוחב אין שינויים משמעותיים. הצללית עושה את M-1970 לטנק הבינוני הנמוך בעולם (למעט טנקים ללא צריח כגון טנק ה"ס" השבדי). לגובה הטנק משמעות רבה בהישרדות בשדה-הקרב, אולם יש לציין כי בדרך-כלל מתקזז יתרון זה חלקית במגבלה של הנמכת התותח, המחייבת לעיתים חשיפת-יתר בעמדות, בהשוואה לטנקים בעלי הנמכה טובה יותר.

עד כה אופיינו הטנקים הסובייטיים במשקל נמוך יחסית (כ-36 טון), ואילו עתה נראה כי חל גידול מסוים במשקל הטנק אם כי קשה להניח שהסובייטים יעברו למשקל של טנקים מערביים (45—50 טון); סביר שהם יישארו בגבולות של עד 40 טון.

מערכת החימוש

בפיתוח טנקים ברחבי העולם ניכרת תנופה רבה במערכת החימוש. המאפיין את הסובייטים בשטח זה הוא הקניית כושר לירי בתנועה או בעצירה תוך כדי תנועה, בהתבסס על התפישה המייחסת חשיבות רבה למכת-ההלם של הטנק על-ידי אל-מנט התנועה והאש תוך ויתור מסוים על רמת הדיוק. למרות שאין סימנים לשינוי בתפישה הסובייטית הבסיסית, יש להניח כי הולכת וגוברת שימת הדגש בנושא תותחנות טנקים, ובפרט בדיוק הקליעה.

הסובייטים עמדו בוודאי לפני השאלה, מהי מערכת החימוש האופטימלית — תותח, טילים נ"ט או שילובם יחד? התשובה לשאלה מופיעה חלקית בתמונות M-1970 המראות כי לטנק יש תותח. עם זאת, לא מן הנמנע שתותח זה מאפשר ירי טילים.

חימוש עיקרי — הטנקים הסובייטיים, שהופיעו עד הט"62, צוידו בתותחים קונבנציונאליים בקטרים שונים, שגדלו מטנק לטנק (85 מ"מ, 100 מ"מ, 115 מ"מ). בתחום זה חל מפנה חשוב בטנק ט"62, שקנה תותחו בעל קדח חלק; ומאז הופיעו תותחים נ"ט סובייטיים נוספים בעלי קנה חלק, כגון זה שבנגמ"ש ב.מ.פ.1 ואחרים. עובדה זו עשויה להצביע על התקדמות סובייטית גוברת והולכת בפיתוח תותחים בעלי קדח חלק המאפשרים ירי במהירות-לוע גבוהה, ולכן

צריח — הצריח ב-M-1970 מזכיר את קודמיו בט"62 ובט"55 בצורתו החיצונית, הדומה לחצי-כיפה פחוסה ללא צלעות ופינות בולטות; אולם צריח זה נראה שטוח יותר מקודמיו ובעל זוויות שטוחות יותר. בצדו הימני של הצריח מופיע, כאמור, צריחון-מפקד ולידו זרקור. תובה — תובת הטנק החדש אינה דומה לזו של ט"62. המאפיינים הבולטים הם מזקו"מ, "ויקס", אורך גדול יותר ושיפועים חדים יותר בתזוית, וכאמור, מיקומו של תא הנהג במרכז התובה ולא בצד שמאל. שינוי זה הוא חלק של ה"מהפכה", שחלה בטנק החדש בחלוקה ובמיקום שונים של המערכות והתאים. מידות ומשקל — צריח הטנק החדש פחוס מאד גם בהשוואה לט"62, ועובדה זו

54 לט"55 ומט"55 לט"62. עתה מדובר בטנק שונה לחלוטין המאופיין ב:
א. מזקו"מ חדש מסוג, "ויקס".
ב. שיפועי שריון חזקים בתובה.
ג. תא הנהג במרכז הטנק.
ד. תא המפקד בצדו הימני של הטנק. להבדלים אלה נודעת משמעות רבה ויש בהם כדי להצביע על מפנה בתפישה של בניית טנקים ועל הנהגת שיפורים נרחבים. M-1970 מייצג סדרה חדשה של טנקים סובייטיים, הממשיכה את הסדרה הקודמת ט"62/55/54 במספר מאפיינים כגון צללית נמוכה, צריח מעוגל ופחוס וכו', אך נוטשת סממנים אופייניים לטנקים בינוניים סובייטיים, כגון: מזקו"מ "כריסטי", תא המפקד בצד שמאל, נהג בחלקה השמאלי של התובה ועוד.

יש לצפות לקדה חלק גם בתוחת M-1970. בתחום זה הקדימו הסובייטים את המערב, הצועד אף הוא בכיוון זה.

קשה להבחין בהבדלים חיצוניים כלשהם בין התוחת בטנק החדש M-1970 לבין זה שבט"62, לכן אפשר, שמדובר באותו תוחת בעל קוטר 115 מ"מ. עם זאת אין להוציא מכלל אפשרות קליבר שונה, גדול יותר. לפי שעה אין סימנים לקיומם של טילים נ"ט בטנקים סובייטיים; אולם בר-טת מגמה ברורה לציד רכב-משוריין בטיילים נ"ט, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בנגמ"ש החדש ב.מ.פ.1, בטנק הקל ב.מ.ד., בשריוניות וברכב משוריין אחר, ולפיכך יש להביא בחשבון אפשרות של קיום טילים נ"ט בטנקים סובייטיים חדי-שים בין אם הם גורים מהתוחת ובין אם ממשגר נפרד.

חימוש משני — בטנקים הסובייטיים, כמו בטנקים המערביים, מתבסס החימוש ה-משני על מקלע מקביל, בדרך-כלל 7.62 מ"מ ומקלע נ"מ בקוטר 12.7 מ"מ. כידוע נראו תחילה טנקי ט"55 וחלק גדול מטנקי ט"62 ללא מקלעים נ"מ אולם כעבור זמן הוכנסו גם בטנקים אלה מקל-עים נ"מ. כמעט כל הטנקים הסובייטיים הבינוניים מצוידים, אפוא, במקלע נ"מ, שחשיבות רבה נודעת לו בפרט בשנים האחרונות, לאור הגברת השימוש במסו-קים למטרות שונות, לרבות מסוקים לירי נ"ט. מכאן, שגם ב-M-1970 יש לצפות לקיום נשק נ"מ (בתמונת הטנק לא ניתן לראות בבירור מקלע נ"מ או התקן לה-כתו) ואפשרות נוספת היא חימושו בטי-לים נ"מ מסוג, "סטרלה", שיופעלו על-ידי אחד מאנשי הצוות מחוץ לטנק.

המקלע המקביל הועבר, בוודאי, ב-M-1970 לצדו השמאלי של הצריח (עם שינוי מיקום המפקד), ויש להניח שמדובר ב-מקלע 7.62 מ"מ מסוג P.K.T. בטנקים הסובייטיים המיושנים מדגם ט"34, ט"54 ואחרים היה מקלע תובה, שהופעל על-ידי מקלען מיוחד או הנהג. לא מן הנמנע כי ב-M-1970 חזרו הסובייטים והת-קינו מקלע תובה בתא-הנהג, על מנת להגביר את עוצמת האש מנשק-קל ול-אפשר לטנק כושר לחימה טוב יותר בחי"ר וברכב נושא טילים נ"ט.

מערכת טעינה — הנמכת הצריח ב-M-1970 מעוררת מחדש את בעיית הצפיפות בטנ-קים הסובייטיים, ובפרט את הקשיים בטעינה. בט"62 נעשה נסיון לפתור את

הבעיה, חלקית, באמצעות מערכת הפלטה אוטומטית לתרמילי התוחת. על-ידי כך נמנע מצב, שבו מצטברים תרמילים על רצפת הצריח ומקשים על עבודת הטען. נראה כי בעיה זו ניתן לפתור גם בעזרת תרמיל מתכלה, למרות שעד כה לא נעשה שימוש בתרמילים מסוג זה בתותחים סובייטיים.

כיום בולטת בפיתוח טנקים מגמה לעבור למערכות טעינה אוטומטיות או, לפחות, למערכות-עזר לטעינה המסייעות בשינוע התחמושת בצריח. גם הסובייטים הוכיחו יכולתם בתחום זה, כפי שהוכח בנגמ"ש ב.מ.פ.1 המצויד במערכת טעינה אוטו-מטית מלאה. עובדה זו מלמדת על האפש-רות של קיום מערכת דומה גם בטנק החדש. מנגנון טעינה אוטומטי מאפשר צימצום צוות הטנק ל-3 אנשים, הגברת קצב הירי וחלוקה שונה של התחמושת בבטן הטנק. נראה כי למערכת טעינה אוטומטית תפקיד חשוב דווקא בטנקים סובייטיים, המוגבלים מבחינת מקום ומב-חינת התנאים לעבודה יעילה של הטען. יתרה מזאת, הטען בטנקים הסובייטיים אינו משמש כקשר; בדרך-כלל מצויים מכשירי הקשר על-יד המפקד. לפיכך קל יותר לוותר על הטען. אם לא צויד M-1970 במערכת טעינה אוטומטית, תשרור בוודאי צפיפות רבה בצריח, שתקשה על עבודה יעילה של צוות הטנק.

ללא קשר לצורת הטעינה יש להניח קיום בטן תחמושת, שאינה קטנה מ-40 פגז לתוחת. מבנה הטנק וצורתו אינם מאפ-שרים אחסנת כמות תחמושת כמו בטנקים מערביים, כ-70 פגז, אולם אפשר שהסוב-ייטים הצליחו להגדיל את תכולת הבטן עד כ-45 פגז.

מערכת בקרת-אש — מערכות בקרת-אש בטנקים הסובייטיים מפגרות עד כה בהש-וואה לטנקים מערביים חדישים, אולם אין בכך כדי להצביע על נחיתות טכנולוגית אלא על מערכת העדפות שונה ותפישת מיוחדת לגבי יעודו של הטנק ולתוספת התועלת המושגת מביצוע שיפורים ניכרים במערכות בקרת-אש.

העובדה, שעד כה לא הופיעו בטנקים סובייטיים מערכות בקרת-אש מתוחכמות המתבססות על אמצעים מגוונים כמו מח-שב, מד-טווח לייזר וכו' — אין להקיש ממנה כי מגמה כזו תימשך, בפרט לאור ממצאי מלחמת יום-הכיפורים. נמצא כי ישנה נטיה הולכת וגוברת להגברת התח-

כום במערכות נשק מסוימות, תוך עליה משמעותית בהוצאות ייצורם. דוגמאות לכך אנו מוצאים באמצעי ראיית-לילה פאסיביים, במערכת בקרת-האש בנגמ"ש ב.מ.פ.1 ובאמצעים נוספים.

המגמה לשיפור עוצמת האש ודיוקה מגבי-רה את הצורך במערכות בקרה משוכללות, ולכן ניתן להניח כי קיימים בטנק אמצעים כגון מד-טווח לייזר, מחשב בליסטי ועוד. כן סביר, שיש בו מערכת מייצב משופרת המאפשרת ירי יעיל בתנועה גם למרחקים גדולים, ולא רק לטווחים קצרים.

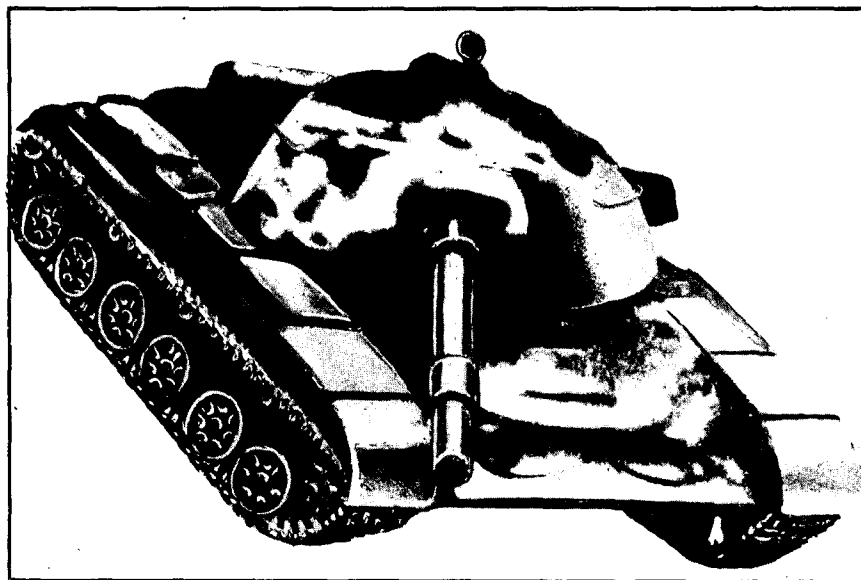
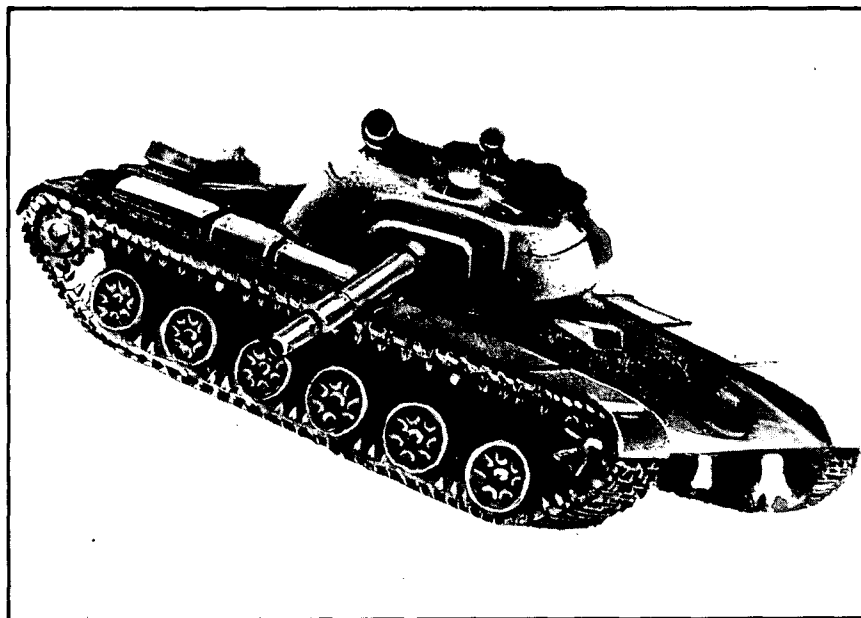
מערכות לראיית לילה — הטכנולוגיה של ייצור מערכות חצפית וירי לילה לרכב קרבי ולנשק חי"ר מוכרת לסובייטים היטב ותמצא ביטויה בוודאי גם בטנק M-1970. קיומם של זרקורי א"א בטנק זה אינו מצביע בהכרח על קיום מערכות אקטי-ביות בלבד. ייתכן, כי קיימות מערכות פאסיביות לנהג, לתוחתן ולמפקד, המס-תייעים בעת-הצורך בזרקורי א"א.

ניידות

גורם הניידות מהוה כיום נושא מרכזי בפיתוח רכב משוריין סובייטי, וניכרת מגמה בולטת לשפר בצורה משמעותית את כושר הניידות של יחידות משורינות וממוכנות. גם ב-M-1970 נעשה מאמץ לשיפור כושר הניידות על-ידי שינוי המ-זקו"מ ובעקבותיו שיפור שאר מערכות ההנעה בטנק.

מזקו"מ — בטנק החדש מופיע לראשונה מזקו"מ בשיטת, "ויקרט" הכולל 6 גלגלי מרכוב ו-3 גלגלי תמך. מזקו"מ מסוג זה, האופייני לטנקים מערביים, הופיע רק בטנקים סובייטיים כבדים כמו JS-3 (סטלין) וט"10. לטנקים הבינוניים מ-סדרות ט"62/55/54/34 אופייני מזקו"מ בשיטת, "כריסטי" ולכן היו מוגבלים במהירות התנועה, ובפרט בשטח מבוטר, שבו ישנה חשיבות לקפיציות, ולריסון ושיכוך תגודות. שיטת המזקו"מ הקודמת לא יצרה צורך להגדיל בצורה משמעותית את הספק המנוע ולכן הוא נשאר בסדר גודל של 580 כ"ס.

המעבר לשיטת, "ויקרט" הוא המשך מגמה שמצאה ביטויה גם בנגמ"ש ב.מ.פ.1 וב-טנק הקל ב.מ.ד. בשיטה זו יש הצדקה להרכבת מנוע בעל הספק של 700—800 כ"ס, שיאפשר תנועה וכושר ניידות טובים ביותר. בטנקים מערביים חדישים, כמו פרויקט ה-M.B.T.-70 והטנק היפני

S.T.B.-1 הופיע מזקו"מ המאפשר שינוי גובהו בהתאם לצרכים. רעיון דומה מיושם גם בטנק הקל ב.מ.ד., ולא מן הנמנע שגם ב-M-1970.

מנוע וממפרת — המנוע המסורתי, המופיע בדגמים שונים החל בטנקי ט"ו 34 וכלה בט"ו 62, הוא פיתוח מיושן ביותר של מנועים שיוצרו עוד לפני מלחמת-העולם ה-2, שאמינותם הוכחה שנים רבות. מובן כי מנועים אלה מפגרים מבחינה טכנולוגית אחר מנועים מערביים משנות ה-60 ומנועים חדישים יותר. המנוע הסובייטי, שהיה מקובל בטנקים בינוניים, הוא מנוע V-12 דיזל בעל הספק של 580—520 כ"ס (בהתאם לסוג הטנק). לאור האמור על שיטת המזקו"מ שב-M-1970 נראה כי הוכנס בו מנוע בעוצמה גדולה יותר ואפשר גם מנוע חדיש בעל מאפיינים, שלא הופיעו עד כה במנועים סובייטיים, כגון: מגדיש, אפשרות לשימוש בסוגי דלק שונים, קירור אויר וכיו"ב. עוצמה של 700—800 כ"ס שהינה סבירה למנוע זה, תקנה לטנק הספק סגולי של 19—20 כ"ס לטון, ובכך יהא לטנק יתרון בולט על-פני קודמיו מבחינת הניידות (לט"ו 55 ולט"ו 62) היה הספק סגולי נמוך יחסית של 15—16 כ"ס לטון) במערכת הנעה מסוג זה טבעי היה לשלב ממסרת אוטו-מטית מודרנית ולא ממסרות מיושנות, אולם לא נמצאו סימנים המלמדים על התקדמות משמעותית בתחום זה בברה"מ, ולפיכך ספק אם הונהגה ממסרת אוטו-מטית חדישה בטנק הסובייטי M-1970. קיומם של מערכות שליטה ובקרה טובות יותר לנהיגה בטנק M-1970, הוא דבר סביר בהחלט ומשתלב במגמה של שימת דגש בנושא הנדסת אנוש.

נחונים טכניים לטנקים סובייטיים בינוניים:

הנתון	סוג הטנק	ט"ו 34	ט"ו 54	ט"ו 55	ט"ו 62	M-1970 (משוער)
צוות		4	4	4	4	3—4
אורך כללי (במטרים)		6.1	6.2	6.2	6.6	6.1—7.2
רוחב (במטרים)		3.0	3.2	3.3	3.3	3.3—3.4
גובה (במטרים) עד תקרת הצריח		2.7	2.3	2.3	2.2	2.2
משקל (טון)		32	36	36	37	37—40
הספק מנוע (בכ"ס)		500	520	580	580	580—700
קוטר התותח (במ"מ)		85	100	100	115	115
כמות פגזים		56	34	43	40	40—45

צליחה — תנאי הזירה במזרח-אירופה ובמערבה מחייבים את הסובייטים להביא בחשבון בפיתוח רכב משוריין את הכושר של צליחת מכשולי-מים. ברור כי לא ניתן להתבסס על אמצעי גישור בלתי-אורגניים בתכנון צליחה ליחידות קטנות, ובפרט כשמדובר במכשולי מים רבים, שלעיתים אינם עמוקים. לפיכך צוידו הטנקים הסובייטיים במערכת שינור המאפשרת צליחת מכשולי מים שעומקם 4—5 מטר. מערכות מסוג זה מוגבלות מטבען בגלל הצורך לנזע על הקרקעית, דבר המחייב אימון ותרגול רבים וכווץ לעיתים בתקלות. בעולם המערבי הופיעו בשנים האחרונות אמצעי צליחה עצמיים לרכב משוריין

כגון מסכי ציפה, מצופים וכו' המאופיינים בגמישות יתר בהפעלה. קשה להניח שהטנק החדש M-1970 אינו מצויד במערכת-עזר כלשהי לצליחה, אם כי לא ברור לפי שעה באיזה מערכת מדור-בר. לא מן הנמנע כי גם בשטח זה יופיע תכנון סובייטי מקורי וחדש, כחלק ממערך מגוון של אמצעי צליחה לרכב משוריין ולרכב קרבי אחר.

הישרדות

בטנק M-1970 וכן גם בטנקים מערביים חדישים נעשה מאמץ להגברת כושר ההישרדות בעיקר על-ידי שיפור הגנת השריון, הגברת כושר הניידות, הגמכת צללית הטנק ושיפור מערכת הגנת אב"כ. הגנת שריון — הרכב המשוריין הסובייטי בכלל וטנקים בפרט מצטיינים בהגנת השריון שלהם מבחינת עובי השריון, שיעור פועיו והעיבוד המטלורגי. אין להניח כי הסובייטים החליטו להפחית דווקא בטנק החדש מהגנת השריון. נהפוך הוא, המגמה היא לשפר ולחזק את הגנת הטנק באמצע-עים שונים ובשיטות מגוונות, תוך הימנע-עות מהגדלת המשקל. חיוק לטענה זו נראה בשיפוע החזק של תובת הטנק בחזית ובצורתו הפחוסה של הצריח. נוסף על מאמצים בשיפור השיפועים אפשר להניח שיחול שיפור באיכות השריון בעזרת עי-בוד מטלורגי משופר, התקנת שריון שכ-בתי ואמצעים נוספים. שריון הטנק החדש עשוי לתת הגנה לצוות ולמערכות הטנק מפני תחמושת מערבית המצויה בשימוש מאז תחילת שנות ה-60, אולם ספק אם יוכל למנוע חדירה ונזקים מפגיעות של תחמושת שעל סף השלמת פיתוחה. צללית הטנק — לטנקים הסובייטיים מכנה משותף חשוב והוא צללית נמוכה בהרבה

ציוני דרך בפיתוח טנקים בברה"מ

מלחמת העולם ה-2, ט' 34-

לעומת מרבית הטנקים המערביים. כושר ההישרדות של הטנק הסובייטי גדל, אי-פוא, על חשבון נוחיות, זווית הנמכה ועוד. נראה כי ב-M-1970 נעשה מאמץ נוסף להנמכת צללית הטנק, ובעיקר הצריח. אם יתגלה כי המזקו"מ מאפשר שינוי גובה, הרי שהושג מרכיב נוסף בהישרדות. מערכת הגנת אב"כ — לשריון הסובייטי מיועד תפקיד חשוב בתנאי לוחמת אב"כ כאלמנט העיקרי למימוש השליטה באזור-רים הנגועים בחומרים כימיים ורדיואקטי-ביים. לפיכך פיתחו הסובייטים מערכות להגנה מפני לוחמת אב"כ לסוגי רכב משוריין כבר בתחילת שנות ה-50. מער-כות אלו חייבו שימוש במסכות וחליפות מגן גם כאשר הצוות שהה בתוך הטנק, והדבר הגביל במידה רבה את הפעילות בטנק והקשה על השגיה בו. טנקים מער-ביים חדישים מצוידים במערכות אב"כ מרכזיות הכוללות מסנן מרכזי, שתפקידו לספק אויר מטוהר לצוות בצורה ישירה או דרך מסכות. סביר לצפות לקיומה של מערכת הגנת אב"כ חדישה בטנק M-1970, שתאפשר לצוות שהיה ממושכת בתנאי אב"כ ולחיימה מתוך הטנק.

הנדסת אנוש — עד לשנים האחרונות ניתן להבחין בפער גדול בתחום הנדסת אנוש בין רכב משוריין סובייטי למערבי. הדבר התבטא בחוסר נוחיות בהפעלת מערכות, מאמץ פיסי רב מדי ואי-התחשבות באיש הצוות המפעיל את הטנק. כיום ניכרים ניצנים ראשונים של שינוי בתפישה הסובייטית ושימת דגש רב יותר על גורמי הנדסת אנוש. הנגמ"ש ב.מ.פ. 1 יכול לשמש תמרור ראשון, בעיקר במה שקשור לאמצעי שליטה ובקרה על המערכות. יש להניח כי גם ב-M-1970 נעשו מאמצים בכיוון זה.

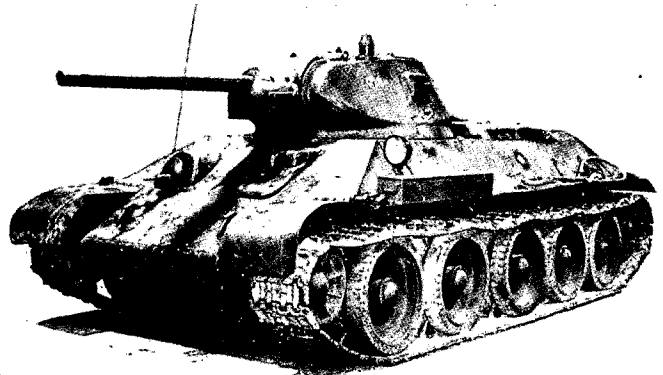
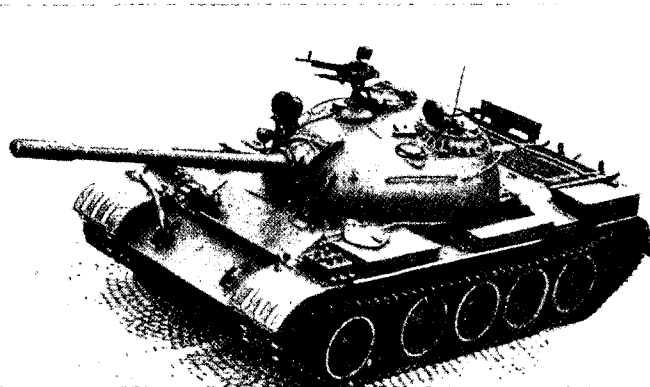
סיכום

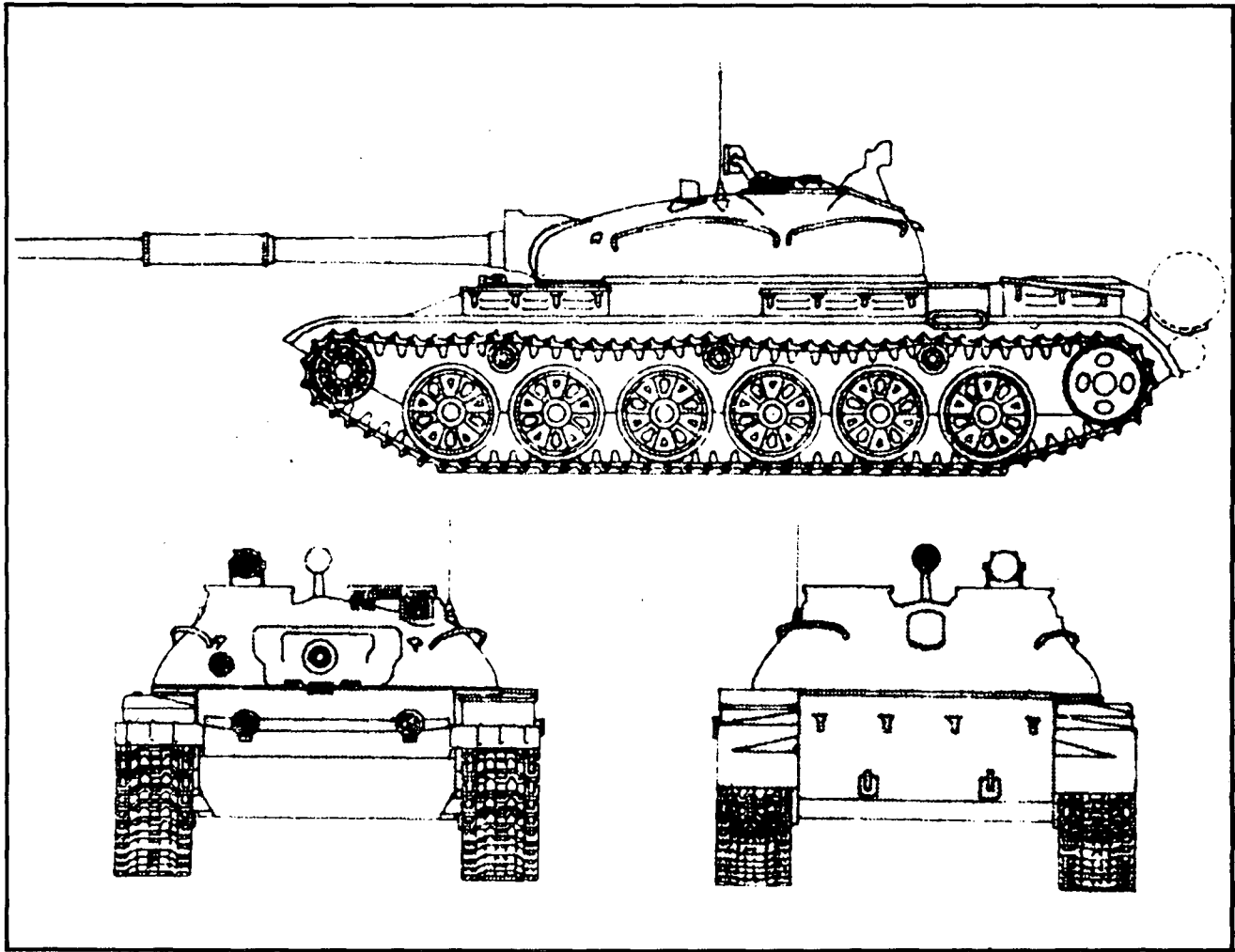
במאמר זה נעשה ניסיון לבחון את מאפייניו החדשים של הטנק הסובייטי M-1970. נראה כי טנק זה פותח סדרה חדשה של טנקים סובייטיים הנבדלת מהסדרה הקור-דמת (שנסתיימה בט' 62) בתפישה, ב-תכנון ובמשמעויות המבצעיות. ניתן לומר כי חל מפנה בפיתוח רכב משוריין סובייטי, וכי הדבר משתקף בנגמ"ש ב.מ.פ. 1 וב-טנק הקל המוצנח B.M.D. לא מן הנמנע כי הטנק M-1970 אינו אלא דגם ביניים בסדרה חדשה של טנקים סובייטיים, וכי עומד להופיע דגם סופי, חדיש יותר. אולם בעיקרו של דבר סביר כי M-1970, על מרכיביו ומאפייניו, ישמש בסיס עיקרי לטנק העתיד הסובייטי. העובדה, שהטנק לא הוצג עד כה בפומבי, יכולה לנבוע משיקולים של המתנה בייצור עד לפיתוח טנקים מערביים ברמה מקבילה. בראיה כוללת ניתן לציין מספר מאפיינים משותפים לרכב משוריין סובייטי חדיש והם:

- א. שיפור עוצמת אש, בעיקר מבחינת הטווח והדיוק.
- ב. הגברת כושר הניידות, ובפרט מהירות התנועה.
- ג. חיוק הגנת השריון.
- ד. שיפורים רבים בתחום הנדסת אנוש.
- ה. תכנון מקורי יחד עם חיקויי רכב משוריין מערבי.

עצם קיומו של טנק סובייטי בינוני חדיש עשוי ללמד כי גם בעתיד יהיה הטנק מערכת נשק עיקרית בכוחות היבשה ה-סובייטיים, והדבר ישפיע בוודאי על המג-מות בפיתוח נשק במערב.

שנות ה-50, ט' 54-

שנות ה-70 ט"ו-62

שנות ה-60, ט"ו-55

מערכת ההסכמים הדו-צדדיים במזרח-אירופה

הונגריה	בולגריה	רומניה	פולין	צ'כיה	גרמניה המזרחית	ברה"מ	
7.9.67	14.5.67	7.7.70	8.4.65	6.5.70	12.6.64	—	ברה"מ
18.5.67	7.9.67	1.10.70	15.3.67	17.3.67	—	12.6.64	גרמניה המזרחית
14.6.68	26.4.68	16.8.70	1.3.67	—	17.3.67	6.5.70	צ'כיה
16.5.68	6.4.67	12.11.70	—	1.3.67	15.3.67	8.4.65	פולין
24.1.48	19.11.70	—	12.11.70	16.8.70	1.10.70	7.7.70	רומניה
10.7.69	—	19.11.70	6.4.67	26.4.68	7.9.67	14.5.67	בולגריה
—	10.7.69	24.1.48	16.5.68	14.6.68	18.5.67	7.9.67	הונגריה

למערב מעוררת את חששה של מוסקבה מפני התערעות המש-
מעת בתוך הגוש הקומוניסטי.
עם זאת אין פירוש הדבר כי ברה"מ רואה את עצם קיומה של
ברית ורשה במתכונתה הממוסדת הנוכחית כהכרחית עבורה.
במסגרת הצעותיהם המעשיות להפשרה באירופה שבים הסוב-
ייטים וקוראים לפירוק הבריתות הצבאיות הקיימות באירופה,
תוך הבעת נכונות לפרק את ברית ורשה. זאת מתוך הכרה כי
שרשרת הבריתות הדו-צדדיות והכוחות הסובייטיים המוצבים
באירופה המזרחית משרתים את מגמותיה הבסיסיות של מוס-
קבה באיזור, ומתוך תקוה כי פירוק מקביל של נאט"ו יביא
להחלשה ניכרת בעוצמתה הצבאית של המערכת המערבית.

מקורות וביבליוגרפיה

- 1) M. Mackintosh, "The Evolution of the Warsaw Pact", Adelphi Paper, No. 58, June 1969.
- 2) Institute for Strategic Studies, The Military Balance 1972-73, (London, 1973).
- 3) R. Staar, the Communist Regimes in Eastern Europe, revised ed., Hoover Inst. Calif., 1971.
- 4) R. Kolkowicz, ed., the Warsaw Pact, Research Paper P. 496, Inst. for Defense Analyses, Virginia, 1969.

יינות וממוכנות), ובצ'כוסלובקיה — קבוצת-הכוחות המרכזית
(מוערכת בכ-5 דיביויות). אין ספק שסדר-כוחות מרשים זה,
שנועד מלכתחילה להוות את חוט השדרה הקונבנציונלי של
ברית ורשה מול צבאות נאט"ו, מהווה את הערובה היעילה ביותר
לשמירת ההגמוניה הסובייטית בגוש המזרחי. זאת, באשר
עצם נוכחותם במדינות הגרורות אמורה לשמש גורם הרתעה
אמין מפני זעזועים פנימיים בלתי-רצויים לברה"מ.
נראה כי ניתן לקבוע בוודאות, על סמך נסיון העבר, כי ברית
ורשה תמשיך גם להבא בתהליך הממושך של הפיכת הברית
מארגון בעל תפקידים הגנתיים לארגון המאופיין ביכולת
התקפית מובהקת. כל עוד לא יחולו תמורות מפליגות באסטר-
טגיה הסובייטית הכוללת, לא צפויים שינויים ביעודה הצבאי
של ברית ורשה.

אולם ככל שגוברת ההפשרה באירופה, וככל שמתהדקים הקש-
רים בין מדינות מזרח אירופה למערבה, הולכים ופוחתים הסי-
כויים לעימות צבאי באירופה, בו יבואו לידי ביטוי עוצמתה
ותפישתה הבטחונית של ברית ורשה. בתנאים אלה גוברת
החשיבות של הברית בעיני הסובייטים כמכשיר לשמירת הש-
ליטה הסובייטית על גרורותיה, דווקא בתקופה בה ההתקרבות

תיקון שגיאות

בחוברת 236 נפלו לצערנו 2 שגיאות דפוס כדלקמן :

א. בעמוד 37, טור ימני, שורה ראשונה צ"ל ,,כל משגר דראגון עולה 30,000 דולר" ולא 300,000 דולר.

ב. בעמוד 49, בטבלת ההשוואה בין (M.-1970) B.M.D לבין שרידן צ"ל מהירות במים של שרידן 6.5

קמ"ש ולא 65 קמ"ש כפי שכתוב.

הופיעו:

הדפסה ש

כתבות ממלחמת יום הכיפורים

מחיר הביטחון

מחיר הביטחון

עיצוב מדיניות הביטחון
של ארה"י
בשנות השישים
א. אנטהובן
ק. סמית

חוסין כותח במלחמה

מלחמת ששת הימים
בעיני הירדנים